

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1977

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA 1977

Redaktör:
HANS KRUSE

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser

ESKIL JOHANSSONS TRYCKERI AB BORÅS
1978

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1977

ÅRGÅNG 31

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

CARL GUSTAF RYDIN

En man att minnas

AV

BENGT RUNE DUNGEL

I denna årsbok ägnas de två första uppsatserna Carl Gustaf Rydin, en stor personlighet i 1800-talets Borås. Hans mångsidiga begåvning tog sig uttryck i ett engagemang inom vitt skilda områden där han med något av en visionärs klarsyn inte sällan förutspådde en utveckling som långt senare be-sannades.

Han efterlämnar ”icke hopade skatter som rost och mal för-tära utan hvad vida bättre är: ett älskadt och vördadt minne”. Så föll avslutningsorden i en minnesruna i Borås Tidning den 13 april 1977 över Carl Gustaf Rydin — ”en man hvilken mer än någon annan verkat för vårt samhälles framåtskridande”. Det var inga överord, formulerade i sorgens och saknadens stund. Rydin hade i ett halvt sekel tillhört förgrundsfigurerna i Borås. Ännu hundra år efter hans frånfälle lever hans minne och fascinerar hans personlighet. Via det tryckta ordet kan hans verksamhetsiver avläsas i boktryck och tidningsartiklar, i stads- och riksdagsprotokoll och på patentansökningar.

Om Carl Gustaf Rydin eventuellt hade ett visitkort, när han stod på höjden av aktivitet vid förra århundradets mitt, kunde där ha valts mellan

Riksdagsman

De äldstes ordförande

Färgerifabrikör

Kattuntryckeriägare

Boktryckare

Tidningsredaktör

Teaterdirektör

Uppfinnare

Spelkortstillverkare

Riddare af Wasa-Orden

Carl Gustaf Rydin
Foto A Stenholm, Härnösand

Rydin var alltså en synnerligen mångsidig man och för sin tid förvånansvärt modern. Han föddes 1798 i Jönköping, där hans far var burgen handelsman. Farfadern kom från västra Ry i Lerum — därav släktnamnet. I 20-årsåldern fotvandrade Carl Gustaf till Frankrike, där han gick i färgarelära. Han vandrade hem igen med en gesällbok på fickan (se sid 27). Den unge Rydin beskrivs i gesällboken så här: ''1,72 cm lång, kastanjebrunt hår och ögonbryn, stor näsa och rund haka''.

1824 befann han sig i Stockholm. I varje fall sökte han burskap där men färgarna i huvudstaden sade nej. De ville ingen mer konkurrent ha. Men Demoiselle Wilhelmina Albertina Elfström, född därstädes 1799, sade ja och med henne flyttar han till Borås 1826. I denna nya hemstad, som just håller på att utplåna askan efter stadsbranden fyra år tidigare, får han uppleva den eldstorm som sommaren 1827 ödelägger så gott som hela staden. Nu får han tillfälle att praktisera sin uppfinningsförmåga. Efter hans detaljerade anvisningar uppföres på hans brandtomt vid Stora torgets sydsida ett kalkbrukshus. Byggmetoden beskriver han utförligt i text och teckningar i en bok, som han 1834 låter trycka i Stockholm. Kalkbrukshuset, senare också kallat stöphuset, har med viss överdrift klassats som ''världens första betonghus''. Boken om dessa hus översätts till norska och kanske fler språk, eftersom stöphus efter hans metod byggdes långt in i Ryssland. Han erhöll 10 års privilegium exclusivum på sin metod. I Borås uppfördes flera stöphus och det äldsta kvarvarande — påbyggt med en våning 1890 — motstår ännu väder och vind på sin plats vid Österlånggatan 8. En annan av hans uppfinningar från denna tid var ett ånghjul. Vidare inhöstade han 10 000 franc för patent på ett färgämne.

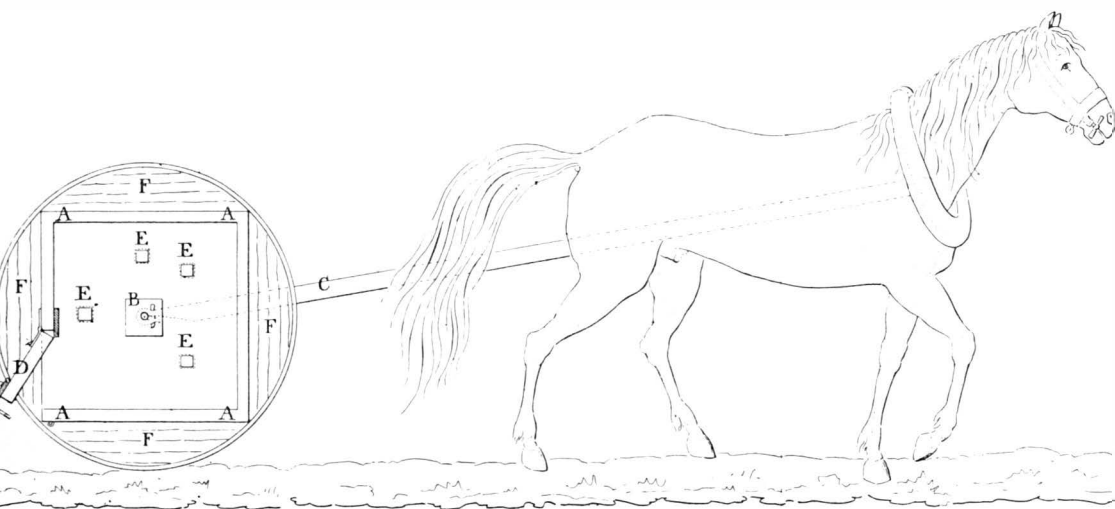
Efter branden 1827 startade han färgeri i Borås och på några få år nådde det en ledande position bland de fem till sex färgerierna i staden. Det behöll sin framträdande plats i 20-talet år, varefter Rydin huvudsakligen ägnade sig åt kattuntryckeri. I

Rydinska gården. ett kalkbrukshus vid Stora torgets sydsida.

denna senare fabrikation var han en av pionjörerna. När han in på 1860-talet kom på obestånd, vilket främst får skyllas bomullskris och allmänt dåliga tider, kunde han trots allt med tillfredsställelse se tillbaka på de gångna fyrtio åren som företagare. Tidtals sysselsatte han ett 20-tal man och kring 1850 var hans färgeri ett av de största. På hans kattuntryckeri, som blev något av en felsatsning på grund av tidsläget, hade verksamheten "medelmåttigt omfång". Där framställdes för övrigt utslutande mollskinn.

Som fabrikör kan man förmoda att han var en "god husbonde". Noteras kan att det var på hans tryckeri den första sjukkassan i Borås kom till (1854). Om nyttan och glädjen av ömsesidigt förtroende mellan företagare och arbetare talar han förresten i riksdagen 1860. När man i borgareståndet debatterar tjänstehjonsböckerna faller han följande för sin tid ganska radikala yttrande: "— En reform som är vida behöfligare vore

Teckning ur C G Rydins skrift "Gjutna kalkbrukshus" från 1834. Rydins "betongblandare" — efter en runda på Stora torget var murbruket färdigblandat.

att upphäva bestämmelsen om ettårig tjänstetid och införa rättighet till uppsägelse. Därigenom skulle förhållandet mellan husbonde och tjänare bli mera fritt och komma att grunda sig på välvilja och ömsesidigt förtroende." Han avslutade med att föreslå införandet av en månads uppsägningstid! Riksdagskamraterna lyssnade säkert, om än inte på det örat . . .

Rydins stora intresse för det allmänna drev honom att tidigt delta i samhällsbygget i det brandhärjade Borås. Hans betydelse för det lilla stadssamhället i denna kritiska tid belyses i Torgny Bondestams artikel i denna årsskrift. Här skall därför endast erinras om den ledande roll Rydin spelade under flera årtionden både som sekreterare och som ordförande i dåtida fullmäktige, dvs De äldste. I stort sett samtidigt hävdade han med energi och framgång stadens och även de sju häradernas intressen i ståndsriksdagen. Han var riksdagsman för Borås och Ulricehamn 1834—35, 1840—41 och 1856—58, för Borås och Falköping 1853—54, för Borås och Alingsås 1859—60 samt för

enbart Borås 1862—63. Riksdagsprotokollen visar att Rydin var en av de allra flitigaste debattörerna i borgarståndet. Han ingick som ledamot i ett flertal av utskotten och han avgav vid varje riksdag mellan 5 och 10 motioner. Han yttrade sig vid sammanlagt över tvåtusen tillfällen under sina riksdagsår!

Bland det han kämpade för i riksdagen, och var med om att genomdriva, förtjänar främst att nämnas den skattefrihet för hus, tomter och jord som Borås stad åtnjöt i tolv år, beslut om halv bevillning för näring och rörelse, sänkt ränta och amortering på lånen efter eldsvådorna, anslag till teknisk skola och utbyggnad av elementarläroverk samt förbättring av kommunikationerna för Borås med omnejd genom telegraflinje och järnväg.

Om Rydin har sagts att han i riksdagen "var ett stånd för sig". Som riksdagsdebattör råkar han ibland i luven på Lars Johan Hierta och andra framstående herrar i borgarståndet. Om Norrland tycker han inte. Mot adeln är han syrlig och prästerskapet får sina slängar. Och när man diskuterar införandet av allmänna val höjer han ett varnande finger för risken av ett "bondtyranni". Han är en av de få som åberopar småfolkets tryckta situation.

Den 3 maj 1853 tolkar han sin riksdagsmannaroll på följande sätt:

— Om jag skulle yttra mig enbart som ombud för den trakt jag representerar, skulle jag yrka tullfri införsel på ull. Yttrar jag mig åter som svensk medborgare kan jag icke instämma i ett sådant yrkande. Det är sant att de som driva sina tillverkningar i större skala gärna emotse nedsättning i tullen men den fattiga befolkningen är av motsatt tanke. (Rydin menade att befolkningen skulle tvingas sälja sin av egen ull tillverkade vadmal alltför billigt).

När samma år förslag uppkom om att tullen på vävnader skulle minskas till hälften gjorde han följande debattinlägg, som väl inte bara tolkar hans ekonomiska synsätt utan också röjer en för sin tid ganska ovanlig social syn:

— Bland de skäl som ofta återkommer för borttagande av tullförbud och nedsättande av införseltullen (på vävnader) är att sådana verka välgörande för industrin. För min del kan jag icke inse vad därmed kan vinnas för industrin. Må vi allvarsamt besinna att vi stå vid en övergångsperiod och att en mängd fattiga personers välfärd, vilka lever av sitt arbete vid sidenfabriker, berörs av den åtgärd vi nu besluta. Det gäller mera arbetarens än själva fabrikantens bestånd. Visserligen är det av stor fördel för handelsmännen att få bort förbud och skyddstullar. När så långt har kommit att fabrikanten inte längre utan förlust kan uppehålla den inhemska industrin, må även de bliva handlande och införskriva artiklar som de förut tillverkat. Men de fattiga arbetarna av bägge könen vid dessa fabriker de hava icke lika lätt att finna annan livsnäring. Låtom oss därför behjärta deras belägenhet och icke gå brådstörtande tillväga så att vi driva dem till det yttersta, ja kanske till brottslighet.

Rydin uppskattade de av tullbesluten berörda i de sju häraderna till mellan 60 000 och 70 000 personer. När hr Wetterberg i Skövde m fl tillät sig betvivla att sjuhäringarna var så många, hänvisade Rydin till officiell statistik, och hans slutreplik till Wetterberg är besk: — Jag ville gärna kunna hänvisa de brödlösa till honom men tvivlar på att han kan föda dem med snack!

De ekonomiska frågorna förekommer givetvis ofta även i dåtidens riksdagsdebatter och Rydin deltar livligt i dem. 1862 varnar han för ytterligare skuldsättning gentemot utlandet. Sådan upplåning anser han tyda ”på något sjukligt i vår statsinstitution”. Om riksbankens ränta, som han finner alltför hög säger han 1863: — Det är med nöje jag läser utskottets jämmerrop att i rörelsen inte kunnat behållas alla i banken till-

gängliga kapitaler. Hittills har bankens rörelse varit ställd på bankens egen vinst, på det allmännas bästa har man ej sett.

Han kritiserar vidare ordet obligation — alltför svårt för att locka allmänheten — och varför tala om kuponger? Tag hellre det gamla svenska ordet klippingar. För att ekonomisera järnvägsbyggen borde man utge järnvägssedlar och konstruera det så att man slapp räntorna. En sådan metod fann motdebattörerna vara ett vågspel utan täckning.

Misshushållning med naturresurserna gjorde honom indignerad. — Det är ej den enskilde ägarens utan hela provinsers rätt och bästa som måste avses, säger han beträffande skogshushållningen (1853). — De som kallas ägare av skog får egentligen ej betraktas annorlunda än så som dem som är satta att vårda densamma.

Vidare rekommenderar han statsutskottet se till att man "innan skogarna blir för dyra" inköper skogsmark för järnvägens behov av sleepers och annat "i alla tider". Då riksdagen 1860 behandlar frågan om virkestullen tar Rydin i på skarpen: — Med varje år klagas alltmer över den avtagande tillgången på skog i Norrland och jag undrar icke på det, med det sätt varpå den skötes. Våldsverkarens lösen är: rask inkomst! Det skulle kunna vara en juridisk rättsfråga huruvida en hemmansägare äger rätt att bortföra all matjord. I Norrland tillämpas systemet rika föräldrar, fattiga barn. Det kommer att gå med skogarna i Norrland som med sillen i bohuslänska skärgården — man utrotar den.

Det förslag till ny virkestull som förelåg gick ut på sänkning av tullen med 10 procent. Rydin yrkade höjning med 50 procent på utförseltullen av trävirke. Han krävde också en undersökning av de frihetsbrev och privilegier på jord och skog som utfärdats i Norrland. Det kritiserades han för men kommenterade: — Det förefaller som om saken vore sjuk . . .

När Piteå stads begäran om statsanslag för muddring av hamnen var före i borgarståndet tyckte Rydin att det kunde räcka med ett betydligt mindre belopp, än det som äskades. Då erinrade en norrlandsrepresentant att Rydin vid en tidigare riksdag låtit undslippa sig uttrycket "att vi fått Norrland på halsen för våra synders skull". Alltid är det Norrland, Norrland, Norrland som skall ha hjälp med statsanslag — det är lika stort hjälpbehov i Mark, ansåg Rydin. Emellertid hade Rydin och andra lyckats utverka ganska stor statshjälp till sina häradar, för i missväxtunderstöd hade Elfsborgs län erhållit nära 22 000 kr i genomsnitt pr år tiden 1830-58 mot 29 000 för Norrbotten och 25 000 för Västerbotten. Elfsborg var ett av de tre i särklass mest gynnade länen, framhöll Per Staaff, som tillade: — Elfsborg, det är det län som har den äran att bland sina söner räkna herr Rydin.

Gång efter annan betonar Rydin det allmännas bästa framför vissa grupper. I en dispyt med Lars Johan Hierta, som instämt i bondeståndets klagan över beväringssystemet, riposterar Rydin: Hr Hierta har erinrat om bondeståndets intressen — jag känner ett intresse som är högre än varje annat, det är samhällets, det allmännas. Bördan drabbar inte bondeståndet mer än övriga samhällsklasser. En fabriksidkare t ex som har många arbetare kan lätteligen få avvara 8—10 personer om året till beväringsmanskapet.

Rydin finner vidare att tvååriga exercismöten behövs: Det är just andra året som manskapet skall lära sig föra guerillakrig. Vi vet hur förfärligt ett sådant är, och har vi lärt oss hur det skall tillgå, må gärna Ryssland skicka hit 100 000 man och sedan ytterligare 100 000 att leta efter de första.

Så där spetsade han till sina yttranden ibland. Hans entusiasm skenade iväg med honom och det blev de äldre bland riksdagsmännen tämligen vana vid. Han använder gärna målande meningar. I en utrikesdebatt 1853 säger han om Eng-

land och Frankrike att "de äro nu så såta vänner att de kunna dricka ur samma skål och äta ur samma gryta samt göra sig färdiga att med gemensamma svärd klyva den ryska örnen ungefär som vi klyver halmstadslax, när den skall rökas".

När representanter för andra västgötastäder inte driver på för att Uddevalla skall få en järnväg tycker han att de "ligga stilla och dragit nattmössan över örnen". Statsutskottet hade "famlat i molnen", andra motståndare hade "svalt mygg och silat ganska stora kameler". Högsta domstolen hade friat i ett mål om olaga spritförsäljning, vilket Rydin ansåg felaktigt. Han illustrerade sin åsikt med denna ironiska situationsbild: — Du skall få låna ett kvarter brännvin av mig, mot det att du lånar mig 12 skilling.

Som aktiv kommunalman intresserar självfallet de kommunorganisatoriska frågorna honom i hög grad. Under sitt sista år i riksdagen, 1863, motionerar han om en förening av landsbygd och städer till samfälligheter med lika rättigheter och skyldigheter. — Min motion har visserligen blivit avstyrkt men jag förspår att sannolikt inom tjugo år landsbygd och stad skola vara sammanslagna till gemensamma samfälligheter.

Det skulle dröja mycket längre innan den sammansmältningen skedde, faktiskt mer än 100 år. Motionen var ett gott exempel på Rydins optimism. När frågan om landstingens roll dryftades rekommenderade han ett gemensamt landsting för land och stad. Enligt då föreliggande förslag skulle städerna få klara sig själva. Rydin anförde som typexempel på gemensamma intressen den då planerade Herrljungabanan:

— Skulle stadens innebyggare kunnat företa en sådan anläggning om de inte haft understödet från landsbygden? Och om banan skulle stannat en fjärdedels mil utanför staden, skulle stadsborna då säga att saken ifråga icke angick dem?

Rydin arbetade energiskt för järnväg såväl till Borås som till andra orter. Om han fått sin vilja fram redan kring 1850 hade västra stambanan gått via Borås och Jönköping till Stockholm. Han fick nöja sig med att strida för en bibana från Herrljunga till Borås. Det lyckades men till hans besvikelse byggdes den smalspårig, eller snålsparig, som man också uttryckte saken efteråt. Ståndsbrodern hr Hierta ifrågasatte till och med om det var nödvändigt att ha ånglok på boråsbanan. Det ger bara två timmars längre restid med hästar som dragare, menade han. Rydin undrade vem som skulle skaffa fram dessa tusen hästar.

Järnväg var som sagt ett kärt ämne för Rydin. Han satte sig grundligt in i problematiken beträffande järnvägsarrangemangen i huvudstaden. När den s k sammanbindningsbanan i Stockholms city diskuterades, förvånade han säkerligen riksdagen med att redogöra för en i detalj planerad dragning av spåren gata för gata genom centrum. Mitt förslag är inte uppgjort av någon järnvägsingenjör, sade han, men jag vill ändå få det prövat. Det gick ut på att spåren skulle dras så att sjöfarten lämnades obehindrad och att inga gator avskars med undantag av den vid Tegelbacken. Han skisserade tunnelbyggen, viadukter, dubbelspår, vändskivor och svängbroar. Delvis fick han rätt med tiden.

Inte bara det nymodiga järnvägsbyggandet tog riksdagens tid i anspråk på denna tid, även det gamla skjutsningsväsendet lade beslag på intresset. Rydin upplevde skjutsningens vedermodor alla sina riksdagsår, utom det allra sista. 1863 kunde man äntligen komma till Stockholm på en och samma dag tack vare Borås—Herrljunga järnväg. Men innan dess var det skjutsen. 1853 konstaterar Rydin om detta:

— För den som rest i främmande länder är det känt att inget civiliserat land finnes där man åker så dyrt, långsamt och dåligt som här i landet. Skjutsarna är en medeltida institution som väcker åtlöje i Europa.

I riksdagen föreslogs den gången höjda skjutslegor. 1860

återkommer skjutsbekymren i riksdagen, varvid Rydin yrkar att man skall försöka ordna skjutsen så "att den för framtiden må av de resande själva genom skälig betalning" finansieras.

Folkbildningens höjande och yrkesutbildningens främjande är angelägenheter som ligger Rydin varmt om hjärtat. Slöjdskolan i Stockholm söker 2 000 rdr i anslag 1854. Den bör få 6 000 rdr, yrkar Rydin, med hänvisning till att det var den enda skola som tog emot arbetarnas barn för yrkesutbildning. — De rika kan alltid ordna för sina barns utbildning påpekade han.

Bland hans motioner finns en med begäran om fyra lärartjänster för elementarskolan i Borås, som då bara hade två lärare. Han motiverade med att skolan skulle kunna minska sysslösheten bland ungdomarna och göra dem mer mogna för praktiska livet. Kan vi någonsin få en livskraftig inhemsk fabrikation om inte folket utbildas, frågar han. I hans motion 1854 om årliga anslag på 5 000 kr till ny teknisk skola i Borås heter det följdriktigt nog "att ortens ynglingar måtte kunna få inhämta de kunskaper i vävnadsindustrin som är nödvändiga för att kunna tävla med utlänningen."

För sina insatser för skolorna i Borås och för andra statsstöd till staden blev han för övrigt tackad vid ett par tillfällen, då stadsborna överlämnade silversaker som bevis på sin uppskattning.

Medan de mera radikala påyrkade allmänna val vid riksdagarna kring 1860 pläderade Rydin för partiella förbättringar i valsystemet. Han ansåg helt enkelt inte svenskarna riktigt mogna för allmänna val ännu. Visserligen fann han ståndsriksdagen otidsenlig och ville hellre ha ett tvåkammerssystem men partiella förändringar skulle "ge en lugnare utveckling och bidra till att undergräva självskriivenheten hos ridderskap och adel". Han formulerade sin misstro mot såväl adel som prä-

terskap i riksdagen 1860 så här: Om ridderskap och adel samt prästeståndet inte funnes som särskilda stånd skulle jag vara benägen att lämna detta förslag mitt bifall men då dessa corporationer för närvarande inta ett avskilt och begränsat rum inom vår representation, vill jag för min del icke medgiva åt dem en tillökning i de rättigheter, som de hittills av ålder ägt utan några däremot svarande skyldigheter.

Han fortsatte: — Man vet ju av erfarenhet hur svårt det är att erhålla någon tjänlig person som kan eller vill uppoffra sin tid åt riksdagsmannakallet. Men prästen han tar sig bara en vikarie och är lös och ledig hur länge som helst!

Rydin befarade att borgarståndet rent av skulle komma att utgöras av präster.

Sin kritiska inställning till adeln ger han också uttryck för i en riksdagsrapport till Borås Tidning i december 1853, då han noterade att riddarhuset mottagit en "förstärkning" i form av tusenkonstnären Höökenberg (en adelsman som turnerade Sverige runt och arrangerade baler och lustifikationer, bl a i Borås). Rydin har låtit blicken svepa över riddarhusets uppbåd och doppat sin gåspenna (?) djupt i bläcket: Här och där ses en talrik skara ansikten, vilkas ägare såsom statsmän synbarligen ännu gå i koltan och oskyldigheten, som fru Lenngren säger. De var alla klädda i uniformer och anblicken av riddarhuset var ungefär densamma, som då man en juldagsmorgon kommer in i en barnkammare sedan barnen påklätt sig kaskar, handskar, sablar och gehäng.

Rydin är aldrig rädd att säga sin mening. Han påyrkar skärpt kontroll över ämbetsmännen: Inga ämbetsmän bör få idka handel. Kan ni tänka er en biskop som gör affärer? Andra yttanden han fällt: — Rika grosshandlande och redare bör sörja för åldriga sjömäns pension! (Hierta titulerades minsann grosshandlande i riksdagsprotokollet). När det motionerades om att

svenska ångfartygsägare skulle slippa skyldigheten att ta lots dundrar han: — Är det mänskligt att åt rederiernas snålhet överlämna den stora mängd människoliv som numera färdas med fartygen?

— Våra präster tycks anse att långkatekesen innehåller allit en medborgare bör veta, på annat sätt kan man icke förklara den ihärdighet med vilken de motsätta sig varje försök att minska den omåttliga katekesläsningen. Det finns andra ämnen med vilka man tio gånger nyttigare kunde använda tiden.

Det uttalandet gjorde han när borgarståndet ventilerade katekesläsningen i skolorna 1862. Han yrkade återremiss ”på det att vi en gång må slippa denna barnplåga”.

Latinet i skolans lägsta klasser tilltalade honom heller inte.— Det latinska språket innehåller kristalliserade tankar, hävdade en talare, och Rydin föll in: Ja, som förstenade kan de duga men ej i en levande organism. Hur beställer man kaffe och ett glas punsch på latin?

Han gisslade också titelsjukan: — Med karlarna kan det väl gå an men värre är det med fruntimren, ty man vet ju inte om de skall benämnas fru, nådig fru eller hennes nåd.

Något av damernas riddare blev han 1860 genom att få en motion om gratifikation till en Mamsell Carlén bifallen. Mamsellen fick 1 000 riksdaler som tack för upprättandet av en katalog över Livrustkammarens inventarier. — Man hör ofta talas, vitt och brett om behovet av en mera allvarlig sysselsättning för det kvinnliga släktet men om det någon gång händer att ett fruntimmer, och i det här fallet inte heller någon blåstrumpa, ägnar sig åt sådana företag, lämnas hon merendels i saknad av all uppmuntran.

I augusti 1860 försökte Rydin reda ut begreppet Militär på Gotland:

— Icke kan väl den gotländske bonden därför att han är skyldig påkläda sig vapenrocken och undergå exercis, kallas militär, då den vapenövning han är underkastad endast avser eget försvar och icke kan kommenderas utom ön. Om nu en av dessa vapenskyldiga ikläder sig sina egna byxor och en vapenrock — vad är han då? Är han bonde eller soldat? Eller kanske hälften av vardera?

Ingen av riksdagskollegerna åtog sig att räta ut de frågetecknen.

Protokollen från dåtidens riksdagar finns samlade i kompakt petit-satta volymer. En del debattörer talar länge och omständligt, Rydin fattar sig oftast kort. Han är samtidigt den som svarar för de mest kryddade inläggen, tar gärna till bildspråk och väljer stundom drastiska formuleringar. Han kan också vara vältalig: — Den fördom som man städse hyste mot judarna och deras religion grundar sig på grov fanatism och inkonsekvens. Judendomen är ej fientlig mot kristendomen, den utgör tvärtemot dess rot och stam över vilken kristendomen utbreder sin krona.

I århundraden hade gårdfarihandeln vänts ut och in vid snart sagt varenda riksdag. Rydin fick uppleva det gamla trätoämnets sorti ur riksdagen. När handelsfriheten beslutades tecknade han i ett längre anförande knalleriets runa. Hans sista yttrande som riksdagsman — 11 november 1863 om man skall noga datera det — yppade oro över ett annat gammalt kärt och slitstarkt ämne: — Jag frågar vart det skall ta vägen med tulllagstiftningen. Importen uppgick 1862 till 91 milj riksdaler och översteg exporten med 30 miljoner.

In i nyaste nutid har den frågan förts vidare av riksdagsmän från de sju häraderna.

Från riksdagen rapporterar Rydin hem till sitt blad. De viktigaste motionerna från hans hand publiceras in extenso. Det kan dröja en vecka eller två innan hans valmän får läsa dem i

Prediko-Tour,

2 Söndagen i Adventet:

† Stadskyrkan: Högm. Skol-Läraren Sedman;
† Konf. Kommin. Wång.
† Brämshults Kyrka: Stud. Woftröm.

Jurikes Underrättelser:
Stockholm.

Stats-Tidningen för d. 30 jiftl. Nov. innehåller i sin officiella afdelning följande:

“K. M. Konungen har bestämt sin afresa till Rikets västra Provinjer och Konungariket Norge, till Torsdagen den 6 jift. Dec. Kuriren i dag afgått till vederbörande Landshöfdingar, med Nådig befallning om häftars uppbådande. K. M. ämnar d. 21 Dec. inträffa i Christiania, och tager vägen genom Södermanlands, Östergötlands, Nerikes, Skaraborgs, Elfsborgs och Bohuslän.

Borås den 7 December 1838.

Till respective Prenumeranter af Borås nya Tidning, får jag härmed äran tillkännagifva, att denna tidning numera upphört, och att som ersättning i stället erhålles ett nummer i veckan till dess slut af Borås Tidning, som på mitt svar kommer att utgifvas.

C. G. Rydin.

— Af bifogade Kongl. Kamrarrättens Utslag, utgående Pröfnings-Committéens i Wenersborg för 1836 framställda tanke, att byggnader å Borås stadsegor ej skulle få åtnjuta samma lindring i bilning, som för byggnader, uppförde å tomter i staden, genom Rikets Ständers beslut blifvit förunnadt, förmoda wi att en flerårig twistega härmed är upplösd och för framtiden bilagd:

“Kongl. Majts och Rikets Kamrarrätts Utslag uppå de besvär Herr Lagmannen J. S.

von Strokirch, N. M. Salmenius, C. C. Hallin, Herr Kammarherren Clas G. Uggla, L. Jacobson, L. Sögnander, O. Scherdin, P. Salck C. Nylin, J. Himmelman, J. Wefman, J. Selin, Anna Sara Petterson N. Butsch, J. P. Langlet, G. Sundler, S. J. Lyberg, C. M. Holmer, J. Kjellman, Rebecka Kniberg, O. Petterson, N. L. Herweghr och Christina Sägglund, såsom egare af åtskillige på Staden Borås grund uppförde hus och Lägenheter, genom befullmäktigadt Ombud, Stads-Notarien N. Lejon, anfört deröfver, att, sedan 1836 års Taxerings-Committe för nämnde Stad ansett den i 168 §. af 1835 års Bevillnings-Sörordning Tomter, hus och Byggnader i Borås meddelade befrielse från bevillning omfatta ej allenast de inom Staden belagne hus och Byggnader, utan äfven de på den sammans grund uppförde, Elfsborgs Läns Pröfnings-Committe har, uppå af Lands-Kamereren Gaflander, i egenskap af Aronans Ombud, derom väckt påstående, genom Beslut den 25:te Augusti ofwanberörde år förklarad Bevillning böra för ifrågavarande utom Staden Borås belagne hus och Byggnader utgöras i öfverensstämmelse med det värde, hwartill de samma å en Taxerings-Längden bifogad Sörledning funnos upptagne; öfver hvilka besvär Konungens Befallninghafvandes i ofwan-nämnde Län, å Pröfnings-Committéens wägnar, yttrande meddelat; Gifwet i Stockholm den 3:de Augusti 1838.

Kongl. Kamrarrätten har handlingarne i detta mål sig föreläjas låtit; Och som Rikets Ständer, enligt Stadgandet i 168 §. af 1835 års Bevillnings-Sörordning, från Bevillning undantagit alla Tomter, hus och Byggnader uti Borås, samt obestriddt är, att egarne till de nuvarande på Stadens grund belagne, och å så kallade tomter uppförde lägenheter med undantag af Tomtören delta

bladet — postgången var sen, texten skulle handsättas bokstav för bokstav och tidningen hade bara fyra sidor i folioformat. Kapitlet Rydin som tidningsman anses ha uppstått ur hans ambitioner som riksdagsman och opinionsbildare. Hans förvärv av Borås Tidning 1838 berodde med andra ord på hans behov av ett språkrör för sina åsikter. I sin prenumerationsanmälan inför 1840 påpekar han att läsarna i Borås nu kan få besked om vad sig i riksdagen tilldrager snabbare än i någon annan tidning. Under riksdagsperioden överlåter han åt skolläraren P A Östergren att sköta boktryckeriet och bladet. Att mera i detalj redogöra för riksdagsfrågorna överlämnar han åt stockholmspressen, hans tidning utkommer ännu 1849 endast en gång i veckan och utrymmet är begränsat. Hur många prenumeranter tidningen hade får man gissa sig till, kanske någonting mellan 100 och 200. I konkursuppteckningen 1867 nämns siffran 180.

Tidningen var en biprodukt av boktryckeriet, vilket inte heller räknades till de större på den tiden. Vid konkursen värderades det till 1 010 kr och utgjorde en liten post bland Rydins tillgångar. Bland inventarierna upptogs en äldre handdriven järnpress, diverse stilar och fem fotogenlampor. Till jämförelse kan nämnas att Westgötha Korrespondentens tryckeri — Rydins enda konkurrent och verksamt 1854—59 — såldes på auktion för 1 400 rdr.

Någon nämnvärd affär var alltså inte boktryckeriet. Det ger också följande citat ur BT den 3 januari 1853 klart besked om: — BT:s redaktör har för länge sedan uppgivit det förmätta anspråket att någonsin kunna erhålla en enda skilling i ersättning för redaktionsbestyret, och skulle skratta sig lycklig om någorlunda de rena materiella utgifterna till tryckning, papper, stämpelavgift m.m. blevo ersatta, vartill förhoppningarna äro högst ringa. "Och likfullt fortgår utgivningen av tidningen" anmärker troligen allmänheten. Ja, den gör visst det, och vi skola väl fortfara därmed ännu ett år, måhända också det sista.

I riksdagen klagar han samma år: — Ingen rörelse i detta land är så hårt beskattad som tidningsrörelsen. Först pålægges boktryckeriskatt, sedan skatt för tidningsrörelse och därtill stämpelavgift, tillhoppa gör det 20 procent av bruttoinkomsten.

”Likfullt” fortsätter utgivningen av bladet varje tisdags- och torsdags eftermiddag. Ur konkursen 1867 lyckas Rydin rädda tryckeriet. Han begärde först att till årets slut få fortsätta med tidningsutgivningen. Så nära tidningsdöden har Borås Tidning aldrig varit under sina 150 år. Till räddningen bidrog sannolikt också det förhållandet att sonen Albert, litteratör titulerad, sedan åtskilliga år var med om verksamheten och kunde ses som en garant för framtiden.

Far och son Rydin lämnade 1868 stöphuset vid Stora torget och flyttade med boktryckeriet till ett trähus på Österlånggatan 1, den plats där numera Folkets Hus ligger. En dotter med familj övertog rydinska gården.

Redan från övertaget 1838 upplåter Rydin stor plats i bladet för samhällsgagnande strävanden. Hushållningssällskapets arbete på att förkorva lantbruk och trädgårdsskötsel ges rikligt utrymme i spalterna. Tekniska landvinningar likaså. I en tid utan nyhetsbyråer tar han med saxens hjälp fram de viktigaste händelserna inom och utom landet. Hans personliga intressen speglas i klippen. Han håller en sober stil på sin tidning. Han tar hunsade grupper i försvar, påpekar t ex det orimliga i bodbiträdenas långa arbetsdagar, och ger sitt stöd åt ett föreningsliv som är i sin blygsamma begynnelse.

När tryckfriheten 1854 hotades att utstrykas ur grundlagen ägnar Rydin bortåt en hel sida i sin tidning åt att varna för konsekvenserna av en sådan lagändring: — Den del av pressen som är oberoende av regeringen och som ej genom överdrift i allt söker skaffa sig prenumeranter, är för regeringen lika oangenäm och för dess avsikter ofta mycket farligare än skandalpres-

sen, skriver han. Finge makthavarna det som de ville skulle tryckfriheten så småningom förkvävas.

Rydin svarar för den första utrikeskorrespondensen i boråspressen. Det sker 1851, då ett resebrev från London publiceras. "London 24 juli, korrespondensartikel från hr Rydin" står det i ingressen. Rydin besökte då världsutställningen, i sällskap med bl a Sven Andersson på Kinnasand, och i första artikeln skildras själva resan, som fick ett ganska annorlunda förlopp än man tänkt sig. Ångfartyget kom nämligen på grund "av kompassens irreguljära missvisning" helt ur kursen. En afton kastade man ankar i tron att det skedde vid Englands kust. På morgonen visade det sig att man ankrat utanför Holland. I resebrevet, som i sin helhet återges i "150 år med Borås Tidning", passar Rydin på att erinra om en liknande felseglats några år tidigare, varvid ett svenskt fartyg förläste vid Jylland. Det fartygets kapten har i så fall "varit ett oskyldigt offer för ett oförtjänt hån". Rydin tolkar här sin alltid vakna medkänsla med dem som blivit orättvist behandlade. Lika angelägen om att sanningen skall fram är han om han finner något vara dåligt. Exempel på den inställningen ger slutorden i rapporten från London-expon: — Den svenska och norska afdelningen är den sämsta, uslaste och eländigaste af allt här förewisas.

Rydin vistas långa perioder i Stockholm som riksdagsman men i sitt blad berättar han nästan aldrig något om livet i huvudstaden. Ett undantag utgör en skildring från ett besök hos Svenska Akademien, på dess högtidsdag. Eftersom Rydin bland alla ledamöterna inte kan upptäcka några andra än stockholmare kan han "inte bortjaga den tanken att Akademien snart bör kallas Stockholmska Akademien".

Borås Tidning är 1865 en av de första tidningarna i landsorten som infört referat från stadsfullmäktiges sammanträden. En insändare hade efterlyst referat men redaktören genmälde att "hon (det vill säga redaktionen) hade erfarenhet

om vanskligheten av att i dylika fall rätt återge de olika åsikterna''. Ganska snart hade ''hon'' emellertid övervunnit betänkligheterna och referat inflöt. Vid denna tidpunkt hade sannolikt sonen Albert övertagit redaktörssysslan, även om Rydin s:r fortfarande står som redaktör och ansvarig utgivare. Senior hade uppnått pensionsåldern efter nutida mått mätt. Han hade under sina tre decennier som tidningsutgivare fått uppleva bladets utveckling från veckoblad till tvådagars-tidning, sett bladet öka från bokformat till folio, väckt intresse för bl. a. skolor och järnväg — en gång handlade 10 1/2 av tidningens 12 spalter om planerna på herrljungabanan — och kunnat notera att förbättrade kommunikationer förkortat nyhetens väg från några veckor till några få dagar.

I sin gård vid Stora torget härbärgerar Rydin (från 1844 till 1863) stadens enda teaterlokal. Naturligt nog består de gästande sällskapen både förhandsnotiser och välvilliga recensioner. Rydin gillade skådespel och han var också angelägen om att hans tryckarpojkar skulle bli teatersinnade. Tygpografen G W Alsin har berättat att pojkarna fick gå gratis på teatern. När Rydin en gång sporde Alsin vad han tyckte om en viss pjäs, försökte Alsin svänga sig med att han istället för till teatern gått till kyrkan. — Kyrka och bönhus är nog bra men teater är ännu bättre, ja, den är bättre än någon skola, predikade då Rydin.

Rydin yppar i en del sammanhang sin tveksamhet till både skolans och kyrkans förmåga och vilja att vara folkupplysare. Ett textstycke från 1869 anvisar en utväg: — En publicist kan blott i förbigående omnämna ett lyte men där han slutar borde väl reformatörerna, skolan och kyrkan, fortsätta istället för att göra det onda värre. Men vi blicka med förtröstan på arbetarföreningarna. Må en gång hela vår nation bli en nation av fria och upplysta arbetare.

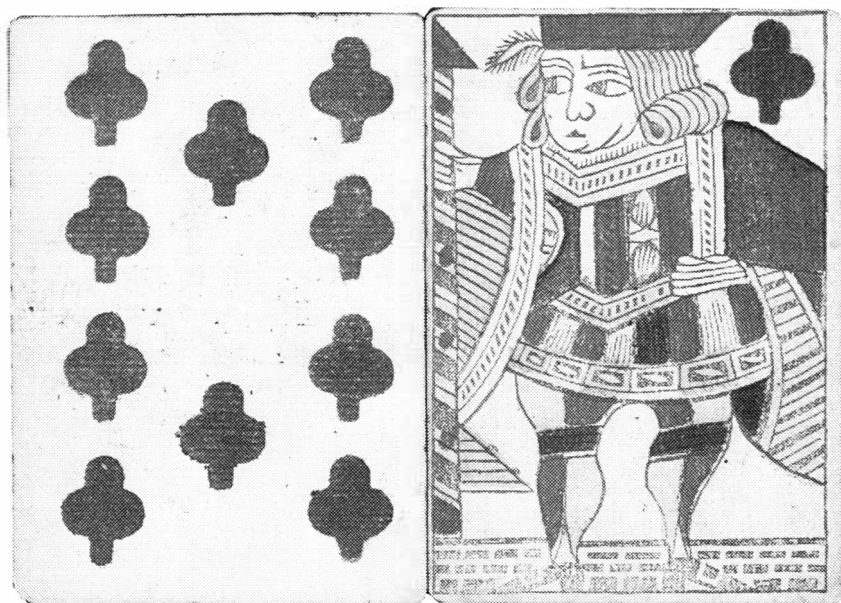
Sonen Albert lär ha uttalat viss ängslan över att pappans utspel i riksfrågor kunde ge skämtpressen stoff — vilket hände

Nidteckning av den rydinska teatern i Söndagsnisse. Den bökande grisen torde vara tecknarens eget påfund.

t. ex. efter förslaget om utvinnande av olja ur skifferbergen — men senior svarade muntert att det gjorde ingenting. BT hade ju berättat det först!

Den rydinska teatern har det skrivits så många artiklar om under årens lopp att den här bara i korthet omnämnes. Någon lyxig lada var det inte. Men den gästades av dåtidens ledande turnésällskap och bör alltså ha varit god nog — och knappast så usel som den framställs i J P Törnqvists "Teaterlif": — detta ruckel, där den ljufligaste ladugårds- och annan odör slog oss i näsan. Törnqvist berättar vidare att en ko skulle ha uppgivit ett långdragit muuuuhhh, och gjort komik av ett känsligt stycke. Alldeles klart tycks vara att någon ko inte kan ha medverkat i nämnda extraroll, däremot möjligen en gnäggande häst, eftersom stallet var beläget i närheten av teatersalongen. (Rydin hade på 1860-talet två hästar). När Ludvig Otterström i sina "Teaterminnen" skildrar rydinska teatern anno 1867 är det tal om en förfallen lada med rykande lampor och med trånga omklädningskyffan på hörännet. Då var teatern tydligan ganska

Ett par spelkort från den Rydinska kortfabriken

nedsliten. Men den hade länge spelat sin roll i den lilla stadens blygsamma kulturliv, det skall man också minnas.

Till C G Rydins hobbies hörde schack, har det berättats. Ada Damm placerar lantmätare Frumerie som motspelare vid brädet. Små kontroverser uppstod, skriver hon. Annars hade Rydin och Frumerie en del gemensamt. Båda var frispråkiga och båda hade de gett ut veckobladet. Frumerie var bladets redaktör några år innan Rydin tog över det. Ett annat spel som intresserade Rydin var kortspel — han till och med tillverkade spelkort på äldre dar. han blandade själv till färgerna och skall enligt Alsin ha använt sina vita skjortärmar som palett. — Hel-sike mina gossar, mycket vackert blått, mycket vackert rött! Korten flyta som olja.

De kort det handlar om i anekdoten kan rent av beundras än i dag. På Borås Museum finns några stycken klädda spelkort från Rydinska kortfabriken i Borås — och visst är de vackra!

En syssla som Rydin också försökte intressera andra boråsare för var vitbetsodling. Tillsammans med handlanden Johan Nyström rekvirerade han frön från Antwerpen. Socker lär man inte ha lyckats framställa men väl sirap.

Att hundra år efter en persons bortgång ge en rättvisande bild av denne ställer sig alltid svårt. Den muntliga traditionen har ebbat ut, kvar finns det som en gång sagts och som det framstår i protokoll och artiklar. I Rydins fall vittnar sådana papper om en man med stor verksamhetslust och med självständig uppfattning om saker och ting. Hans horisont låg långt utanför det lilla samhälle där han var fysiskt mantalskriven, men om vars framtid han var övertygad: — ”Vi skall köpa in så mycket jord vi nånsin kan för den här stan kommer att bli stor, så stor att ni inte kan ana”. Kunde han själv, trots sin visionära läggning, ana att lilla Borås skulle få en så rivande utveckling som det faktiskt fick redan under hans barns och barnbarns tid? Den utvecklingen var han i hög grad med om att lägga grunden till.

Rydin bevarade livet ut sin sunda realism. Det har noterats att han på sin dödsbädd lugnt inväntade slutet med konstaterandet att ”döden och skatterna kan ju ingen människa komma ifrån”. Redan i runan över honom talas om ett vördat minne och det äger sin giltighet alltjämt. Vore det inte på tiden att hedra hans minne med att döpa någon plats eller gata i Borås efter hans namn?

DÉPARTEMENT DE LA MEUSE.
ARRONDISSEMENT DE BAR-LE-DUC.
MUNICIPALITÉ DE BAR-LE-DUC.

LE présent Livret contenant huit feuillets cotés et paraphés, a été delivré en conformité des dispositions des articles XII et XIII de la loi du 22 Germinal an 11, et des articles II et XI du Règlement du 16 Frimaire an 12, par nous MAIRE de la Ville de Bar-le-Duc,

Au Sr Charles Gustave Rydén
né à Suède département

domicilié à Bar-le-Duc

département de la Meuse âgé
de 23 ans, taille d'un mètre 72
centimètres, cheveux et sourcils châtain
yeux bleus front élevé nez large
bouche dépourvue menton carré
visage ovale

Profession de teinturier
travaillant pour M. Broquet fils

A BAR-LE-DUC, en Mairie,
le seize Mars 1822

Signature du porteur.

Ch. Rydén

*Par délégation
de M. le Maire
J. Tillmanns*

BORÅS PÅ RYDINS TID

AV

TORGNY BONDESTAM

Stadsarkivarie Torgny Bondestam berättar i denna uppsats, som tidigare publicerats i Borås Tidnings jubileumsnummer (1/9-76), om de många kommunalpolitiska problem som Borås hade att brottas med under 1800-talets förra hälft. Två förödande bränder hade med blott några års mellanrum gått härjande fram över staden på 1820-talet. Som ledamot i borgerskapets äldste gjorde färgerifabrikören m. m. Carl-Gustaf Rydin under en för Borås stad bekymmersam tid stora insatser inom vitt skilda områden till stadens fromma.

Carl-Gustaf Rydins farfar var bonde i Lerum och hans far var välbeställd handelsman i Jönköping. I Frankrike och andra främmande länder förkovrade sig C G Rydin i klädfärgarekonsten som vandrande gesäll. Som fullärd mästare bosatte han sig invid rådhuset i Borås, där han också fick köpa ett färgeri av Ambrotius Butsch.

Trots att han nu kunde tituleras fabrikör, försökte han inte få en privilegierad ställning utanför borgerskapet utan antog burskap som hantverkare. Från första stund visade C G Rydin att han visste vad han ville. När han skulle betala den kommunala lagfartsavgift, som kallades trettiondepenning, på sitt inköpta färgeri, ville stadskassören också lägga denna avgift på färgeriets maskiner och inventarier. Rydin överklagade, fick rätt hos kungen och hade därmed satt sig i respekt hos boråsarna.

Man kan fråga, vad som lockade Rydin att bosätta sig just i Borås. Här hade han inte de släktförbindelser i den tongivande borgerskapet, som brukade vara en säker garanti för framgång. Inte heller hämtade han sin hustru i någon boråsfamilj utan från sin födelsestad Jönköping.

Han hade visserligen förmånen att få köpa ett inarbetat färgeri, men det kan inte ha varit lätt för en främling att göra sig

gällande i en verksamhet som i över hundra år hade behärskats av några få expertfamiljer, främst av familjen Langlet i tre generationer.

I övrigt hänseenden var Borås år 1826 en föga lockande plats för den som ville göra snabb karriär. Resehandeln, som dittills varit livsnerven i stadens näringsliv, tycktes ligga i själåtåget. Den tredje stora stadsbranden hade nyligen försatt staden och dess borgare i en svår ekonomisk situation. Stadens styrelse sköttes av nya människor och var ganska famlande.

C G Rydins beslut att slå sig ner i Borås visar i varje fall, att han inte var rädd för svårigheter utan snarare sökte upp dem för att pröva sina krafter och sin uppfinningsförmåga.

Det fanns flera duktiga män, som tog itu med problemen i Borås, men Rydin blev under de närmaste 30 åren efter sin inflyttning 1826 en så bemärkt man på många områden i stadens liv, att det finns goda skäl att tala om Rydins tid.

Åtskilligt är utforskat och publicerat om Rydins tid, särskilt av Nils Forssell och Birger Hagård. Ännu mer finns att hämta i de nästan fullständigt bevarade protokollen och räkenskaperna för stadens styrelse vid denna tid.

Arkivhandlingarnas många detaljuppgifter ger tidsfärg och anledning till intressanta jämförelser, men de ger sällan perspektiv på den kris, som drabbade Borås på 1820-talet.

DE SISTA RESEHANDLARNÄ

Från senare delen av 1600-talet fram till mitten av 1700-talet var Borås den svenska resehandels högborg. Under större delen av året befann sig boråsborgaren och hans handelsdrängar på resa. Endast hantverkare, kvinnor, barn, åldringar och fattighjon blev kvar i Borås.

Resehandels styrka var de noggrant fördelade försäljningsområdena, den goda kundkontakten och det enkla leverans- och betalningssystemet. Med stöd av gammal hävd och en rad kungliga privilegier, riksdagsbeslut och prejudikat kämpade boråsarna för en handelsform, som inte riktigt stämde med

den vanliga handelslagstiftningen och ständigt angreps av tull- och skattemyndigheter, andra städer och allmogeköpmän. Men det var inte förbud och konfiskationer som slutligen tvingade resehandeln på knä utan handelns allmänna frigörelse, kundernas ändrade krav och de förbättrade kommunikationerna.

1776 fick bönderna på gårdarna i Västergötland samma lagliga rätt till gårdfarihandel som boråsarna. När sedan ulricehamnarnas handel år 1803 uttryckligen jämställdes med boråsarnas, var knallemonopolet för Borås definitivt upphävt. Icke förty förde boråsarna en hård kamp för sina speciella handelsrättigheter ännu vid riksdagarna på 1820- och 1830-talen.

1822 väcktes i Borås åtal mot 397 bönder för olaga gårdfarihandel, men det friande kungliga utslaget visade, att knalleprivilegiet hade upphört att gälla även i praktiken. Av de boråsare, som tidigare rest omkring i landet i flera hundratal, fanns år 1830 endast tre kvar, som kallade sig gårdfarihandlande boråsborgare.

I en artikel i Borås Tidning 1839, som möjligen är författad av handels- och kommunalmannen A J Salmenius, står bl a följande att läsa:

”Ortens handel, som till en stor del givit staden näring, har så betydligt förminskats, att den ej kan jämföras nu och förr med en åttondel eller sextondel, och troligen kommer den att totalt upphöra av sig själva, utan att herrar fabrikanter i Stockholm och flera städer behöver göra sig så mycket besvär till dess förstörande.”

Denna pessimistiske beskrivning, som tycks utpeka storsadsföretagarna som de värsta konkurrenterna, utmynnar i en förmodan, att Borås kommer att upphöra att existera som stad.

Otvivelaktigt var 1830-talet en ekonomisk pressande tid för boråsarna både på grund av handelsläget och stadsbrändernas följder. Däröfver vittnat bl a de 118 konkurser, som under detta årtionde drabbade ett borgerskap på ca 400 hushåll.

Farhågorna och olycksprofetiorna skulle dock inte besannas. Femton år senare finner man, att den jämvikt mellan olika

grupper, som ansågs vara normal för ett dåtida stadssamhälle, inte har rubbats nämnvärt.

När Borås hotades av koleran 1856, tillsattes en kommitté, som bl a upprättade en taxeringslängd över boråsarnas förmåga att ekonomiskt bidra till farsotens bekämpning. Denna taxering i en för alla oroande angelägenhet ger en god föreställning om boråsarnas ekonomiska ställning och är mer tillförlitlig än de vanliga taxeringarna, som gällde speciella skatteobjekt och ändamål.

Längden upptog 329 personer och dessas betalningsförmåga poängsattes med en enhet, som kallades penning (p).

I särklass i taxeringslängden står grosshandlaren, bankiren, kommunal mannen och donatorn Hans Nellson med 60 p.

Handl. A Lindgren hade 55 p, handl Carling 50 p, häradshövding Sommelius 40 p, handl Salmenius 35 p, rådman L A Hollander 32 p, handl Claes Bergendal och fältpost Nordin 30 p, handl Ammelin, handl Rudgren, rådman Callin, garverifabrikör Pettersson, doktor Elmlund och mamsell Carolina Nylin 25 p, handl A Hedlund, handl I C Bäfverman, handl Scherman, handl O Scherdin, änkefru Hedborg, kronobefallningsman Elmquist och apotekare Österberg hade 20 p.

Bland de här redovisade 21 högst taxerade personerna finns 11 handelsmän, men den kommunalt inflytesrike handl E N Memsen hade endast 4 p. I toppen finner man också rådmän och andra ämbetsmän, läkaren, apotekaren och prostens och ett par kvinnor. Av fabrikerarna finns här endast garvare Pettersson, medan Rydin endast hade 6 p.

Den lägsta taxeringen i längden är 1/2 p. 23 personer har 1/2 och utgör 10 arbetskarlar, 1 fabriksarbetare, 1 skomakare, 1 musikanter, 2 änkor och 1 person utan yrkesangivelse.

Resehandlarna hade uppenbarligen inte gått under med resehändeln utan successivt övergått till att bli grosshandlare eller bofasta detaljhandlare. De handelsidkande borgarna intog fortfarande jämte ämbetsmän och ledande ställning. Bland industriidkarna intog inte längre färgarna en ekonomisk särställ-

ning, men i mellanskiktet fanns flera fabriker som förbud till kommande storindustrier.

När C G Rydin flyttade till Borås på våren 1826, fann han en alldeles ny stad med 200 nyuppförda bostadshus, de flesta i två våningar. Ännu kunde han se rester av den stad som lades i aska i december 1822. Både kyrkan och rådhuset, som ännu endast var halvfärdiga, byggdes upp på vad som fanns kvar av gammal grund. Norr om Yxhammarsgatan fanns kvar 15 enkla hus för den skringrade befolkningen, t ex gatuväktare, arbetskarlar och tidigare båtsmän.

1700-talets Borås var en trång stad med mycket smala gator och ett enda torg, som inte ens var hälften så stort som det nuvarande Stora torget. Alla hus var byggda i trä och mestadels i två våningar. Husfärgen var röd eller gul. Åtskilliga hus var omålade — helt eller åtminstone mot gårdssidan. Taken var täckta med torv eller spån, i undantagsfall med tegel eller skiffer. Till varje gård hörde förutom boningshuset vanligen fähus, lada, visthusbod och andra ekonomitrymmen. Boråsborgarna var sålunda lantbrukare till husbehov och hade sina tegar, betesmarker och skogsplotter på stadens utmarker utanför stadsstaketet. Denna stadens karaktär av bondby bibehölls ett gott stycke in på 1800-talet.

Det fanns anledning att gå i ständig ängslan för bränder i det Borås, som redan två gånger — år 1681 och 1727 — hade blivit totalt eldhärjat. Särskilt stor var brandrisken före julhelgen, då alla bakade och bryggde. Det var i ett hus mellan torget och kyrkan som en ugn blev övertänd vid julbaket och gav upphov till 1822 års brand.

Återuppbyggnaden efter 1822 skedde häpnadsväckande snabbt och såg ut att kunna bli färdig inom fem år. För finansieringen kunde det brandförsäkringsskydd, som hade skapats för rikets städer trettio år tidigare, utnyttjas maximalt och penningbidragen från Karl XIV Johan och andra enskilda givare uppgick till 40.000 riksdaler.

Trots all hjälp tvingades både stadskassan och borgarna att sätta sig i skuld. Det största lånet var statligt och på 100.000

rd, varav 10.000 var avsedda för publika (offentliga) byggnader och resten för enskilda borgare. Detta blev upprinnelsen till en skuldbörda, som skulle bli svindlande i jämförelse med vad boråsarna tidigare varit vana vid och som skulle bli mycket pressande under mer än två årtionden.

Det rådde stor enighet om att planering, byggnadssätt och byggnadsmaterial var orsak till att man inte kunde hejda eller begränsa 1822 års brand. Som oeftergivligt försäkringsvillkor ställde brandstodsbolaget, att vissa gator skulle breddas. Resultatet blev en halvhjärtad kompromiss, som snart skulle visa sig vara verkningslös.

När Borås stad nu som fågel Fenix för tredje gången hade stått upp ur askan och på sommaren 1827 var nästan helt återställd i sitt tidigare skick, drabbades den av den dittills mest förhärjande branden, den som började i en snickarverkstad vid norra ändan av Sandgårdsgatan. Snickaren kokade lim och en gnista råkade falla i träspånen.

När elden hade slocknat återstod endast ett trettioal bostadshus, kyrkan, skolhuset, präststugan och stadsfängelset eller stadsgården vid Yxhammarstorget, som tidigare varit brännerigård och nu jämte ett hus utanför västerbron (som senare kallades Nymanska gården) var det enda bostadshus som fanns kvar från 1700-talets Borås.

Återuppbyggnaden beräknades av en tillsatt kommitté komma att kosta 600.000 rd. Uppgiften blev inte bara ekonomiskt betungade utan också tidskrävande. Först efter 25 år ansågs den vara helt löst.

STADEN MED DE LÅGA HUSEN

Det Borås, där C G Rydin skulle verka, var den femte staden på samma grund. Dess utseende kom att präglas av de beslutssamma åtgärder, som nu vidtogs för att förebygga ytterligare storbränder.

Stadsplanen ändrades radikalt. De gamla 1700-talsgatorna, som hade varit 6 eller 10 alnar breda (1 aln är 6 dm), vidgades nu överlag. Ett utrymme motsvarande ca 70 tomter togs i an-

Tidbladskanalen i Kv. Mars, nuvarande St. Brogatan 11—13. En typisk produkt av 1830 års byggnadsordning för Borås.

språk för att bilda fler öppna platser — bl a hötorget — och förvandla vissa gator till brandgator. Så breddades Yxhammarsgatan till 50, Brunngatan till 40, Stora Kyrkogatan till 26, Västerlånggatan till 32, Lilla Brogatan till 27 och Åsbogatan till 30 alnar.

Av övervägande brandskyddsskäl tillkom under 1830-talet alléer på Brunngatan — därav namnändringen till Allégatan — Lilla Brogatan, Yxhammarsgatan och Strandgatorna.

Stadsplanen utvidgades söder om Åsbogatan och den tomtmark, som tillkom här, skulle visa sig motsvara behovet för de närmaste 50 åren.

Nu liksom efter tidigare stadsbränder försökte man premiera hus av sten eller tegel. Bristen på lämpligt material i trakten kring Borås och höga byggnadskostnader var nu liksom tidiga-

re avgörande hinder. Rydin uppfann ett stöphus, som bestod av stenblandat kalkgrus i bräddar och skulle vara lika brandhärdigt som ett stenhus. Några sådana hus byggdes i Borås och förekom även på andra håll, t ex i Vänersborg efter branden där 1834. Alla övriga bostadshus i Borås byggdes i trä. Det första privata stenhuset i Borås lät Hans Nellson bygga 1837 på den nuvarande rådhusomten. Det var ett paradhus med dyrbar inredning och användes bl a av kungen som nattkvarter.

Den mest genomgripande förändringen av stadsbilden åstadkom den byggnadsordning, som antogs för Borås 1830. Här lämnades detaljerade föreskrifter om de envåningshus, som borde "bliva i möjligaste måtto lika varandra". Byggnadsordningens rigorösa brandskyddsbestämmelser utformade en bebyggelse, som hade en viss likhet med våra dagars av ekonomiska och tekniska skäl serietillverkade standardhus.

Det speciella med dessa nya boråshus var bl a den låga hushöjden, den minst alnshöga stenfoten, det tegeltäckta och valmade (på kortsidorna snedskurna) taket utan frontespiser, de tätt sittande halvrunda vindsfönstren, som skulle förhindra bruket av brinnande ljus.

Även om denna byggnadstyp i sk Karl Johansstil hade ett begränsat skönhetsvärde, gav den Borås nya stadsbild en lugn och intim prägel.

Förbudet att bygga trähus högre än en våning eller 7 1/2 alnar gjorde boendetrymmet och platsen för eventuella hyresgäster betydligt mindre än i tidigare hustyper, vilket kan förklara, att många boråsare på eget bevåg höjde taket mot gårdsidan för att skaffa sig extra utrymmen.

Den radikala regleringen av stadsplanen och gatunätet medförde intrång och omflyttningar för husägarna. Det ansågs dock vara skäligen att med allmänna medel sådana intrång, varför en regleringskassa bildades med ett statligt lån i botten på 10.000 rd.

RÅDHUSET I CENTRUM

Ett annat statligt lån på 15.000 rd upptogs för ett nytt rådhus på spillrorna av det, som var nästan färdigt före branden och för vilket huvudentreprenören presenterade en räkning på 17.292 rd för utförda arbeten "fram till den olyckliga veckan".

Det nya rådhuset, vilket liksom det närmast föregående byggdes i sten, blev färdigt först 1835. Det var stadens dittills mest påkostade publika byggnad och blev ett administrativt och kulturellt centrum. Det användes fram till år 1910, då ett nytt monumentalt rådhus stod färdigt på Salmenius' och Nellsons f d tomter.

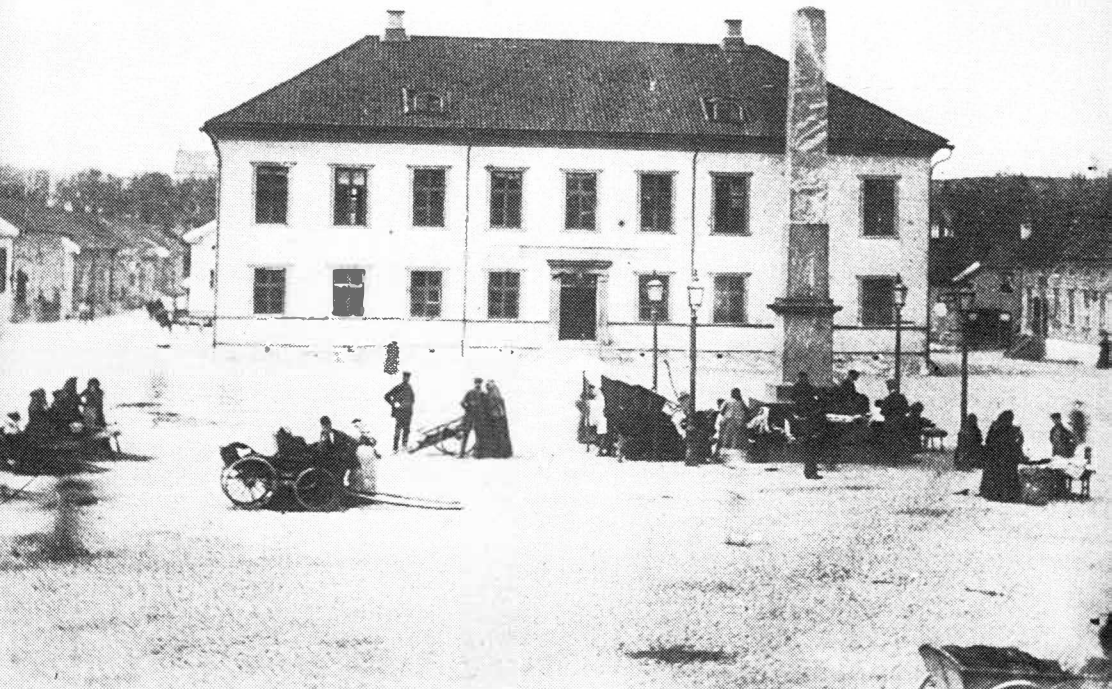
I rådhusets nedre våning höll rådhus-, kämnärs- och hallrätterna och dessutom Vedens häradsrät sina sessioner. Här sammanträdde också stadens styrande organ, d v s magistraten, allmänna rådstugan, borgerskapets 24 äldste och senare drätselkammaren och stadsfullmäktige. Vidare fanns utrymmen för stadsnotarien och stads- och kronokassörerna, auktionskammaren och arkivet.

Stadens gatuväktare uppehöll sig i rådhuset mellan sina nattpass och tilldelades för sin komfort talgljus, vilkas inköp finansierades genom en särskild uttaxering bland tomtägande änkefruar.

Handelsmännen kunde hyra lagerutrymmen i rådhuset och där fanns också en mätbod till torghandelns fromma, vilken inte bara hade det kontrollerade alnmåttet, som av hävd brukade hänga på rådstuguväggen, utan också betsmän, balansvåg med vikter och mätkärl för torra och våta varor.

Stora salen på rådhusets övre våning var borgerskapets nöjes- och festlokal, men sades vara förbehållen "den städade samhällsklassen".

De stora återkommande rådhusfesterna var kungarnas jubileer och namnsdagar, då husfasaden illuminerades, transpanger glimmade, salvor avfyrades från brandcorpsens kanoner, skålar utbringades till harmonimusik av blåsare från Fristad hed

Gamla rådhuset vid Stora Torgets västra sida stod färdigt 1835. Det revs i början av 1900-talet för att ge plats för Svenska Handelsbanken. I förgrunden står obeliskens rest till Karl XIV Johans ära.

och festmåltider serverades av rådhusets restauratris under många år, fru Utter.

Årligen hölls dansskola med slutbal i oktober. Regementets musikkår utnyttjade också rådhusalen för sina övningar. Soaréer förekom ofta och baler brukade anordnas till nyår och anandag påsk. Bland det brokiga utbudet av gästuppträdanden kan nämnas virtuoser på olika instrument, illusionister, vaxkabinett och enstaka gånger också större teater- och musiksällskap.

Under den långa byggnadstiden efter 1827 kunde det bli kallt och fuktigt i rådhuset. En stor del av arkivhandlingarna förstördes av fukten och magistraten måste en kall vinter flytta sina sammanträden från rådhuset till ett privat hus. Ändå kan den tidens borgare knappast ha varit bortskämda med rumstemperaturen. Enligt en instruktion, som gällde för den man, som hade vedeldningen i rådhuset på entreprenad, skulle eldningssäsongen pågå från början av december till slutet av april.

Kakelugnarna i nedre våningen skulle eldas en gång dagligen och i övre våningen en gång varje onsdag och lördag.

KOMMUNAL SJÄLVSTYRELSE

Den kommunala självstyrelsens princip fastställdes i 1862 års kommunallagar, men den tillämpades både tidigare och senare med växlande framgång.

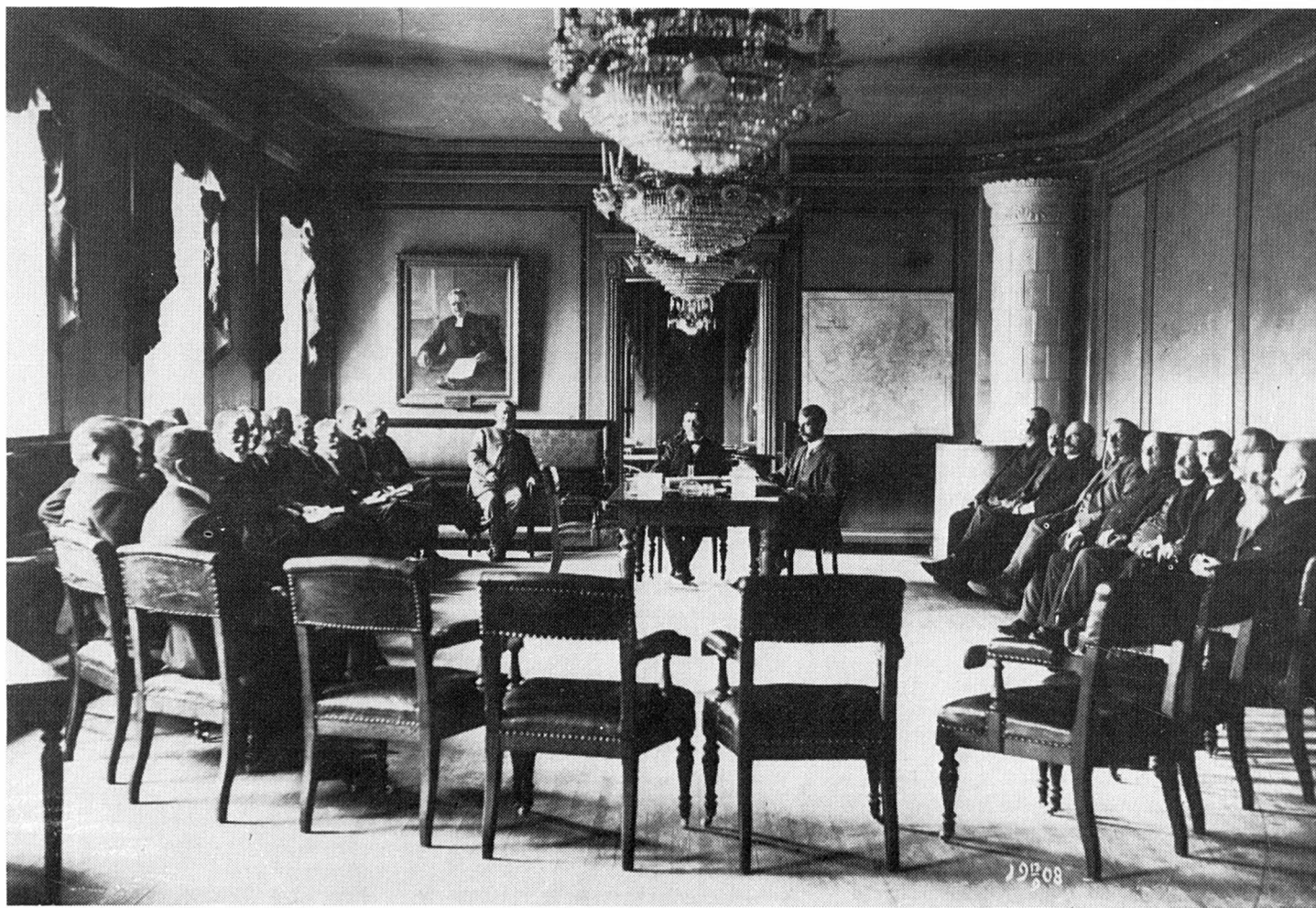
Efter franska revolutionen och statsvälvningen 1809 i Sverige var inte självstyrelsen men maktfördelningen en politisk älsklingssidé. I städerna hade mestadels borgmästare och rådmän i sin egenskap av magistrat beslutat om borgarnas angelägenheter. Nu ställdes krav, att borgmästare och råd, som utsågs av Kungl. Maj:t och som betraktade sig själva som i första hand statliga ämbetsmän med huvuduppgift att vara domare, borde överlåta stadsstyrelsen åt en lokalt utsedd församling.

Alla borgare i en stad kunde sammankallas av magistraten till allmän rådstuga för att besluta i gemensamma angelägenheter. Denna församling var dock otymplig och mestadels oförmögen att ta egna initiativ. I Borås sammankallades allmän rådstuga sällan till annat än två rutinmässiga valmöten vid jul och valborgsmäss.

I Borås liksom i många andra städer fanns utom den allmänna rådstugan en vald kommunal församling, som kallades borgerskapets 24 äldste. Namnet innebär inte, att dessa herrar alltid var exakt 24 eller särskilt åldersstigna. Denna församling hade sedan 1600-talet anlitats nästan uteslutande som taxeringsnämnd och hade fungerat som kommitté under magistratens överinseende.

På Rydins tid eller närmare bestämt mellan åren 1826 och 1854 kom borgerskapets 24 äldste att utöva en självstyrelse med rätt att besluta i gemensamma angelägenheter och förfoga över stadskassans medel.

Det började med att de äldste för första gången i sin tillvaro valde en egen ordförande och började hålla regelbundna, och protokollförda sammanträden. Borgmästare Olof Peter Schånberg, som var en samvetsgrann domare men hade föga intresse

Stadsfullmäktiges sammanträde i gamla rådhuset 17 sept 1908.

för det kommunala, motsatte sig inte, att de äldste övertog en del av magistratens arbetsbörda. Förklaringen till maktförskjutningen från magistraten till borgerskapets äldste är främst att söka i de många problem och arbetsuppgifter, som uppstod efter 1822 års brand.

Borgerskapets äldste var till en början alls inte angelägna att avlösa magistraten i alla kommunala angelägenheter. Motståndet mot att åta sig ordförandeskapet var massivt vid flera tillfällen. Det verkligt svåra provet för församlingen kom med branden 1827 och särskilt de tunga ekonomiska förpliktelser, som följde i dess spår. När det enligt dåtidens lånebestämmelser krävdes av de äldste, att var och en skulle med sitt namn gå i borgen för lån, som sammanlagt utgjorde flera 100.000 rd, var det åtskilliga som protesterade, bl a den förmögne Hans Nellson. Följden blev, att de protesterande, som utgjorde halva församlingen, fick avgå och avlösas av andra.

Trots avtappningen utvecklades borgerskapets äldste snart till en handlingskraftig stadsstyrelse. Förtjänsten av detta hade kanske främst A J Salmenius, som inte bara var ordförande vid den kritiska tidpunkt, då församlingen var på väg att upplösas, utan också under många år visade sig vara den skicklige kommunalmannen, som kunde finna de bästa metoderna och klokaste lösningarna.

Det var som ledamot och mångårig ordförande i borgerskapets äldste C G Rydin skulle utveckla sin kommunalpolitiska talang. Tack vare de insatser han gjorde där fick han också uppdraget att vara stadens riksdagsman.

Å andra sidan kom Rydin till insikt om att de äldste egentligen var en del av det ståndssamhälle, som hade överlevt sig själva.

De burskapsägande handelsmännen och hantverkarna hade sedan gammalt husbondens makt och ekonomiska ansvar i stadens gemensamma hushåll. Genom yrkeslivets utveckling och ändrad lagstiftning hade det blivit möjligt för allt fler stadsinnevånare att utträda ur eller aldrig ens gå in i borgerskapets krets. Därtill kom, att borgarens tidigare ensamrätt att äga

tomt och fastighet hade upphävts vid 1800-talets början, vilket hade medfört, att nästan halva fastighetsbeståndet i Borås ägdes av andra än borgare. Allt detta hade till följd, att antalet borgare i Borås sjönk medan folkmängden steg sakta men säket. I början på 1850-talet minskade fyrktalet, som var borgerskapets skatteskala, från 260 till 206 sammanlagt.

Rydin drog konsekvenserna av denna sällsamma ståndscirkulation och föreslog en kommunal beskattning, som fördelades mer rättvist på alla stadens invånare. Hans förslag blev antaget 1854 och samtidigt avlöstes borgerskapets äldste av en ny församling, som kallades drätselkammaren och företrädde skattebetalarna enligt den nya ordningen.

De penningmedel, som borgerskapets äldste förvaltade, redovisades i en sk inkomst- och utgiftstablå, vilken var den enda återkommande kommunala handling, som tillmättes sådant allmänt intresse, att den trycktes på Rydins tryckeri.

Årssiffran för stadens inkomster och utgifter låg i genomsnitt på ca 15.000 rd. Som jämförelse kan nämnas, att västerbron, som nybyggdes såsom välvd stenbro omkr 1810, beräknas ha kostat en tredjedels årsinkomst och att sluträkningen på det rådhus, som närmat sig sin fullbordan 1827, motsvarar drygt en hel årsinkomst för stadskassan.

Huvuddelen av de kommunala inkomsterna var de taxerade skatterna. Kronoskatterna, som inte skall beröras närmare här, var på 1820-talet drygare än kommunalskatterna. Detta förhållanden blev succesivt omvänt, så att exempelvis år 1850 kronoskatten var inalles 9.568 rd och kommunalskatten 15.074 rd.

Eftersom beskattningen inte grundade sig på självdeklaration utan på taxeringsnämndens bedömning, fanns det ofta anledning till klagomål över orättvisor. Ibland påstods det också, att skattebördan var orimligt tung. Ett visserligen något sent men lysande exempel på detta är ett uttalande före stadsfullmäktigevalet 1864, då några av stadens penningkarlar påstods ha låtit skriva sig på landet på grund av orättvis beskattning. Det gäller bl a stadens högst taxerade person, Hans Carling, vilken hade flyttat från Borås till sin egendom Osdal i

Torpa socken. För Carlings del betydde flyttningen en minskning av hans sammanlagda kommunalskatter från 1.186 rd till 944 rd.

De drygaste kommunalskatterna taxerades på den borgerliga kyrkan, som var ett mått på de burskapsägande betalningsförmåga och graderades i Borås från 1/8 upp till 4 fyrkar. Antalet drängar i borgarens hushåll var en av normerna för kyrktaxeringen. I genomsnitt var taxeringen drygt 1 1/2 fyrk per person. De två stora kyrkskatterna var sammanskottet och extra medel. En annan kyrkskatt var riksdagsmannaaavgiften. Denna ansågs vara så betungande, att flera försök gjordes att få Borås nedflyttat till en så låg stadsklass, att man kunde dela riksdagsman med någon annan stad. Det sammanlagda uttaget på kyrkskatterna kunde variera mellan 12 och 18 rd per fyrk.

Utöver kyrkskatterna fanns en rik flora av skatter, vilka alla var avsedda för speciella ändamål och inte såsom kyrkskatterna kunde varieras efter påkommande behov utan i regel uttogs i konstanta summor. Skatterna uttogs av mantalsskriven person, av ägare till tomt och fastighet eller av innehavare av jordlott på stadens utägor.

En typisk ändamålsskatt var eldstadsavgiften, som taxerades till 3 skilling för varje spis och 2 sk för varje kakelugn och gav en inkomst, som precis motsvarande skorstensfejarens avtalade lön. Denna skatt har sitt speciella intresse därför att den efter bränderna höjdes till 32 sk för spis och 8 sk för kakelugn. Orsaken var inte enbart intensifierad sotning utan även att en sotare från Göteborg anlätades och krävde 300 rd i ersättning, samma summa som borgmästarens lön.

Även om skatteuttaget var tämligen oförändrat från år till år, förekom det att nya eller tillfälliga skatter infördes, t ex för brandvakten, söndagsskolan eller kolerans bekämpande.

GATOR OCH VÄGAR

Det kommunala engagemanget kunde inte bli omfattande, när de årliga resurserna inte var mer än 15.000 rd. En blick på några av de områden, för vilka stadskassans medel användes, bör ge en föreställning om hur de gemensamma vardagsuppgifterna sköttes.

Stensättning av gator var ännu vid 1800-talets början de enskilda tomtägarnas uppgift. Efter stadsbränderna började staden överta stensättningen, till en början i ekonomisk samverkan med tomtägarna. Mot mitten av århundradet hade stensättningen vuxit ut till en av stadens viktigaste uppgifter. Stensättare utbildades på stadens bekostnad och försågs med passande redskap, bl a de tunga stenstötare av järn, som på grund av formen kallades jungfrur. Materialet var kullersten. Om någon borgare ville ha en gångbana med huggna flata stenar utanför sitt hus, fick han själv bekosta denna borgarstig.

Den av staden bekostade gatubelysningen begränsade sig länge till tre rovoljelyktor vid torget och två lyktor med talgljus på västerbron. Lykttändaren skulle under tiden november-februari tända lyktorna vid mörkrets inbrott och låta dem lysa till klockan 11 på kvällen, såvida inte månen lyste.

Någon organiserad renhållning förekom inte, men fattighjonon brukade anlitas för att sopa gatorna och att efter marknadsdagarna samla ihop hästspillningen, som såldes på auktion till högstbjudande. Gödsel var en värdefull vara, som tidigare hade ingått i borgmästarens extra förmåner. I 1830 års byggnadsordning för Borås betraktades dock gödsel som olämplig på gatorna. Där påbjöds nämligen, att inga gödselstadsgluggar skulle finnas åt någon gata utan inåt gårdarna.

De fem vägarna utom stadens tullar underhölls av markägarna, men snöplogningen på dem sköttes av staden genom entreprenör.

Den av staden ålagda skjutsningen för besökande främlingar ansågs vara en tung börda, trots att de resande fick erlägga avgift. Och skjutsskyldigheten sträckte sig 1 å 2 mil på de fem vä-

garna och utbjöds på entreprenad. En kvarleva från den tid då de enskilda borgarna var skyldiga att ordna mat, husrum, och skjuts för besökande var en gästgiveriavgift som betalades till staden av de åtta senast antagna borgarna.

Vid 1830-talets slut förbättrades boråsarnas förbindelse med Göteborg genom att ett bolag anlade en ny väg mellan Borås och Flässjum i Bollebygd.

Helt nya utsikter till förbättrade kommunikationer öppnade sig, när de stora järnvägsprojekten började diskuteras. När frågan om en stambana mellan Göteborg och Stockholm blev aktuell, tog C G Rydin raskt kontakt med den svenske järnvägs-kungen, greve A E von Rosen, och lyckades år 1845 med utförlig argumentering vinna greven för stambanans sträckning över Borås och Jönköping.

Om denna plan inte hade blivit fördröjd och korsad av andra planer, skulle Borås ha hamnat utefter ett livligt trafikstråk i stället för att anknytas till stambanan med den smalspåriga bibana till Herrljunga, som blev färdig 1863. Rydin medverkade även till denna, men han var nog framsynt att ansluta sig till den minoritet, som förordade normal spårvidd.

BRANDVAKTER OCH POLISER

Brandbevakningen liksom brandskyddet krävde stora personella och ekonomiska insatser i Borås, i synnerhet efter bränderna på 1820-talet.

I kyrktornet stod en tornväktare klädd i vargskinnspäls och spanade i alla väderstreck. För att ge till känna att han var på sin vakt klämtade han i lilla klockan varje gång tornuret visade hel timma och tutade dessutom i sin lur för varje kvart. Tornväktarna var enligt 1840 års lönestat tio man, som tjänstgjorde i fyra avlösningar.

Brandbevakningen på gatorna sköttes av inte mindre än 28 anställda vaktkarlar, som stod under befäl av fyra vaktkorporaler. De hade fastställda patrullvägar och skulle vid vissa anhalter nedkalla Guds beskydd mot brand och död. En dag-

boksskrivande besökare noterade, att vaktropet lät besynnerligt på boråsarnas språk.

Brandförsvaret bestod av fem sprutor målade i olika färger jämte kärror och tunnor. Ursprungligen var det borgarnas, speciellt hantverkarnas plikt att bemanna sprutorna under borgmästarens befäl, men senare sköttes förmodligen även dessa uppgifter till stor del av vaktkarlar. Det finns emellertid en stor beredvillighet att hjälpa till att bekämpa elden, som bl a tog sig uttryck i ett sjätte frivilligt sprutlag och en frivillig bärgningskår.

Den stora organisatoriska och personella insatsen för brandförsvaret visade sig dock vara tämligen verkningslös mot bränder, som inte kunde kvävas redan i sin linda. Förklaringen till detta låg däri, att sprutor och brandredskap var av undermålig kvalitet och ständigt behövde repareras. Stadskassörens vanligaste utbetalningar gällde reparerade sprutslangar.

Rydin hörde till dem, som ville få till stånd ett bättre brandskydd. Han anförtroddes viktiga uppgifter som brandinspektör, försökte intressera boråsarna för nya metoder och medel för släckning och uppfann själv det brandhårdiga stöphuset.

Medan brandskyddet sysselsatte ett 40-tal personer, bestod poliskåren endast av tre man, som vanligen kallades stadsbetjänter. Polisstationen eller stadsgården flyttades från brännerihuset på Yxhammarstorget till en ny byggnad vid korsningen av Torggatan och Östra Staketgatan (Kungsgatan).

Stadsgården användes som polisivaktkontor och som stadens och Vedens härads arrestlokal. För fångars underhåll uppbar vakthavande stadsbetjänt år 1835 8 skilling per dygn från stadskassan.

Stadsbetjänterna anlätades för att upprätthålla ordningen vid marknader och behövde även ofta ingripa i och utanför stadens krogar och vid nattliga slagsmål på de illa upplysta gatorna. Även vid postmästare Luths lilla kontor på kvarnberget (vid nuvarande vattentornet) kunde ingripanden behövas vid folksamlingar före postens ankomst.

FATTIGA OCH FÖRSVARLÖSA

När Rydin kom till Borås, låg stadens äldsta bevarade publika hus strax utanför norra tullporten. Det var fattighuset, som var byggt redan på 1600-talet och tack vare sitt läge hade undgått eldsvådorna. I detta hus, som vanligen kallades hospitalet, bodde 1814 2 män och 15 kvinnor. Det dugligaste hjonet utsågs till föreståndarinna utan att tilldelas någon särskild förmån för detta.

Syftet med fattigvården var vid denna tid snarare att förhindra lösdriveri och tiggeri än att lindra de avsigkomnas nöd. Ett antal ordningsmän utsågs att bevaka sina respektive fattigrotar, driva bort de försvarslösa, som inte hörde hemma i Borås och kanske inte heller någon annanstans, och tillse att stadens fattiga fick något att äta och syssla med.

De fattiga sattes upp på en förteckning och tilldelades periodiska bidrag, som var beräknade efter det uppskattade behovet. Antalet sådana understödstagare kunde vara ett femtiotal. Fattiga och föräldralösa barn kunde utauktioneras till lägstbjudande. Fattighjonen anlätades för allehanda småsysslor såsom städning, sopning, vedhuggning och eldning.

Mellan de två bränderna byggdes den s k baracken vid Krokshallstorget. Detta nya fattighus hade 10 stora rum med plats för 70 fattighjon och dessutom i byggnadens nordända en samlingsal. Det gamla fattighuset såldes men stod kvar i många år. Baracken fyllde sitt ändamål fram till sekelskiftet, då försörjningshemmet Ramnalid uppfördes.

Fattigvården finansierades genom en lång rad avgifter och gåvor, som tillfördes både stadskassan och kyrkokassan. Många avgifter var formellt frivilliga men betraktades som obligatoriska. Så var det sed, att resehandlarna betalade en liten summa till de fattiga, när de anträdde sina resor.

Fattigvården var trots allt den kommunala angelägenhet, som hade blivit bäst tillgodosedd. I Borås ställdes den under särskild fattigvårdsdirektion 1817.

Baracken vid Krokshallsstorget år 1914. Nödbosrader, tidigare fattighus och barnskola.

I ett reglemente för det gamla hospitalet 1811 finns en matsedel för hjonen föreskriven, vilken ger en föreställning om deras villkor. Det sägs, att därvid bör "utom en halv mark mjukt bröd, som varje fattighjon om middagen erhåller, Rumdford-ske och dylika närande soppor ingå i matredningen, såsom minst kostsamme. Ett nödigt ombyte iakttages likväl. Till aftnarne kan gröt med svagdricka, sill med potäter eller svagdricka med mjölk, sammankokad till välling, begagnas".

FOLKBILDNING OCH HÖGRE STUDIER

Den första av staden bekostade allmänna skolan var fattigskolan, som inhystes i baracken vid Krokshallstorget. Den leddes av en enda lärare, som dock kunde använda duktiga elever som medhjälpare i sk växelundervisning. Så småningom fick fattigskolan kallas allmänna barnskolan och därefter till folkskola enligt 1842 års folkskolestadga.

Ännu en skola bereddes plats i baracken, nämligen söndagskolan, som meddelade yrkesundervisning några timmar varje söndag. Denna praktiskt inriktade skola var en föregångare till tekniska elementarskolan, som blev färdig 1856 och till vars tillkomst Rydin energiskt hade medverkat.

Det var också till stor del Rydins förtjänst, att den gamla stadsskolan, som sköttes av en rektor och en lärare och beredde plats för ca 50 personer, år 1858 upphöjdes till ett femklassigt elementarläroverk.

Om man år för år går igenom Borås stadsräkenskaper på Rydins tid, får man intryck av ett stillastående samhälle, som endast nödtorftigt tillgodosåg de gemensamma behoven.

Frånsett de flexibla fyrskatterna är de flesta skatter och avgifter nästan exakt lika från år till år. I lönestaten kan visserligen någon ny tjänst ibland tillkomma och någon försiktig lönejustering åstadkommas. Som helhet tycks dock lönestaten vara en för evärdliga tider fastställd rangordning med borgmästaren högst upp med 300 rd i lön och ringkarlen längst ner med 4 rd.

Denna stagnation är dock endast skenbar. Näringslivet i Borås genomgick steg för steg en förvandling. Den stora vändpunkten i stadens utveckling var 1820-talets bränder. Boråsarna tvingades nu äntligen att bygga en ändamålsenlig stad. Rådhuset, kyrkan, fattighuset, polishuset och de övriga publika byggnaderna byggdes om eller rustades upp. Stadskassan förvandlades från en liten underhålls- och reparationskassa till en fond för kommande stora kommunala projekt. En ny handlingskraftig stadsstyrelse tog ansvaret för den fortsatta utvecklingen.

Man kan säga, att Borås tack vare de stora bränderna blev den plattform, som den rastlöse framstegsivraren Rydin behövde. Å andra sidan behövde Borås Carl Gustaf Rydin och hans vederlikar för att bereda sig för den explosiva utvecklingen, som den nya mekaniserade och ångdrivande textiltillverkningen skulle komma att erbjuda den försiktiga gamla knallestaden.

CARL ABRAHAM LEVERIN, KONSTNÄR, LÄRARE OCH FOTOGRAF

AV
PHILIP JOSEFSON

Philip Josefson, tidigare medarbetare i årsboken, presenterar här en i Borås välkänd fotograf. Carl Abraham Leverin. Hans ateljé var belägen vid Lilla Brogatan 7, där han var verksam från 1860. Särskilt tacksamma är vi för hans bilder från ett nu till stor del försvunnet Borås. Som konstnär utförde han bl.a. den stadsutsikt över Borås, som återfinns på årsbokens omslag.

Året 1855 hade 28 år förflutit sedan den fjärde stora stadsbranden härjade Borås. Fram mot 1850-talet kan man anse att den nya staden var färdigbyggd. Här och där fanns dock ännu kvar "afbrända tomter" och man kunde även hitta fastigheter som var nybyggda men inte färdiga att tagas i bruk. Målning och annat återstod.

Det var troligen främst av denna orsak som Carl Abraham Leverin född i Stockholm den 4 september 1824 sökte sig till vår stad i likhet med åtskilliga andra hantverkare. Han hade tidigare verkat som bokhållare i Hällekis — mellan åren 1846 och 1850.

I Borås fick C A Leverin burskap som målaremästare den 9 juli 1855. Att han tidigare ägnat sig åt detta yrke i Stockholm får man ta för givet. Men säkerligen närde Leverin en het önskan att få ge sig hän åt ett annat slags måleri. Han idkade nämligen även konststudier för C G Gillberg.

Tekniska skolans första kollegium. Från vänster: L. Kjellstedt, C.A. Leverin, S.T. Göransson, S. Liedzén, F. Eimele.

Det finns mycket som tyder på att Leverin tämligen omgående fann sig väl tillrätta i denna lilla staden vid Viskaån, vilken vid denna tid hade omkring 2.500 invånare. Han blev snart en populär och uppskattad person i Borås. Det är emellertid inte blott i egenskap av målaremästare som Leverin har ristat sitt namn i vår stads historia utan också som lärare, fotograf och skapande konstnär. Hans minne är värt att hedras.

Redan 1856 — ett år efter ankomsten till Borås — utnämndes Leverin som lärare i ritning, modellering, verkstadsarbete samt bokhålleri vid Tekniska Elementarskolan, vilket tyder på en vid utbildning i olika ämnen. Året 1858 började "Teknis", som en söndags- och aftonskola. Leverin var ensam lärare här

Skolföreningen AR vid Teknis fotograferad år 1888. Föreningen bildades 1875. C. A. Leverin sitter längst t.h.

ända till år 1884. Denne flitige man var dessutom lärare i lägre tekn. yrkesskolan från 1885 till 1898. "Teknis" startade i en fastighet i hörnet av Stora Bro- och Hallbergsgatorna.

Leverin hann även med att undervisa i teckning i Borås Elementarläroverk. Vid denna läroanstalt tjänstgjorde han från 1873 till 1897, då han avlöstes av John Hedaeus, vilken som bekant blev en av våra mest kända boråskonstnärer.

Den första kvinnliga eleven vid ovannämnda aftonskola var Alma Häggström, tillhörande den kända boråssläkten med samma namn. Som gift hette hon Alma Malmgren och under signaturen A M skrev hon i Borås Tidning en rad små kulturhistoriska kåserier under rubriken "Förra seklets Borås." Av henne fick jag många värdefulla upplysningar om personer, gamla boråsgårdar och annat. Detta gällde även C A Leverin.

En del uppgifter som ingår i denna skildring har jag fått från denna dam som jag följde en avlägsen släkting till.

I sitt vackra hem i gamla fastigheten Stengårdsgatan 29 hade Alma Malmgren bl.a. tolv porträtt, som hon målat. Det var sex Gustafver och deras gemåler. Porträtten var målade på läder som hon själv plastikbehandlat. Det tog henne en sommar att utföra dessa tavlor. Hon var då 82 år gammal.

Det hon lärt sig av C A Leverin och den uppmuntran hon fick glömde hon aldrig. Alma Malmgren gick ur tiden 1952 —hon var då 86 år gammal.

I Borås Tidnings jubileumsnummer av 1951 medverkade bl.a. boråsfödde arkitekten John Åkerlund. I sin uppsats nämde han även Leverin: "Den snälle fotografen och läraren Leverin kan en pojke ej undgå att nämna. Han var korpulent, klev ned på ramnabadhusets trappa med en stor cigarr i mun och en tidning under armen. Utan besvär flöt han. Med fötterna som propellrar begav han sig ut i sjön, rökande cigarr och läsande dagens Borås Tidning."

Ja, så tedde sig alltså Leverin i äldre dar. Beträffande John Åkerlund kan framhållas att han i Kulturhistoriska Föreningens årsbok av 1954 pläderade för att boråsarna skulle bygga upp gamla Borås i Stadsparken. Han önskade sålunda att vår stad skulle följa det mönster som bl.a. görs i Danmark. Han dog 1961 i en ålder av 77 år.

Som fotograf etablerade sig C A Leverin 1860. Som stadens första "riktiga" yrkesfotograf får man nog nominera en "mam-sell" vid namn Emilie Lindskog och hon och Leverin blev en tid konkurrenter. Båda lär dock inte haft orsak att klaga över brist på arbete — det blev mer och mer på modet att gå till fotografen.

Stora Brogatan 7, den gamla boråsgård där C.A. Leverin hade sin ateljé. Leverin har själv tagit bilden.

Det var främst i den gamla boråsgården Stora Brogatan 7 som Leverin kom att utföra sin gärning som fotograf. Han var därmed den förste av flera andra skickliga boråsfotografer som kom att verka i denna "fotografgård."

Det var som sagt många boråsare som styrde sina steg till "ateljeren" Leverin för att låta sig förevigas. Även om detta var ett tämligen prövande företag på denna tid, så underlättades proceduren av Leverins vänliga sätt.

Att kunden kom på ett gott humör och i god stämning berodde måhända även på de vackra och romantiska dekorationer som fick bilda bakgrund vid fotograferingen. Dessa bilder hade "ateljeren" — namnet kom förstås av substantivet ateljé — själv trollat fram med sin pensel. Där fanns de smäckra björkarna, fagra blomster på en grön äng och en sommarhimmel med lätta vita moln.

Bilden t. h. ger en antydning om de bakgrundsdekorationer som användes i Leverins ateljé. Enligt noteringar på fotografiets baksida är damen i mitten fröken Tullie Liedzén, kollega till Leverin på Tekniska skolan. De båda övriga damerna uppges vara Henny Lundberg från Falkenberg och Henriette Lagerberg från Skövde. (Originalbilden här förstörd c:a fyra gånger)

C. A. Leverin

BORÅS.

"Cabinet Portrait" av C.A. Leverin från 1880-talet. Till höger ligger Borås övre station — huset på andra sidan gatan (med balkongen) tillhörde färgerifabrikören Justus Jonsson. Fotografiet tillhör Urban Liedzén, Borås.

Sannolikt var C A Leverin den förste, som fäste stadsmiljöer på sina plåtar något som dock tidigast kan ha skett någon gång på 1870-talet. Fotografen hade många vackra Karl-Johanshus att välja på. Han fick emellertid leva så länge, att han kunde notera de första förändringarna av miljön kring Stora Torget. "Väldiga och präktiga höghus sköt upp här och där." Sådana var t ex fastigheterna Torggatan 21, senare Hantverkshuset, samt Torggatan 23. Den förra uppfördes 1888 och den senare 1892. Båda är som bekant nu borta ur stadsbilden.

Det är sannolikt att Leverin i likhet med övriga boråsare var stolt och imponerad av dessa ståtliga byggnader, men jag har svårt för att tro att han skulle bli förtjust om han haft tillfälle att beskåda Stora Torget med den omramning det i dag har.

I Svenskt Konstnårslexikon läser man bl a om C A Leverin att han som nämnts åtnjutit undervisning av C G Gillberg.

Vidare att han målade landskapstavlur i olja och akvarell samt en och annan teaterdekoration. Om C G Gillberg kan f ö sägas att han föddes 1774 och dog 1855. Han var tecknare, blev officer och tjänstgjorde som teckningslärare vid Karlberg. Han utgav bl a Svenska landskapsutsikter i gravyr och litografiska landskapsutsikter.

Vid en utställning här i staden 1935 anordnad av Borås och Sjuhäradsbygdens konstförening representerades Leverin av en målning. Vårt konstmuseum har nu flera tavlor av honom. Leverin målade många sådana i Borås. Hur många är dock ej möjligt att ange. Fortfarande finns det boråsare som i sina hem har en "Leverin" på väggen. En inventering skulle säkerligen ge ett intressant resultat.

C A Leverin gick ur tiden den 30 september 1908. Så här lyder dödsannonsen:

Tillkännagifes
att min älskade, trofaste make, f.d. läraren vid
Tekniska Elementarskolan i Borås
CARL ABRAHAM LEVERIN
stilla och fridfullt afled i tron på sin Frälsare,
Onsdagen den 30 sept. kl. 11.30 i en ålder af 84 år,
djuft sörjd af mig, barn, barnbarn, barnbarnsbarn, svågrar,
mågar, syskon, öfriga släktingar och vänner.
Borås den 1/10 1908.
Sofie Leverin
f. Frigell
Första Corinterbrevet 2:9

Det skall sägas att flera av paret Leverins barn gick i faderns fotspår vad beträffar fotografyrket. En av hans döttrar, Hulda, förestod en tid ateljén. Som gift fick hon namnet Sjöberg. Även mannen var fotograf. De blev båda hovfotografer i Stockholm. I en av sina boråsböcker skriver Ada Damm att

Minnessten över C A Leverin på Ansgars Kyrkogård. Teckning av Sven Angbørn.

Hulda Leverin måhända kunde kallas för självförsörjande i sin egenskap av chef för fotografateljén i Borås och hon var för den skull inte emanciperad.

Även sönerna Axel och Hjalmar blev skickliga fotografer. Den förre etablerade sig som fotograf i Oslo och Hjalmar blev en känd fotograf i Malmö.

I den runa som Borås Tidning ägnade den bortgångne framhölls bl a att "en ypperlig hälsa, ett godt lynne och en på lifvet ljus syn voro honom utmärkande." Hans nit, plikttrohet och skicklighet som lärare och fotograf betonades likaså. Det framhölls vidare att:

"Leverin blef aldrig sin första kallelse — konsten — otrogen, ty penseln var fortfarande hans käraste instrument, och många äro de taflor, som han signerat. Ännu i sin sena ålderdom målade han."

Till sist. På Ansgars kyrkogård finner man Carl Abraham Leverins minnesvård. Den vackra minnesvården är rest av Borås Teknologförening. Relieffen är utförd av John Hedaeus.

ETT GRAVFÄLT I TIMMELE

AV

MATS JONSÄTER

Mats Jonsäter, antikvarie och verksam vid Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet i Kungsbacka redogör i denna uppsats för en arkeologisk undersökning av ett fornlämningsområde i Timmele i Redvägs härad. Undersökningen genomfördes 1972—73.

Genom studium av kulturlagren kunde man konstatera, att området under ett tidigt skede använts som boplats men därefter under olika perioder som gravplats alltifrån yngre stenålder till tidig medeltid.

Under förhistorisk tid, och även långt in i historisk tid, har sjöar och vattendrag varit de bästa kommunikationslederna mellan olika platser i landet. På vattnet kunde man snabbt ta sig från ett ställe till ett annat, och man kunde inte minst ta med sig betydligt mer gods än man kunde på slingrande, oröjda stigar på land. Liksom än idag föredrog också de förhistoriska människorna att bosätta sig på platser där kommunikationerna var goda. Följden av detta blev, att de spår vi nu kan se efter dessa människor, framför allt är koncentrerade till områden utefter vattenlederna.

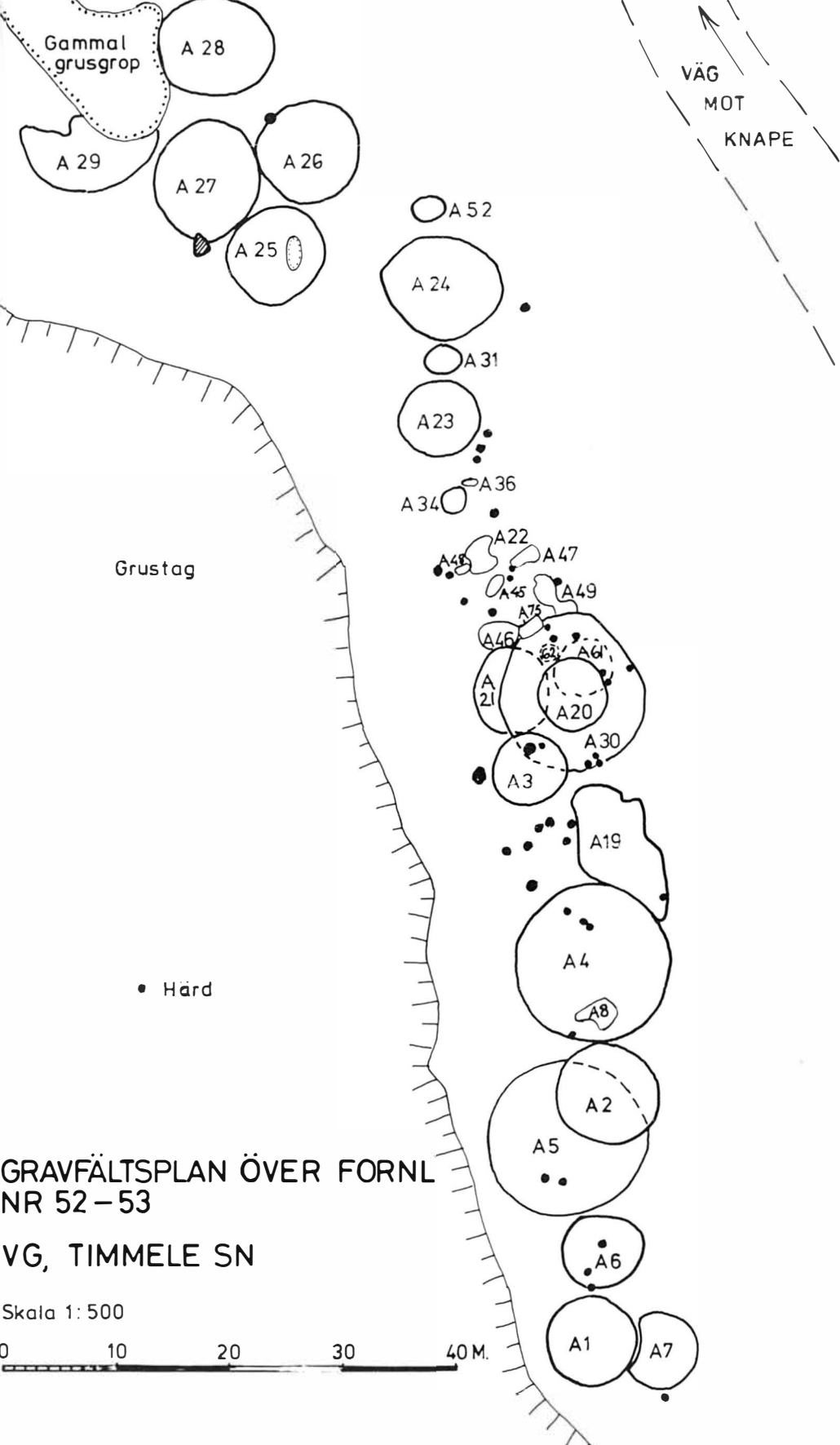
För förbindelserna västerifrån och in i det centrala Västergötland har de halländska åarna, och då framför allt Ätran, spelat en mycket stor roll. Som man kan vänta sig, är också Ätradalen mycket rik på fornminnen. De fornminnen som vi där kan se idag består till allra största delen av gravfält och enstaka gravar. Norr om Åsunden ligger fornlämningarna intill själva ån, medan de i de förhållandevis sankna områdena söder om denna sjö ligger vid biflödena till Ätran. Ätradalen norr om Åsunden har förutom vattenleden också givit de förhistoriska människorna tillgång till god åkermark med lättodlade sandjordar. Att området varit rikt befolkat visar också det stora antalet fornlämningar i denna del av Västergötland. I Timmele

socken finns 419 registrerade fornlämningar, vilket gör Timmele till den till antalet fjärde fornlämningsrikaste socknen i Västergötland.

Trots det förhållandevis stora fornlämningsbeståndet i Ätradalen har endast ett fåtal arkeologiska undersökningar utförts i området. I samband med en inventering på 1930-talet undersöktes en del enstaka gravar. Fynden som dessa undersökningar gav var fåtaliga och daterar sig huvudsakligen till yngre järnålder, ca 400—1000 e. Kr. På gården Ek i Timmele socken har en hällkista undersökts. Fynden utgjordes av sex flintdolkar och pilspetsar av flinta från slutet av stenåldern, ca 1800 f. Kr. På fastigheten Timmele 7:1 undersöktes 1961 en märklig hög, som var uppbyggd kring ett skålgropsblock. Den har tolkats som en anläggning för något kultiskt ändamål.¹

Under åren 1972—1973 undersöktes ett större sammanhängande gravfält med underliggande boplatser.² Området har använts under en mycket lång tid. Gravfältet låg ca 1,5 km norr om Timmele kyrka och 650 m söder om gården Knape, omedelbart intill Ätran på fastigheterna Timmele Prästgård 9:1 och Knape 1:1. Anledningen till undersökningen var, att Statens Vägverk ville få tillgång till grusåsen på vilket gravfältet låg.

Vid Riksantikvarieämbetets inventering av fasta fornlämningar hade man endast iakttagit två fornlämningsområden (fornlämning 52 och 53), vardera bestående av två högar. När undersökningen började, visade det sig dock ganska snart, att hela åsen täcktes av ett stort sammanhängande gravfält och att det dessutom fanns ett boplatslager under gravarna. Sammanlagt undersöktes 33 gravar och ett 40-tal härdar. (fig 1 t.h.) Trots att gravarna innehöll mycket få fynd, som har kunnat dateras, så kan man ändå säga ganska säkert när de olika gravarna anlagts. Detta beror dels på att de har olika utseende och gravskick och dels på att en del har anlagts ovanpå varandra varvid man kunnat få en horisontell stratigrafi.

GRAVFÄLTSPAN ÖVER FORNL
NR 52-53

VG, TIMMELE SN

Skala 1:500

0 10 20 30 40 M.

Den äldsta graven som påträffades (A 76) var mycket förstörd. Den syntes i marken som en svag mörkfärgning, ungefär 1 dm djup. I denna hittades dock ett trasigt lerkärl och ett tiotal spån och avslag av flinta. Lerkärlet är ornerat med sk tvärsnodd i ett vinkelmönster som även täckt botten. Denna typ av ornering är typisk för stridsyxkulturens lerkärl. De människor som tillhörde vad arkeologerna kallar stridsyxkulturen levde under yngre stenålder, ca 2000 f. Kr. Man anser att de varit ett nomadfolk och att de föredrog att slå sig ner på platser med lätta sandjordar, precis som i Timmele. De begravde sina döda obrända och som gravgåvor fick de ofta med sig ett lerkärl av denna typ och en stridsyxa (båtyxa) om det var en man, eller småverktyg av flinta om det var en kvinna (fig överst t. h.).

De flesta av spånen och avslagen från graven var retuscheerade, dvs de hade formats i kanterna, och ett par av dem hade också slipspår. Flintorna med slipspår är antagligen slagna från en slipad flintyxa. En sådan yxa hittades också på området men utan anknytning till någon grav. Den var omhuggen, dvs man har försökt att göra en ny egg sedan den ursprungliga av någon anledning blivit förstörd. Det är inte helt osannolikt att flintorna från graven kommer från just denna yxa.

Under loppet av nästa stora tidsepok, bronsåldern, började man att bränna sina döda. Till en början lade man ner de brända benen i manslånga kistor av stenhällar, men så småningom började man bygga mindre kistor, där man bara fick rum med en urna med de brända benen. En sådan liten stenkista med urna och brända ben fanns i en rund stensättning i mellersta delen av gravfältet (A 23) (fig. 3 nederst t.h.) Stensättningen hade en begränsning av omsorgsfullt lagda stenar, en kantkedja. Innanför denna fanns ytterligare en inre stenkrets. Bruket med en inre stenkrets var vanligt under slutet av bronsåldern och början av järnåldern.³ Graven med stenkistan kan dateras till yngre bronsålder, ca 1000 f. Kr. På gravfältet fanns ytterligare en stensättning med kantkedja och inre stenkrets, men den saknade gravgömma (A 28).

Fig. 2. (ö.t.h.) Gravgåvorna från stridsyxgraven. Flintyxan längst n.t.h. påträffades som lös-fynd. Foto förf.

Fig. 3. (n.t.h.) I denna lilla stenkista stod en urna med de brända benen. Foto A. Furingsten.

Till yngre bronsålder kan eventuellt ytterligare två gravar dateras, den ena på grund av förekomsten av rabbad⁴ keramik (A 7), den andra på grund av gravskicket, benlager med rensade brända ben (A 24).

I mellersta delen av gravfältet fanns ett komplex av gravar, som helt eller delvis låg över varandra (fig. 4 överst t.h.) De äldsta av dessa (A 21, 46, 61 och 62) täcktes av en mycket stor och välbyggd stensättning (A 30) som kan dateras till slutet av romersk järnålder — folkvandringstid, ca 400 e. Kr. De fyra gravarna måste alltså vara äldre än denna, men hur mycket är svårt att säga. En av dessa, A 21, täckte också en av de andra, A 46. Även här finns alltså en tidsskillnad: A 46 är äldre än A 21. Om man utgår från att man inte medvetet lagt en grav på en äldre som syns, så måste det ha gått en ganska lång tid emellan de olika gravläggningarna. Om man räknar med att det tagit minst 100 år för att en stensättning ska döljas av vegetationen och, vilket man inte får förbise, glömmas av de anhöriga, så följer att A 21 måste vara minst 100 år äldre än A 30 och följaktligen inte ha tillkommit senare än ca 300 e. Kr. Med samma resonemang skulle A 46 inte kunna vara yngre än ca 200 e. Kr. Man bör dock i det här fallet ha i minne, att det finns exempel på, att man ibland inte har iakttagit någon pietet när det gällt äldre gravar, utan lagt andra ovanpå eller förstört de äldre gravarna ganska kort tid efter gravsättningen. Endast två av dessa stensättningar innehöll gravgömmor, bägge var brandgravar med benen samlade i en urna.

Nästa daterbara grupp utgörs just av de stora välbyggda stensättningarna (A 4, 5, 25, 26, 27 och 30). Dessa skiljer sig från de övriga stensättningarna genom sina ansevärd dimensioner, sin uppbyggnad och dessutom genom gravskicket. De är mellan 8 och 14 m i diam. De har byggts upp av större stenar (upp till 0,5 m stora) i botten och mindre (0,1 m stora) i ytan. Kantkedjorna är alltid mycket väl lagda och består av utvalda eller kanthuggna stenar som lagts med kortsidorna mot varandra (fig. 5 nederst t.h.). I östra Mellansverige har man

Fig. 4. (ö. t. h.) En av de runda stensättningar, som låg under ett av de stora stenflaken. I gravens övre kant ses nedgrävningen för en kista, som hört till en grav som låg ovanpå stenflaken. Foto L.G. Spång.

Fig. 5. (n. t. h.) Två av de stora runda stensättningar under pågående utgrävning. Foto förf.

undersökt åtskilliga gravar av denna typ. De innehåller brandgravar, som kan dateras till romersk järnålder, ca 200—400 e. Kr. I Västergötland har denna typ av gravar knappast undersökts tidigare och deras tidsställning här är därför inte klarlagd.

En av dessa stora stensättningar innehöll emellertid fynd, som kan dateras. I en av de tre som framkom i den norra delen av gravfältet fanns en 0,6 m djup manslång nedgrävning och på botten av denna hittades ett ornerat lerkärl och en flat bärnstenspärla (fig. 6). Till skillnad från de östsvenska gravarna av denna typ innehöll denna en skelettgrav, dvs man hade begravt den döde obränd. Av skelettet återstod dock ingenting. Lerkärlet, som är ganska litet, är svartglättat och har en hög hals. Halsen är ornerad med horisontella hålkälar (breda, ganska grunda fåror) och skuldran är ornerad med hålkälar i vinkelmonster. Lerkärl av denna typ förekommer under slutet av romersk järnålder — folkvandringstid, ca 400 e. Kr.⁵ Med största sannolikhet tillhör även de andra stensättningarna av denna typ samma tid. Endast en av de övriga, A 4, innehöll gravgömmor. I den påträffades två små nedgrävningar, som möjligen kan ha varit barngravar.

Något yngre är två gravar, som anlagts ovanpå två stora flacka stensättningar (A 2 och 8). Bägge var ganska förstörda och gravskicket utgjordes av brandlager, dvs sedan den döde bränts, samlade man ihop de brända benen med kolet och sotet och lade ut det direkt på marken och byggde sedan en stensättning ovanpå. Dessa gravar kan sägas tillhöra tiden omkring 600—800 e. Kr. Ytterligare en mycket förstörd grav, A 19, hör till denna tid. Den har genom C 14-analys daterats till ca 800 e. Kr.⁶

De yngsta gravarna på gravfältet tillhör övergången mellan förhistorisk tid och medeltid. Det rör sig om ett tiotal skelettgravar. Två av dessa täcktes av högar, två av stensättningar medan de övriga inte hade någon synlig markering ovan mark (fig. 7 t.h.). Tre av gravarna innehöll nitar och spikar av järn,

Fig. 7. Rund hög. Gropen i mitten har troligen uppkommit när plankkistan i graven förmultnat så att stenar rasat ner. Foto förf.

vilket tyder på att den döde blivit begravd i plankkista. I en av gravarna , A 47, hittades ett tämligen välbevarat kranium av en människa, medan de övriga skelettdelarna så gott som helt förmultnat. Enkla kistgravar av denna typ kan dateras till sen vikingatid, ca 900—1000 e. Kr.

Under större delen av gravfältet, framförallt de södra och mellersta delarna, fanns ett boplatlager. Det syntes som ett mer eller mindre mörkfärgat lager ovanför det orörda gruset. Ett sådant mörkfärgat lager, kulturlager, bildas av det organiska avfall som alltid förekommer när människor vistas en längre tid på samma plats. Av de hus eller hyddor som människorna bodde i återstod ingenting, men man fann inte mindre än 42 härdar. De utgörs av grunda gropar i marken, ca 0,5—1 m i diam och 0,1—0,3 m djupa, fyllda med skörbränd sten, sot och kol. Många av dessa hör sannolikt inte till själva boplatslagret utan har tillkommit i samband med anläggandet av gravarna. En av härdarna har genom C 14-analys daterats till ca 500 e. Kr. ⁷

Inga fynd framkom, som med säkerhet kan sägas tillhöra själva kulturlagret. På grund av att detta på många ställen var mycket diffust, kan man inte heller säga om de äldsta gravarna låg över eller under kulturlagret. Boplatslagrets datering är således mycket osäker. Ett par fynd, som inte har något samband med gravarna pekar dock mot en datering till yngre stenålder. Det gäller först och främst ett antal krukskärvor, som påträffades i den NV delen av området. En del av dessa är ornerade med rektangulära pinnintryck och kan dateras till ca 2000 f. Kr., eller ungefär samma tid som stridsyxgraven. De flesta skärvorna hade en beläggning av matrester vilket visar att de är från ett bruksföremål och inte från ett kärl som man hedrade de döda med i graven. Den ovan omtalade flintyxan kan kanske också vara från boplatslagret om den inte hör samman med stridsyxgraven.

Vad kan man nu dra för slutsats av den arkeologiska undersökningen? Först och främst att man använt området som gravplats under en stor del av förhistorisk tid, från yngre stenålder och fram till medeltid. Man har dock inte använt den under hela denna tidsrymd utan platsen har varit övergiven under långa tider. Kanske begravde man då sina döda på de närliggande gravfälten, kanske var området obefolkat under dessa tider. Det är intressant att konstatera att gravskicket ofta ändrats mellan dessa perioder. Bruket att bränna de döda har ersatts med seden att begrava dem obrända och tvärtom.

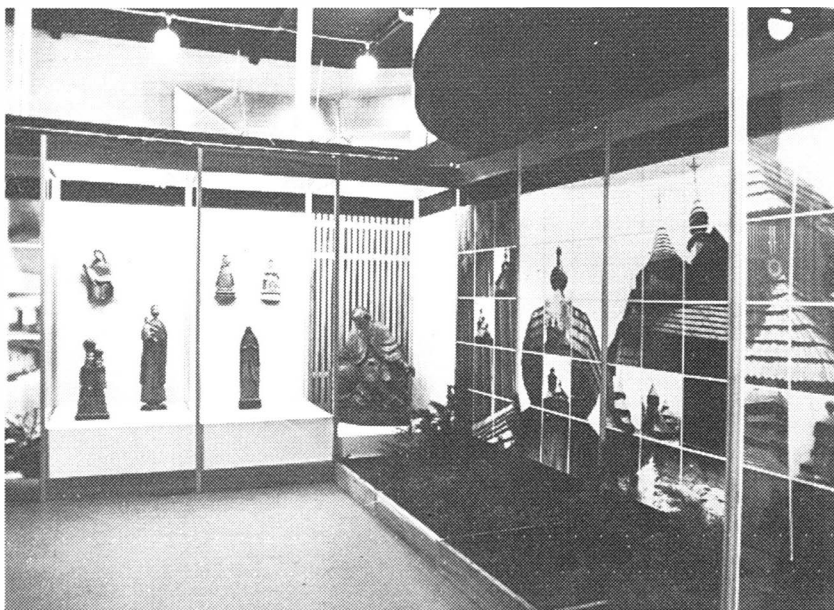
Gravfältet har sannolikt varit gravplats för en enda gårdsbefolkning. Var den gården har legat vet vi ingenting om, men det bör ha varit i närheten, kanske rent av där den nuvarande gården ligger.

Man har också utnyttjat området för bosättning. När detta skedde vet vi inte, men troligtvis var det strax innan man började utnyttja platsen som gravplats.

NOTER

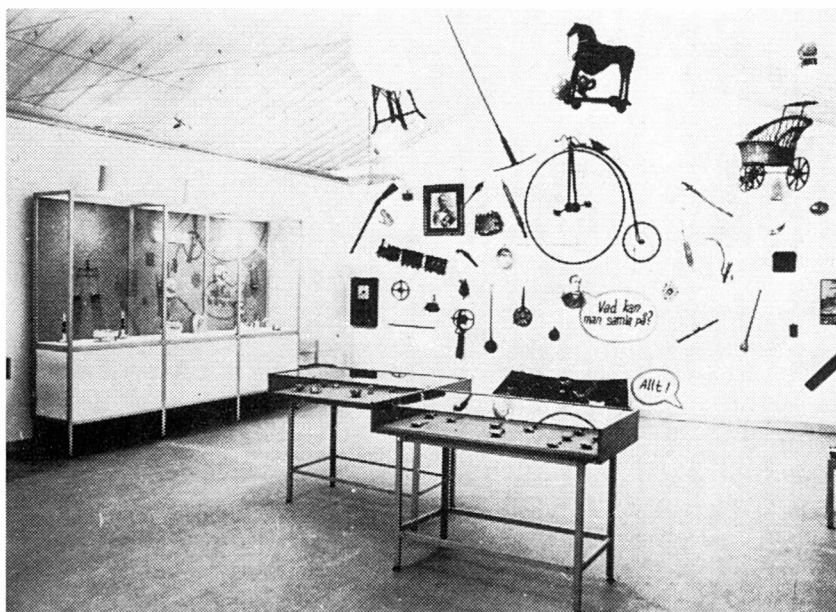
- ¹ Särilvik I. Egenartad fornlämning i Timmele socken "Från Borås och De Sju Häraderna" 1962
- ² Undersökningen genomfördes av Riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet med förf. som platsledare.
- ³ Hyenstrand Å. Gravfomer och symboltecken yngre bronsålder. Fornvännen 1968.
- ⁴ Rabbad keramik = keramik som före bränningen bestрукits med ett yttre lerlager, som ej slätats ut utan bildar en rå — skrovlig yta.
- ⁵ Bøe J. Jernalderens keramik i Norge. Bergen 1931 s. 119—120.
- ⁶ Analysen utförd vid Laboratoriet för radioaktiv datering, Stockholm. St 4505.
- ⁷ Analysen utförd vid Laboratoriet för radioaktiv datering, Stockholm. St 4506.

BILDKALENDER 1975-76

Ovan: Slovakisk folkkonst från Nationalmuseet i Bratislava var den största utställningssatsningen under 1975. P g a materialets stora omfattning måste museet hyra in sig i Tekocenters lokaler. Foto BM.

Nedan: Under byggnadsvårdsåret 1975 arrangerades i gamla teatern i Borås en konferens om byggnadsvårdsfrågor. Bland deltagarna märktes bl.a. överantikvarie Margareta Björnstad, Riksantikvarieämbetet. Foto BT

Ovan: Från utställningen "Oss samlare emellan", som producerades i samarbete med samlarföreningen Skytteln i Borås. Foto BM.

Nedan: En av museets vandringsutställningar "Hantverk i Sjuhäradsbygden" visades på Ramnalds sjukhem i Borås. Foto BM.

Ovan: "Öppet-hus-dag" i Ramnaparken 24 aug 1975. För en dag blir Fällhultsgården väffelbruk. Serveringen sköts av museets personal. Foto BM.

Nedan: Två unga spelmän vid stigluckan i Ramnaparken. "Öppet-hus-dagen" 24 aug 1975. Foto BM.

Ovan och nedan: Under hösten 1975 kläddes Kinnarumma gamla kyrka i Ramnaparken med nytt spån på tak och sydfasad. Arbetet utfördes av Nils Pettersson och Stig Friberg från Eldsberga. Foto BM.

Ovan: Utställningsåret 1976 inleddes med en publikdragande utställning om Mayaindianernas konsthantverk och annat latinamerikanskt. Från Afro-Art, Stockholm. Foto BM.

Nedan: "Former för måltiden" hette en vandringsutställning från Göteborgs Historiska museum och Röhsska konstslöjdmuseet. Den visades i Borås museum våren 1976. Foto BM.

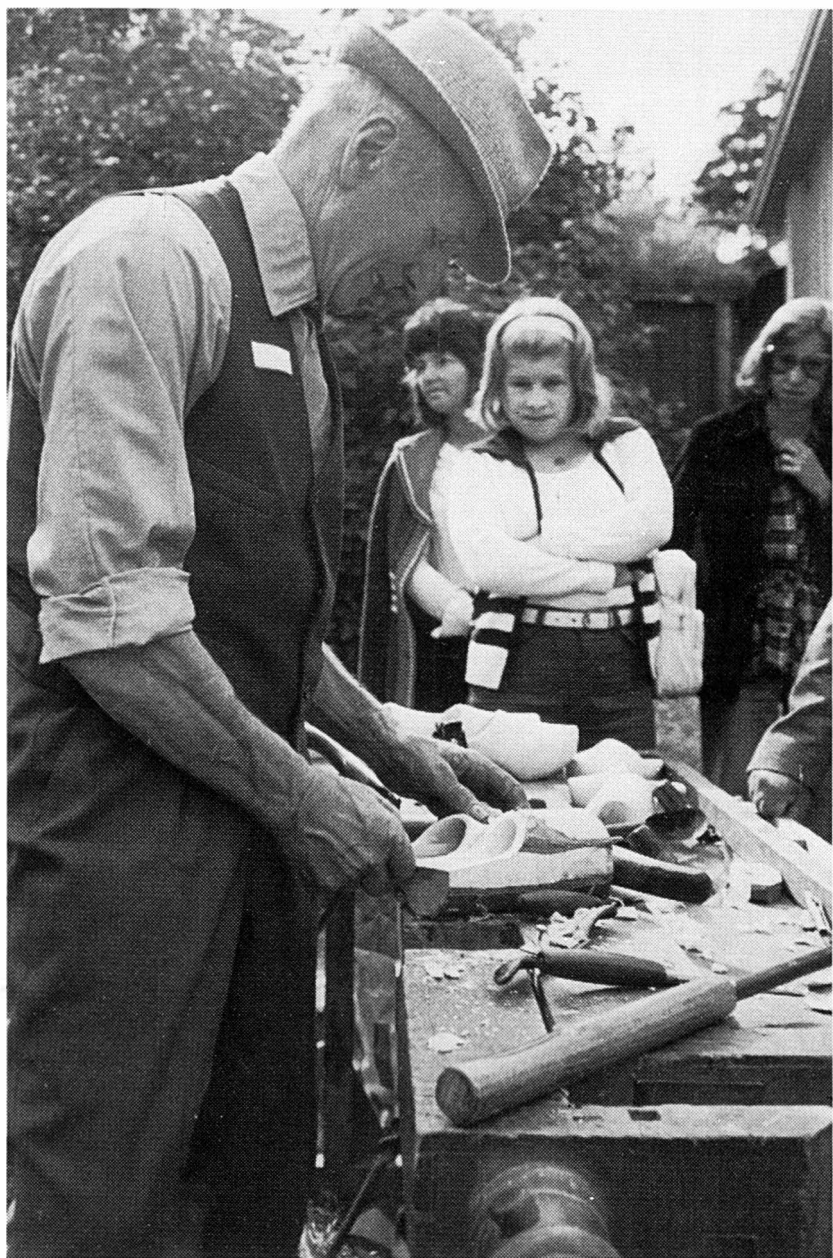

Ovan: "Från snusdosa till fårstukvist" en utställning i egenproduktion med trälöjdsalster från Västergötland ur museets samlingar. Foto BM.

Nedan: Hjördis Johansson och Astrid Pettersson i arbete med utställningen "Hamna på fattig-
huset" på Tekomuseum i sept. 1976.

Ovan och nedan: Hantverksdag och spelmansstämma i Ramnaparken den 5 sept. 1976. Gunnar Svensson från Borgstena binder korgar. Foto BM.

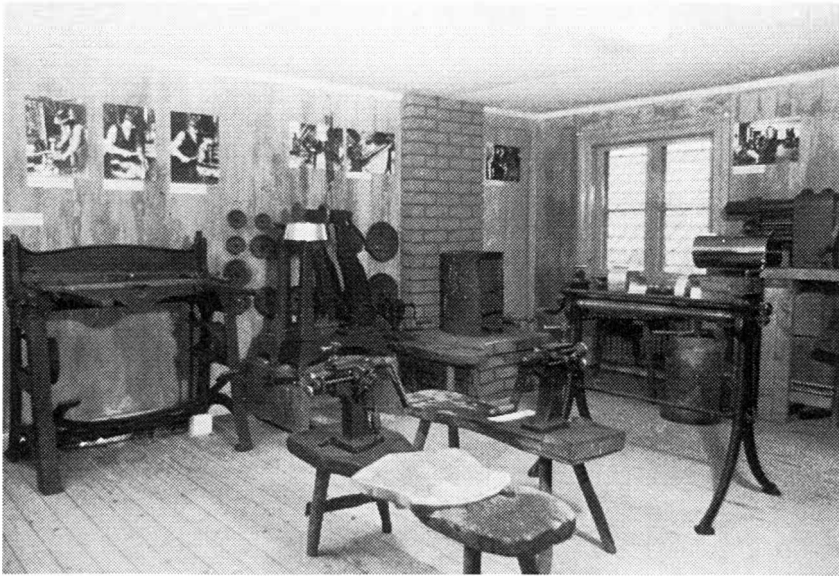

Nils Petterson från Od tillverkar träskor utanför Nymanska gården 5 sept. 1976. Foto BM.

Ovan: "Sportlovskul" i Nymanska gården febr. 1976. Foto BM.

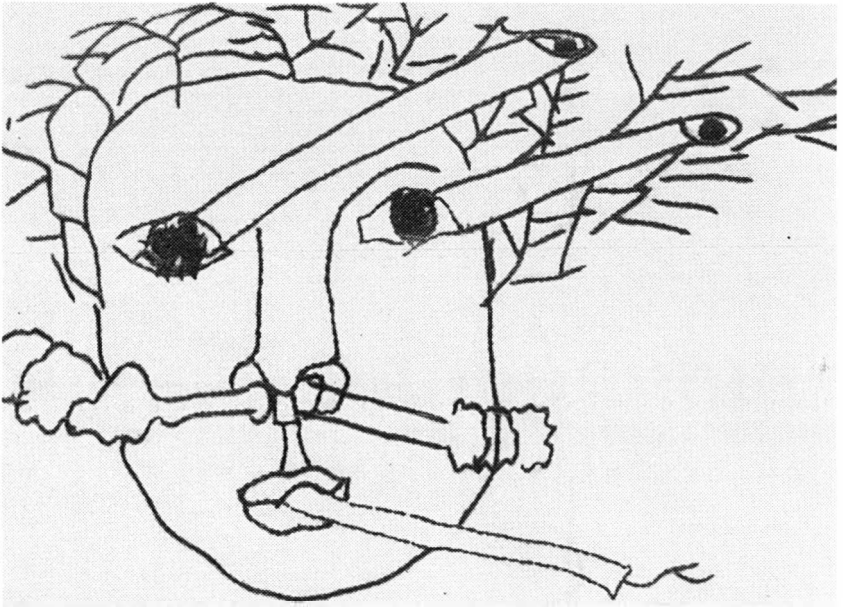
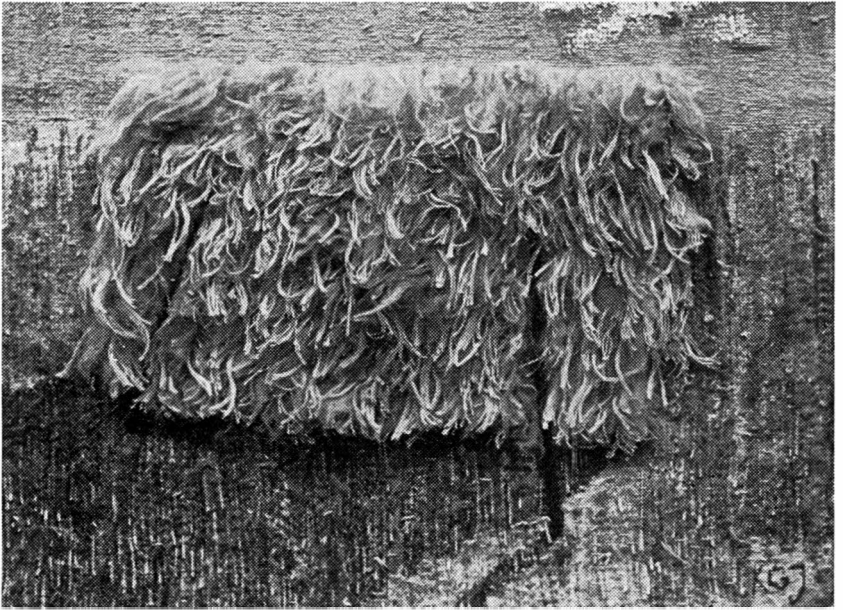
Nedan: Nyförvärv 1975. Kaffekanna i silver av C A Lindström, Borås. 1838. Foto BM.

Ovan: Museet förvärvade under 1976 en komplett bleckslageriutrustning från Blidsberg, som ställts upp i en till verkstad inredd lokal i Nymanska gården. Foto BM.

Nedan: Modell av Borås övre järnvägsstation, utförd i skala 1:100 av Gösta Alvedahl, Borås. Inköpt 1976. Foto BM.

Ovan: "Hässja", bildvävnad av Karin Gunsarfs. Inköpt på utställningen "Textil bild" på Tekomuseum 1976. Foto BM.

Nedan: "Intagningsnormer", broderi av Kaisa Melanton. Inköpt på utställningen "Textil bild" på Tekomuseum 1976. Foto BM.

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

ÅRSBERÄTTELSE 1975

STYRELSE

Utsedda t.o.m. årsmötet 1976:

Rektor GUSTAF BOGER

Stadsarkivarie TORGNY BONDESTAM

Bibliotekarie ANNA STINA EDQVIST

Fru BOEL GRILL

Direktör GUNNAR HEDELIN

Lantbrukare VILGOT JOSEFSSON

Bankdirektör PER-OLOF KLEIN

Överläkare C G LECZINSKY

Lektor SVEN SANDSTRÖM

Utsedda t.o.m. årsmötet 1977:

Lektor STEN FURHAMMAR

Skoldirektör REINHOLD IVARSSON

Fru MEJE JOSEFSON

Rektor BIRGER LARSON

Överste ÅKE LUNDBERG

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Kommunalrådet AXEL-UNO NYLANDER

Överläkare TOIVO STENSTAM

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

Utsedda av Borås Kommun:

Byråassistent PER OLOV BLOM

Lokförare SVEN JOHANSSON

Fototekniker ÅKE JONSSON

Fru BRITT-MARIE SUNDBLAD

Självskrivnen ledamot

Museichef HANS KRUSE

Arbetsutskott:

Föreningens ordförande A-U NYLANDER, v. ordf. BIRGER LARSON, skattmästare P-O KLEIN, sekreterare HANS KRUSE samt P O BLOM och ÅKE JONSSON.

Revisorer:

Aukt. revisorn KARL-ERIK WÄNGNERUD och aukt. revisorn JAN-ERIK LARSSON (suppl.), utsedda av Borås kommun. Kassör ALLAN BAYARD och kamrer BENGT LANNÉR (suppl.).

SAMMANTRÄDEN

Föreningens årsmöte avhölls den 22 maj i Nohaga slott, Alingsås, i närvaro av ett trettiotal föreningsmedlemmar och inbjudna gäster. Före årsmötet besöktes Hedareds stavkyrka under ledning av kyrkvaktmästare Andersson. I slottet visades en pågående textiltställning "Hus" och efter supén höll kulturintendenten Per Henrik Rosenström ett föredrag om "Äldre träarkitektur i Alingsås".

Vid årsmötet tilldelades stadsarkivarien Torgny Bondestam och konsul Harry Wennerlund, Borås, föreningens plakett i silver. Kansliföreståndaren vid Borås museum Thorsten Andersson, lektor Torsten Hedberg, kapten Stig Ståhl och linjemästare Torsten Torsson erhöll plaketten i brons.

Höstmötet hölls i Flaménska gården. Efter supé höll disponent Gunnar Tärby, Onsala, ett föredrag om "Vården av gamla byggnader. Talar vi samma språk?".

Styrelsen har under året sammanträtt två gånger och arbetsutskottet fyra gånger.

UTSTÄLLNINGAR

Borås museum:

- 19.1— 9.2 Gustaf Ewald — fotograf. En fotodokumentation av västgötsk allmogekultur. Vandringsutställning från ÄLMF.
- 26.1—16.2 Slovakisk folkkonst, en utställning producerad av Nationalmuseum i Bratislava. Ett samarrangemang på Tekocenter mellan Kulturnämnden, Tekocenter och Borås museum.
- 16.2— 9.3 Eketorp — den befästa byn på Alvaret. En öländsk tillflyktsborgs förvandling till medeltida handelscentrum. Vandringsutställning från ÄLMF.
- 16.3—13.4 Kartor från Älvsborgs län. I samarbete med ÄLMF.

- 20.4—19.5 Folkdräkter från Västergötland och Dalsland. I samarbete med ÄLMF.
- 25.5—15.6 Konsthantverk från Nordkorea.
- 14.9—28.9 Miljö och byggnadsvård, hur och varför inom byggnadsvården. En utställning producerad av ÄLMF med anledning av det europeiska byggnadsvårdsåret 1975.
- 5.10—26.10 Den nordiska trästaden. En vandringsutställning från Riksutställningar.
- 2.11—15.11 Oss samlare emellan. I samarbete med samlarföreningen Skytteln i Borås.
- 8.11—15.11 "Sjuhärad, för arbetsliv och framtid", en utställning med maskiner från Tekomuseum i samband med "Sjuhärardsveckan" på Tekocenter.
- 29.11—31.12 Alesnickare. En vandringsutställning från Göteborgs historiska museum.

Tekomuseum:

- 13.4— 7.9 "Denna herrliga uppfinning", en utställning kring symaskinen.
- 21.9—16.11 Textilindustrimiljöer i Sjuhäradsbygden — i går, i dag, i morgon. En presentation av Föreningens pågående inventeringsarbete.
- 23.11—31.12 Mode på frimärken. En utställning från Postmuseum kompletterad med dräkter ur egna samlingar.

Nymanska gården:

Två nya basutställningar:

Folktro och folkmedicin och Smide i Sjuhäradsbygden.

Vandringsutställningar:

Hantverk i Sjuhäradsbygden (producerad 1974). "Uppåt väggarna" — om tapeter förr och nu (prod. 1975)

Bland utställningarna under året bör två särskilt framhållas: "Slovakisk folkkonst" och "Miljö och byggnadsvård". Den förra måste p.g.a. sin storlek placeras i Tekocenters lokaler. Dess genomförande möjliggjordes genom ekonomiskt bidrag från kulturnämnden i Borås och en av Tekocenter subventionerad hyra. Utställningen invigdes av kommunalrådet Axel-Uno Nylander i närvaro av den tjeckoslovakiske kulturattachén dr Pour. Utställningsarbetet leddes av dr Irena Pišútová från Nationalmuseum i Bratislava. Till utställningen, som besöktes av 2745 personer, hade speciella arbetsblad för skolbruk utarbetats.

Höstens utställningsaktiviteter dominerades av det Europeiska byggnadsvårdsåret. Utställningen "Miljö och Byggnadsvård" kompletterades i Borås museum med en lokal utställning "Borås trästaden som försvann" samt ett ljudsatt bildband, vilket visades förutom i museet på Tekomuseum och för Byggnadsnämnden m.fl. platser. Under utställningsperioden arrangerades en speciell konferens i byggnadsvårdsfrågor i gamla teatern i Borås under medverkan av bl.a. överantikvarie Margareta Björnstad, avdelningsdirektör Björn Linn, arkitekt Christian Sandström och museiassistent Olle Ljung.

PROGRAMAKTIVITETER

Under skollovsveckan i februari anordnades på försök aktiviteter för barn i Nymanska gården och demonstrationskörning av textilmaskiner i Tekomuseum samt visning av TV-filmen "Tyg 1" och "Tyg 2".

Tre välbesökta konserter ägde rum i Ramnakyrkan under hösten och våren — ett samarrangemang med kulturnämnden i Borås.

Den 11 maj svarade Borås Hembygdsgille för folkdansuppvisning i Ramnaparken inför c:a 200 åskådare.

Den 24 augusti hölls "öppet-hus-dag" i Ramnaparken med folkdansuppvisning, spelmansstämma, tipspromenad, bok- och souvenirförsäljning m.m. Evenemanget besöktes av c:a 800 personer.

Den 4 oktober anordnade LIONS med anledning av sitt 20-års jubileum högtidsmöte och stipendieutdelning i Ramnakyran.

PEDAGOGISK VERKSAMHET

För att förbättra kontakterna med skolorna inbjöd Borås museum i november företrädare för skolväsendet i Borås till ett sammanträde, varvid samarbete skola-museum diskuterades. Museets nya basutställningar presenterades därvid jämte de till utställningarna utarbetade arbetsbladen. Även för flertalet tillfälliga utställningar har för skolorna anpassat pedagogiskt material sammanställts.

BESÖKSSTATISTIK

Borås museum kan med glädje konstatera ett fortsatt ökat intresse från allmänhetens sida. Årets besökssiffra 42 512 överstiger således föregående års med 12 200, vilket delvis kan tillskrivas museets fortsatta verksamhet med vandringsutställningar. Även Tekomuseum kan redovisa ökat besökarantal.

	1975	1974
Borås Museum	35.622	28.826
Vandringsutställningar	6.890	1.483
	42.512	30.309
Tekomuseum	2.560	1.460
Totalt	45.072	31.769

TEKOMUSEUM

Tekomuseum har under året som gåva mottagit bl.a. en selfaktor och en revolvervävstol, vilket föranlett omflyttningar av vissa maskiner i museets bottenplan. Selfaktorn iordningställdes under året för demonstrationskörning under medverkan av firma Maskinmontering Bröderna Björklund i Borås. Samtliga maskiner har under sommaren fotodokumenterats. I museets

övervåning har plats beretts för en av Aktiebolaget Erikson & Larson överlämnad större modell av företagens konfektionsavdelning.

Förarbete för inredande av ett studiemagasin i museets tredje våning har inletts. Vidare har arkivutrymme förhyrts i Aktiebolaget Svenskt Konstsilkes fastighet för förvaring av äldre arkivalier från Borås Mekaniska Verkstad.

Verksamheten med tillfälliga utställningar har fortsatt och utökats, vilket verksamt bidragit till ökat antal besök, bl. a. av skolgrupper. I museet har De Sju Häradernas Hemslöjdsförening hållit kurser i kardning och spinning.

VÅRD OCH UNDERHÅLL

De under föregående år påbörjade reparations- och underhållsarbetena på museets byggnader i Ramnaparken fortsatte under 1975.

Det mest omfattande arbetet gällde utbytet av den gamla spånklädnaden på Kinnarumma kyrkas tak och södra fasad. Arbetet utfördes av Aktiebolaget Svenska Flaggstångsfabriken i Eldsberga, påbörjades i september och slutfördes under november månad. Av den totala kostnaden, kronor 80.168:— erhöll Föreningen bidrag med kronor 45.000 från Borås kommun.

Ett av altarskåpen i kyrkan och två porträttmålningar i Nymanska gården överfördes till länskonservertorn i Vänersborg för konservering.

Skadeinsektsbekämpning har skett av vissa föremålsgrupper, och för detta ändamål har bl. a. en frysbox anskaffats. Ett antal äldre mynt har konserverats genom länskonservertorns försorg.

Museets Oldsmobil från 1903 har renoverats och försetts med nya däck. Arbetet utfördes av civilingenjör Sten Tellander och Langes Bilverkstad i Borås. I Ohlsonska gården har utställningssalens väggar försetts med glasfiberklädda spånplattor till underlättande av utställningsarbetet. En förbättrad akustik har

därvid även kunnat konstateras. I Nymanska gården har avdelningen för Folktro-Folkmedicin moderniserats, och i källaren har inretts en smedja. Förstugan till Fällhultsgården har ommålats. Samtliga byggnader i Ramnaparken har försetts med upplysningsskyltar.

DOKUMENTATION, ACCESSION

Antalet registrerade föremål uppgick vid årsskiftet till 56.483. 8.240 negativ har registrerats, huvudsakligen ur den Wernlundska samlingen. Biblioteket omfattade vid årsskiftet 12.644 nummer, varav 412 tillkommit under 1975.

Bland nyförvärven kan nämnas en bildvävnad av Sandra Ikse-Bergman, "Mor och barn framför höghus". Museets samling av boråssilver har kompletterats genom köp av bl.a. en silverbägare av Anders Wibeck samt en kaffekanna av C A Lindström. Från Civilingeniör Axel Nylanders dödsbo, Strömsfors, har museet mottagit husgeråd, seldon, vagnar m.m. och från fru Märta Nordin, Borgstena, husgeråd och textilier. Kommunalrådet Axel-Uno Nylander har till museet skänkt en samling äldre leksaker, och från Halla Textil Aktiebolag i Överlida har museet erhållit arkivalier, vävböcker, textilier m.m. Större delen av Borås Mekaniska Verkstads arkiv har överlämnats till museet och arkiverats i Tekomuseum. Agonom Fredrik Zethelius, Torpa, har skänkt en symaskin samt en del äldre textilier. Ur samlingarna har avförts en Öxabäcks församling tillhörig och i Ramnakerkan sedan 20-talet deponerad kalvariegrupp, vilken återlämnats. Inventeringen av textilindustrimiljöer i Sjuhäradsbygden fortsatte under 1975. Arbetet har liksom tidigare utförts av sommaranställd personal. I samband med Borås Mekaniska Verkstads nedläggning genomfördes en omfattande fotodokumentation av verkstads- och kontorslokaler.

PUBLIKATIONER

Föreningens årsbok (årgång 29) kunde p.g.a. redaktionella och tryckeritekniska svårigheter ej utges förrän under 1975 och utkom då som dubbelnummer (1974/75).

För Tekomuseum har en ny folder utgivits liksom för fri-luftsmuseet i Ramnaparken. En ny affisch har framställts för Borås museum.

ÖVRIGA UPPDRAG

Kontakterna med hembygdsföreningarna har vidgats. Museets tjänstemän har i relativt stor omfattning besökt olika hembygdsgrårdar och bistått med råd. I samband därmed har en inventering av befintliga hembygdsfilmer skett, varvid museet i en del fall ombesörjt framställande av kopior. Ett besök vid Sundholmens slottsruin har föranlett rapporter till Riksantikvarieämbetet och landsantikvarien.

Museichefen har under året varit ledamot av styrelserna för Svenska Museiföreningen och Regementsmuseet vid I 15 samt suppleant i styrelsen för Västergötlands Fornminnesförening. Museichefen har för Svenska Museiföreningen bl.a. avgivit remisser beträffande MUS-65's delbetänkande, Flygvapenmuseet i Linköping samt för Kulturnämnden i Borås beträffande ett flertal kommunaldelsplaner.

I mars deltog museichefen i en studieresa till USA, varvid ett flertal museer i New York, Washington och Philadelphia besöktes.

PERSONAL

Museichef Hans Kruse, amanuens Eva Goliger (tjänstledig t.o.m. 15/8, partiellt f.o.m 1/11), amanuens Anders Larson, Göran Petterson (halvtid f.o.m 16/9). Övriga anställda har varit Thorsten Andersson (halvtid), Gottfrid Månsson, Ulla Sköld (t.o.m. 15/8), Anders Zetterman, Oscar Åring, timanställd, Karin Munktell (deltid) Kirsti Mustajärvi (f.o.m. 23/9).

Margaretha Persson och Jens Karlsson har 9/6—5/9 varit sys-selsatta med den ovan nämnda textilindustriinventeringen och Agneta Boqvist med iordningställandet av utställningen "Folketro och Folkmedicin" 1/6—31/7. Krister Ekblad har 23/4—12/9 arbetat som assistent vid Tekomuseum.

Följande personer, avlönade genom Arabetsmarknadsstyrelsen, har tjänstgjort vid museet: Ingrid Andersson, Sixten Andersson, Sven Johansson, Stig Klamvik, Henrik Kotsalainen, Linda Köster (halvtid), Alva Lindgren, Margaretha Persson samt (deltid) Barbro Törnell och Trygve Egardt (i Ulricehamn, t.o.m. 31/8).

EKONOMI

Beträffande Föreningens ekonomi hänvisas till följande vinst- och förlust- samt balansräkningar.

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1/1 — 31/12 1975

Intäkter

Anslag från Älvsborgs läns landsting		
till Föreningens verksamhet	51.700:—	
till löner	113.000:—	
till Tekomuseum	25.000:—	
till inventering av textilindustri- byggnader och textilkonservering	35.000:—	224.700:—
Anslag från Borås kommun		
till föreningens verksamhet och löner	240.500:—	
till hyra av Ohlsonska gården	56.800:—	
till Tekomuseum	25.000:—	
till hyra av lokaler	35.000:—	
till chefslön	49.700:—	
till reparation av Ramnakyrkan	45.000:—	452.000:—
Anslag från Arbetsmarknadsstyrelsen		293.412:25
Hyror		8.720:—
Medlemsavgifter		13.699:—
Årsboken		12.563:65
Kataloger och kort		2.453:60
Gåvor och diverse inkomster		600:80
Räntor		18.397:80
Inbetalt för utförda inventeringar		1.416:49
Fondavkastning överförd till resp. fonder		22.560:95
Återfört av reserverade anslag för		
Tekomuseum		26.465:27
Disponerad fondavkastning		17.745:45
Reserverad fondavkastning		20.694:70
Årets underskott		11.329:88
		1.126.759:84

Kostnader

Chefslön	49.700:—
Avlöningar	246.756:61
D:o Arbetsmarknadsstyrelsen	293.412:25
ATP- och SPP-avgifter	74.873:44
Bränsle, lyse och renhållning	23.345:10
Försäkringar	10.272:54
Underhåll av byggnader	2.783:89

Konservator		513:—
Underhåll av samlingar		6.685:86
Inköp av museiföremål		15.922:14
Inventarier och facklitteratur		18.391:47
Expeditionskostnader och trycksaker		21.770:38
Resekostnader		5.391:—
Annonser och reklam		15.746:96
Årsmöte och sammanträden		2.597:94
Årsboken		3.243:30
Kostnader för utställningar		22.603:04
Tekomuseum		57.999:78
Hyra av lokaler för Tekomuseum		38.004:—
Inventering av textilindustribyggnader		25.301:04
Hyra av Ohlsonska gården		56.800:—
Övriga hyror		3.077:85
Kataloger, kort m.m.		3.609:81
Fotokostnader		1.834:95
Modernisering av lokaler		10.252:34
Reparation av Ramnakyrkan		52.168:—
Textilkonservering		49:65
Revision		3.000:—
Utgiftsräntor		2.556:80
Diverse kostnader		4.765:05
Fondavkastning överförd till		
Thor och Leonore Odencrants fond	576:57	
Fritz Brusewitz fond	203:27	
Jubileumsfonden	222:17	
Ständiga ledmötets fond	24:44	
Axel Henrikssons fond	16:48	
Magda och Axel Plancks fond	744:99	
Margit Hörstadius fond	20.044:35	
Helena Franckes fond	338:48	
Ramnakyrkans Syförenings fond	<u>390:20</u>	22.560:95
Reserverad fondavkastning		20.694:70
Avskrivning, Ramslätts upprustning		10.000:—
Skatter		<u>76:—</u>
		<u>1.126.759:84</u>

BALANSRÄKNINGAR	31/12 1974	31/12 1975
TILLGÅNGAR		
Avkastande fonders tillgångar		
Ramslätt, upprustning	40.000:—	30.000:—
Reverser	100.000:—	100.000:—
Aktier	22.274:60	22.274:60
Obligationer och förlagsbevis	45.000:—	45.000:—
Bankmedel	<u>364.275:28</u>	<u>396.836:33</u>
	571.549:88	594.110:93
Övriga tillgångar		
Byggnader	1:—	1:—
Fastigheten Hökerum 1:33	1:—	1:—
Museiföremål	1:—	1:—
Ramnakyrkan, upprustning	—:—	28.000:—
Reserverad fondavkastning	17.745:45	20.694:70
Fordran p.g.a. avgifter till		
Riksförsäkringsverket	26.500:—	65.000:—
Diverse fordringar	—:—	753:85
Disponibla medel (kassa, bank och postgiro)	<u>211.650:13</u>	<u>102.415:52</u>
	<u>827.448:46</u>	<u>810.978:—</u>

FONDER, SKULDER OCH EGET KAPITAL

Avkastande fonder

Thor och Leonore Odencrants fond	74.201:90	74.778:47
Fritz Brusewitz fond	28.463:92	28.667:19
Jubileumsfonden	36.248:61	36.470:78
Magda och Axel Plancks fond	91.966:47	92.711:46
Axel Henrikssons fond	2.593:37	2.609:85
Ständiga ledamöters fond	4.113:40	4.137:84
Margit Hörstadius fond	280.668:30	300.712:75
Helena Franckes fond	47.188:46	47.526:94
Ramnakyrkans Syförenings fond	<u>6.105:45</u>	<u>6.495:65</u>
	571.549:88	594.110:93

Fonder, disponerade i byggnader

och museiföremål

Stiftande ledamöters fond
Johannes Eriksons fond
Gunnar Skoglunds fond
Familjen Bergengrens fond
Borås Wäfveri AB:s fond

SKULDER

Personalens källskatt	23.293:20	29.836:—
Diverse skulder	79.811:54	70.499:62
Reserverad fondavkastning	17.745:45	20.694:70
Reserverade anslag för inventering av byggnader	1.416:49	—:—
för bibliotek	5.493:91	5.493:91
för Tekomuseum	96.465:27	70.000:—
för hyra av lokaler	1.332:—	1.332:—
för underhåll av textilsamlingarna	<u>3.000:—</u>	<u>3.000:—</u>
	107.707:67	79.825:91
	107.707:67	79.825:91
Kapitalbehållning inkl. årets resultat	<u>27.340:72</u>	<u>16.010:84</u>
	<u>827.448:46</u>	<u>810.978:—</u>

Borås den 30 mars 1976

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING
DESS STYRELSE

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

ÅRSBERÄTTELSE 1976

STYRELSE

Utsedda t.o.m årsmötet 1977:

Lektor STEN FURHAMMAR

Skoldirektör REINHOLD IVARSSON

Fru MEJE JOSEFSON

Rektor BIRGER LARSON

Överste ÅKE LUNDBERG

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Kommunalrådet AXEL-UNO NYLANDER

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

Utsedda t.o.m. årsmötet 1979:

Rektor GUSTAF BOGER

Stadsarkivarie TORGNY BONDESTAM

Bibliotekarie ANNA STINA EDQVIST

Fru BOEL GRILL

Direktör GUNNAR HEDELIN

Bankdirektör PER-OLOF KLEIN

Överläkare C G LECZINSKY

Lektor SVEN SANDSTRÖM

Utsedda av Borås kommun:

Byråassistent PER OLOV BLOM

Lokförare SVEN JOHANSSON

Fototekniker ÅKE JONSSON

Fru BRITT-MARIE SUNDBLAD

Självskrivna ledamot

Museichef HANS KRUSE

Arbetsutskott:

Föreningens ordförande AXEL-UNO NYLANDER, v. ordf. BIRGER LARSON, skattmästare P-O KLEIN,

sekreterare HANS KRUSE, samt P O BLOM och ÅKE JONSSON. Suppleanter MEJE JOSEFSON, C G LECZINSKY, SVEN SANDSTRÖM, BRITT-MARIE SUNDBLAD och SVEN JOHANSSON.

Revisorer:

Aukt. revisorn KARL-ERIK WÄNGNERUD och aukt. revisorn JAN-ERIK LARSSON (suppl); utsedda av Borås kommun; kassör ALLAN BAYARD och kamrer BENGT LANNÉR (suppl).

SAMMANTRÄDEN

Föreningens årsmöte avhölls i museet, Kulturhuset, den 31 maj i närvaro av ett 40-tal medlemmar. Föreningens plakett i silver tilldelades designer Astrid Sampe, Stockholm, direktör Oscar Åring, Borås, samt i brons till ingenjör Mats Behn, Dalsjöfors, lagerchef Sture Johnson, Borås, och överläkare Toivo Stenstam, Borås. Efter årsmötesförhandlingarna talade landsantikvarie Erik Anderbjörk, Växjö, om "Svenskt glas under fem sekler".

Höstmötet ägde rum den 17 november i museet, Kulturhuset, varvid Astrid Sampe, Stockholm, i ett föredrag betitlat "Moder Svea ute i världen" berättade om några nyinredda svenska ambassader. Efter föredraget fortsattes mötet med samkväm i Kulturhusets restaurang "Röda rummet".

Styrelsen har under året sammanträtt två gånger och arbetsutskottet två gånger.

UTSTÄLLNINGAR OCH ÖVRIG MUSEIVERKSAMHET

Ohlsonska gården:

- 18.1—15.2 Mayaindianernas hantverk och annat latinamerikanskt. I samarbete med Afro-Art, Stockholm.
- 22.2—14.3 Former för måltiden. Om måltidens bruksföremål från olika kulturmiljöer och tidevarv. En vandringsutställning från Göteborgs Arkeologiska, Historiska och Etnografiska museer samt Röhsska Konstslöjdmuseet.
- 21.3—18.4 Reklam på gammalt vis. En vandringsutställning från Ystads Konstmuseum.
- 25.4— 5.9 "Alla tiders glas", Limmared — Sveriges äldsta glasbruk.

- 12.9— 3.10 Båsans by, en bondbys förvandling från självhushållets tid fram till våra dagar. Producerad av ÄLMF.
- 10.10—31.10 "Kvinnor mest", papier-maché-figurer av Kerstin Adde-Johansson.
- 7.11—12.12 "Från snusdosa till farstukvist". Träslöjd från Västergötland ur Borås Museums samlingar.
- 19.12—16.1 Konservatorn i arbete. Om konservering av målningar, textil och föremål i trä, metall etc.

Tekomuseum:

- 8.2—21.3 "Lapp på lapp". Lapptäcken ur museets samlingar.
- 28.3—25.4 "Textil Bild". Textila bildvävnader av Kaisa Melanton, Marja Gräset Andersson, Karin Gunsarfs, Maria Hillfon, Ingegerd Möller. Producerad av Riksutställningar.
- 18.6—22.8 Tidlös textil för offentlig miljö. Producerad av NK Inrednings AB, Stockholm.
- 2.9— 9.1 "Hamna på fattighuset", en vandringsutställning sammanställd för Göteborgs Historiska Museum av Hjördis Johansson och Astrid Pettersson.

Kulturhuset:

- 5.9—26.9 Sydsvenskt bonadsmåleri. Producerad av Borås museum med material ur egna samlingar.

Egna vandringsutställningar:

Två nya vandringsutställningar producerades under 1976: "Folketro och folklig läkekonst" samt "Textil i knallebygd". Museets fyra vandringsutställningar besökte under året 34 platser.

Museets utställningar under 1976 rönt stort intresse från allmänheten. Särskilt välbesökta blev "Mayaindianernas hantverk", "Alla tiders glas" och "Hamna på fattighuset", den

senare placerad på Tekomuseet. Glasutställningen, som producerades i samarbete med och med ekonomiskt stöd från PLM i Limmared, besöktes av nära 17.000 personer. Utställningen "Hamna på fattighuset" blev Tekomuseums hitintills största publikframgång med 3.000 besökare.

PROGRAMAKTIVITETER

Under sportlovsveckan i slutet av februari anordnades olika aktiviteter, dels på museet i Kulturhuset (i samarbete med Borås Museum), dels i Nymanska gården, "Sportlovs-kul". På Tekomuseum visades film och demonstrerades makraméknyttning, vävning, stickning m.m.

Den 5 september hölls "öppet-husdag" i Ramnaparken med ett omfattande program, som inleddes med friluftsgudstjänst. Borås Hembygdsgille svarade för folkdansuppvisning, och i museets olika byggnader demonstrerades skilda hantverk, som träskotillverkning, korgmakeri, bastabindning, kardtillverkning, spinning etc. I Nymanska gården visades en del av museets äldre hantverksfilmer från 1920-talet. I programmet ingick även spelmansstämma med ett 50-tal spelmän från Västergötland, Småland, Uppland och Värmland. Uppskattningsvis besöktes "öppet-husdagen" av 1200 personer.

I Kinnarumma gamla kyrka hölls under året två konserter arrangerade i samarbete med kulturnämnden.

PEDAGOGISK VERKSAMHET

De under 1975 inledda kontakterna med representanter för skolorna i Borås fortsatte under 1976. En särskild arbetsgrupp tillsattes för att ur pedagogisk synvinkel granska museets basutställningar. I november förlade lärarna en särskild studiedag till Borås Museum, varvid bl.a. studiehandledningsmaterial för museets basutställningar diskuterades. Särskild uppmärksamhet ägnades det nya "Borås-rummet" i Nymanska gården.

BESÖKSSTATISTIK

Borås Museum och Tekomuseum kan under 1976 ånyo notera en markant ökning av antalet besökare. Med ett totalt besökarakantal om 61.297 överskreds föregående års besökssiffra med över 16.000. Särskilt glädjande är det mer än fördubblade besöksantalet på Tekomuseum.

	1976	1975
Borås Museum	43.636 (+ 8014)	35.622
Tekomuseum	5.935 (+ 3375)	2.560
Vandringsutställningar	11.726 (+ 4836)	6.890
Härtill kommer	+ 2.166 besökare på utställningen "Sydsvenskt bonadsmåleri" på museet i Kulturhuset, producerad av Borås Museum.	

TEKOMUSEUM

Verksamheten vid Tekomuseet har under året i hög grad varit inriktad på iordningställandet av museets nya studiemagasin. I slutet av året stod, med undantag av hyllinredning, lokalen i stort sett färdig. Med det nya magasinet har museet erhållit ett välbehövt textilarkivutrymme om drygt 180 kvm, till vilket en del av de textila samlingar, som f.n. inryms i Borås Museums arkiv, kommer att överflyttas.

I museets bottenplan har en omDispositionering av utrymmena skett för att ge större överskådlighet över samlingarna. Vidare har i övervåningen ett nytt permanent skärmsystem tillverkats till förbättrande av möjligheterna för mottagandet av ett växande antal tillfälliga utställningar. En ny affisch för Tekomuseum har framtagits och distribuerats till bl.a. ett stort antal museer.

Studiebesök har under året gjorts dels från Nordiska Museet, dels från Norrköpings Stadshistoriska Museum och Läns museet i Linköping. Riksutställningar förlade i oktober ett informationsmöte till Tekomuseum, varvid representanter för ABF och KRO informerades om utställningen "Att väva är att leva", som får rikspremiär i Borås hösten 1977.

VÅRD OCH UNDERHÅLL

Underhållet av friluftsmuseets byggnader har fortsatt. Så omlades under 1976 tegeltaket på Fällhult och delvis på Nymanska gården. Marbostugan försågs med nytt undertak, och västra gaveln erhöll ny brädfodring. Under försommaren omtjärades spåntaket på Kinnarumma gamla kyrka. Nymanska gårdens takrännor utbyttes. Köket i Fällhult har försetts med ny väggbeklädnad. Arbetet utfördes av konservator Christer Wildenstam, Vänersborgs Museum. Konservator Wildenstam utförde även renoveringen av ett altarskåp från Rångedala, placerat i Kinnarumma gamla kyrka. För att förbättra de klimatiska förhållandena i kyrkan anskaffades under året två luftfuktare. Kontinuerlig kontroll av luftfuktigheten i kyrkan har inletts. Museets samlingar av järnföremål har undergått en välbehövlig rostskyddsbehandling. Med anledning av flera inbrottsförsök i Kinnarumma gamla kyrka under året försågs korfönstren med fönsterluckor. Museets säkerhetsfrågor har varit föremål för en intern utredning, varvid kontakter tagits dels med polismyndigheterna, dels med olika leverantörer av larmutrustning.

I museets arkiv har vissa förvaringstekniska förbättringar genomförts, bl.a. av silver- och dräktsamlingarna. En större överskådlighet har därmed även vunnits.

DOKUMENTATION, ACCESSION

Antalet registrerade föremål uppgick vid årsskiftet till 60.239. 5.815 negativ har registrerats ur fotograf Gustaf Nilssons och Wernlunds samlingar. Biblioteket omfattade vid årsskiftet 13.087 nummer, varav 442 tillkommit under 1976.

Museet mottog som gåva en samling damkläder från fru Eva Kroschevsky, Falköping, och från fru Margareta Tilander sänglinne, dukar m.m.

Årets största förvärv utgjordes av en komplett bleckslageri-

utrustning från Blidsberg avsedd att placeras i anslutning till hantverksutställningen i Nymanska gården.

Från egna utställningar köptes för medel ur Hörstadiusfonden bl.a. en mosaiksöm i fem delar av Lotte Ehrenstråle, en bildvävnad av Karin Gunsarfs, ett broderi av Kaisa Melanton och tre väggbonader från NK-inredning AB. Från herr Gösta Alvedahl förvärvades en modell av järnvägsstationen Borås Övre.

Tekomuseum mottog bl.a. från yrkesskolan i Borås två symaskiner och en knapphålsmaskin samt från AB Eiser en snörflättningsmaskin och en spolmaskin.

Inventeringen av textilindustrimiljöer i Sjuhäradsbygden pågick under ett par sommarmånader. Arbetet bedrevs med hjälp av tillfälligt anställd personal, huvudsakligen inom Marks kommun.

Genom museets under 1976 nyanställda fotograf skedde en fortlöpande fotodokumentation av museets utställningar och föremålssamlingar. På särskilt uppdrag har fotografering skett även av kommunen tillhöriga inventarier i Flaménska gården.

ÖVRIGA UPPDRAG

Museets tjänstemän har i ökad utsträckning bistått hembygdsföreningarna inom Sjuhäradsbygden med bl.a. råd i byggnadsvårdsfrågor. Under året besöktes 14 hembygdsföreningar.

I samarbete med kulturnämndens kansli utsändes under juni månad en enkät till samtliga hembygdsföreningar inom kommunen, vari uppgifter begärdes bl.a. om föremåls- och fotosamlingar. 13 föreningar avgav svar.

Museet har liksom föregående år avgivit rapporter till landsantikvarien rörande fornminnen, så ex. beträffande skadat fornminne vid Kullboarps gård i Håcksviks socken samt upptäckt skans och försvarsanläggning i gränsen mot Rydboholm.

Museichefen har under året varit ledamot av styrelserna för Svenska Museiföreningen, Militärmuseet I 15 och Stiftelsen Gäsene Tingshus samt suppleant i styrelsen för Västergötlands

Fornminnesförening. Museichefen har inför kulturnämnden varit föredragande i ärenden rörande hembygdsföreningar samt i byggnadsvårdsfrågor och planärenden.

Amanuens Eva Goliger har under höstterminen hållit en kurs i textil konsthistoria vid Textilinstitutet i Borås. I samband därmed deltog hon 6—7 oktober i en studieresa till Båstad, Malmö och Lund. Under året invaldes Eva Goliger som styrelseledamot i De Sju Häradernas Hemslöjdsförening och i Älvsborgs Läns Hemslöjdsförbund.

Amanuens Anders Larson har hållit en kurs i föremålsvård, arkivering etc. för Seglora Hembygdsförening, och amanuens Göran Pettersson har föreläst om Borås, den förvandlade staden.

Museets personal gjorde den 24 maj en studieresa till Skara, där antikvarie Birgitta Hjohlman vid läns museet visade museet och samlingarna samt det nyinredda veterinärmuseet.

PUBLIKATIONER

Föreningens årsbok (årgång 30) utkom under maj månad. I och med skifte av officin erhöll årsboken ett delvis nytt utseende och mindre format.

PERSONAL

Museichef Hans Kruse, amanuens Eva Goliger, amanuens Anders Larson, Göran Pettersson (deltid). Övriga anställda har varit Thorsten Andersson (halvtid), Karin Munktell (deltid), Kirsti Mustajärvi, Gottfrid Månsson, Anders Zetterman och Oscar Åring. Margaretha Persson och Jens Karlsson har 9/6 — 10/9 varit sysselsatta med den ovan nämnda textilindustriinventeringen.

Följande personer, avlönade genom Arbetsmarknadsstyrelsen, har tjänstgjort vid museet: Ingrid Andersson, Sixten Andersson, Sven Johansson (t.o.m. 30/6), Stig Klamvik, Henrik Kotsalainen, Linda Köster (halvtid), Alva Lindgren, Margaretha Persson, Torleif Steinsson (f.o.m. 1/8), Bertil Söderberg

(f.o.m. 15/1), Gösta Thulin (f.o.m. 16/8) och Barbro Törnell.

EKONOMI

Beträffande Föreningens ekonomi hänvisas till följande vinst- och förlust- samt balansräkningar. De utöver normala belopp verkställda avskrivningarna, 21.000 kronor på Ramnakyrkans reparation och 10.000 på Ramslätts upprustning, har kunnat göras p.g.a. att 1974—1975 års fordringar på Arbetsmarknadsstyrelsen, avseende avgifter till Riksförsäkringsverket, beräknat med 30.952 kronor för lågt belopp, vilket belopp i bokslutet upptagits på vinst- och förlustkontots creditsida.

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING 1976

Intäkter

Anslag från Älvsborgs läns landsting		
till föreningens verksamhet	62.000:—	
till löner	190.377:—	
till tekomuseum	26.000:—	
till inventering av textilindustri- byggnader och textilkonservering	27.000:—	305.377:—

Anslag från Borås kommun		
till föreningens verksamhet och löner	260.800:—	
till hyra av Ohlsonska gården	56.800:—	
till tekomuseum	25.000:—	
till hyra av lokaler	45.000:—	
till chefslön	54.400:—	442.000:—

Anslag från arbetsmarknadsstyrelsen (10 mån)	299.111:85	
Hyror	9.204:—	
Medlemsavgifter	20.920:—	
Årsboken	10.881:65	
Kataloger och kort	5.047:—	
Gåvor och diverse inkomster	468:40	
Räntor	16.605:05	
Fondavkastning överförd till resp. fonder	21.273:48	
Ianspråktaget av Margit Hörstadius fond	4.550:—	
Disponerad fondavkastning	20.694:70	
Reserverad fondavkastning	19.960:42	
Intäkt på grund av för lågt beräknad fordran för år 1974 och 1975 på AMS av- seende avgifter till Riksförsäkringsverket	30.952:—	
		1.207.045:55

Kostnader

Chefslön	54.400:—
Avlöningar	287.518:30
Avlöningar Arbetsmarknadsstyrelsen (10 mån)	299.111:85
ATP- och SPP-avgifter	74.878:—
Bränsle, lyse och renhållning	32.400:65
Försäkringar	12.072:25
Underhåll byggnader	26.657:15

Konservator		—:—
Underhåll av samlingar		4.791:60
Inköp av museiföremål		15.282:46
Inventarier och facklitteratur		15.547:36
Expeditionskostnader och trycksaker		18.938:19
Resekostnader		7.897:50
Annonser och reklam		16.933:92
Årsmöte och sammanträden		2.606:23
Årsboken		30.249:34
Kostnader för utställningar		14.292:29
Tekomuseum		51.398:40
Hyra av lokaler för tekomuseum		46.547:—
Inventering av textilindustribyggnader		24.068:40
Hyra för Ohlsonska gården		56.800:—
Övriga hyror		2.925:90
Kataloger, kort m.m.		2.883:65
Fotokostnader		3.795:56
Modernisering av lokaler		1.506:15
Textilkonservering		46:85
Revision		3.000:—
Utgiftsräntor		1.836:—
Diverse kostnader		1.635:65
Fondavkastning överfört till		
Thor och Leonore Odencrants fond	520:30	
Fritz Brusewitz fond	204:01	
Jubileumsfonden	215:61	
Ständiga ledamöters fond	24:24	
Axel Henrikssons fond	15:80	
Magda och Axel Plancks fond	677:62	
Margit Hörstadius fond	18.847:50	
Helena Franckes fond	375:10	
Ramnakyrkans Syförenings fond	393:30	21.273:48
Reserverad fondavkastning		19.960:42
Avskrivning, Ramslätts upprustning		20.000:—
Avskrivning, Ramnakyrkans upprustning		28.000:—
Skatter		500:—
Årets överskott		7.291:—
		<u>1.207.045:55</u>

BALANSRÄKNINGAR	31/12 1975	31/12 1976
TILLGÅNGAR		
Avkastade fonders tillgångar		
Ramslätt, upprustning	30.000:—	10.000:—
Reverser	100.000:—	200.000:—
Aktier	22.274:60	22.340:75
Obligationer och förlagsbevis	45.000:—	45.000:—
Bankmedel	<u>396.836:33</u>	<u>333.493:66</u>
	594.110:93	610.834:41

Övriga tillgångar

Byggnader	1:—	1:—
Fastigheten, Hökerum 1:33	1:—	1:—
Museiföremål	1:—	1:—
Ramnakyrkan, upprustning	28.000:—	—:—
Reserverad fondavkastning	20.694:70	19.960:42
Fordran p.g.a. avgifter till Riksförsäkringsverket	65.000:—	70.075:—
Diverse fordringar	753:85	20.777:41
Disponibla medel (kassa, bank och postgiro)	<u>102.415:52</u>	<u>103.665:58</u>
	810.978:—	825.315:82

FONDER, SKULDER OCH EGET KAPITAL

Avkastande fonder

Thor och Leonore Odencrants fond	74.778:47	75.298:77
Fritz Brusewitz fond	28.667:19	28.871:20
Jubileumsfonden	36.470:78	36.686:39
Magda och Axel Plancks fond	92.711:46	93.389:08
Axel Henrikssons fond	2.609:85	2.625:65
Ständiga Ledamöters fond	4.137:84	4.162:08
Margit Hörstadius fond	300.712:75	315.010:25
Helena Franckes fond	47.526:94	47.902:04
Ramnakyrkans Syförenings fond	<u>6.495:65</u>	<u>6.888:95</u>
	594.110:93	610.834:41

Fonder, disponerade i byggnader och museiföremål

Stiftande ledamöters fond		
Johannes Erikssons fond		
Gunnar Skoglunds fond		
Familjen Bergengrens fond		
Borås Wäfveri AB:s fond		
Transport	<u>594.110:93</u>	<u>610.834:41</u>

	31/12 1975	31/12 1976
Transport	594.110:93	610.834:41
SKULDER		
Personalens källskatt	29.836:—	16.614:—
Diverse skulder	70.499:62	74.779:24
Reserverad fondavkastning	20.694:70	19.960:42
Reserverade anslag		
för biblioteket	5.493:91	5.493:91
för tekomuseum	70.000:—	70.000:—
för hyra av lokaler	1.332:—	1.332:—
för underhåll av		
textilsamlingar	<u>3.000:—</u>	<u>3.000:—</u>
Kapitalbehållning inkl.	79.825:91	79.825:91
årets resultat	<u>16.010:84</u>	<u>23.301:84</u>
	<u>810.978:—</u>	<u>825.315:82</u>

Borås i maj 1977

DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING
DESS STYRELSE

GÅVOR HAR 1975 ÖVERLÄMNATS AV:

Herr Rudolf Aldenfäll, Kullavik.
Fabrikör Halvdan Arvidsson, Kinna.
Herr Oskar Andersson, Fänneslunda.
Herr Bertil Bergqvist
Borås Mek. Verkstad
Borås Textil AB
AB Bröderna Lenberg
Fru Ragnhild Bäck
Fru Ellen Carlsson, Visby.
Fru Gertrud Carlsson
Herr Göran Carlsson, Horred.
Fröken Margareta Carlsson
Fru Ulla Cyrus-Zetterström, Stockholm.
Eiser AB
Ellos Postorder AB
Fru Ingrid Frenelius
Herr Folke Fridén, Uppsala.
Fru Tony Gullack
Fröken Ebba Gustavson
Fru Märta Haedde
Haléns i Borås AB
Halla Textil AB, Överlida.
Herr Allan Heldén
Fröken Eivor Henrikson
Fröken Ingeborg Henriksson
Fru Maria Johansson
Josefson i Borås AB
Fru Kellgren
Herr Johan Kresser
Fru Ragnhild Langlet, Ulricehamn.
Fru Agneta Larson
Herr Anders Larson
Rektor Birger Larson
Fru Karin Munktell
Fru Greta Möller
Komunalråd. Axel-Uno Nylander
Nordkoreanska Ambassaden, Stockholm.
Herr Tage Olofsson
Pensionärernas Riksorganisation
Fru Margareta Persson
Ragos Yllefabrik AB
Rowells Postorder varuhus
Rydbohols AB
Saxylle-Kilsund AB
Herr Karl Schultz
Fru Ingrid Sjölin-Berger, Säffle.
Fröken Brita Storberg, Göteborg.
Svegmarks Fabriks AB
Svenska Akademin, Stockholm.
Fröken Ingeborg Svensson, Sandhem.
Herr Nils Svensson
Tricoma AB
Uddebo Väveri AB
Ingrid Wahlström, Stockholm.
Kerstin Wahlström-Keiler, Stockholm.
Agronom Fredrik Zethelius, Torpa.
Marget, Oscar Åring

GÅVOR HAR 1976 ÖVERLÄMNATS AV:

- Almedahls AB, Dalsjöfors.
Fru Ann-Marie Andén
Herr Sven Andersson
Fabrikör Halvdan Arvidsson, Kinna.
Herr Åke Assarson
Dir. Börje Bengtsson
Fru Inga Bergendahl
Klas Bergqvist, Hillared.
Borgstena Triåfabrik AB
Borås Mek. Verkstad
Borås Skylt & Reklam AB
Robert A:son Byttners dödsbo
Herr Bengt Davidson
Fru Ingrid Claesson
Conrads Konfektions AB
Eiser AB
Fru Dagmar Enander
Konsul Knut Evers döso
Gamlestadén — Strömme AB, Göteborg.
Fröken Solveig Gustafson
Ingenjör Bertil Götberg, Stockholm.
Fru Marianne Haldén, Fritsla.
Halla Textil AB, Överlida.
Fru Gunhild Hansson
Herr T. Hellström
Fru Gunhild Holmén, Åsa.
Herr Olle Holmudd
Häggådalén-Almedahl, Kinna.
Herr Sven Jacobson, Kattunga.
Herr Elof Johansson, Långhem.
Herr Nils Johansson, Hössna.
Ingenjör Bo Jonson
Kinnarumma Hembygdsförening, Kinna
- Museichef L.G. Kindström, Helsingborg.
Fru Eva Kroschewsky, Falköping.
Hemslöjdskonsulent Svea Landén
Lagerchef Einar Larsson
Herr John E. Larsson, Gällstad.
Herr Per Anders Larsson
Fröken Ester Larsson
Limmaréds Glasbruk
Fru Alva Lindgren, Sparsör.
Lundins Fruktaffär
Ebba Magnussons sterbhus
Metallfabriken Svea, Fritsla.
Fröken Elsa Nilsson, Kinna.
Fru Märta Nordin, Borgstena.
Nordiska Kompaniet AB, Stockholm.
Nylanders dödsbo
Ivar Nyströms Knappfabrik
Fröken Eyvor Olsson
Dir. Jonas Persson, Sparsör.
Fröken Margareta Persson, Sparsör.
Rydboholms AB
AB Sjuntorp, Sjuntorp.
Skyddskläder AB, Fristad
Strömme Bomullspinneri, Karlshamn.
Svenska Akademin, Stockholm.
Ludvig Svensson AB, Kinna.
Herr Bertil Söderberg
Prof. Margareta Tilander, Ulricehamn.
Uddebo Väveri AB
Fru Kerstin Wikström
Valsgravyr AB, Rydboholm.
Yrkesskolan, Borås.
Herr Oscar Åring

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

Björketorps sockens hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, v.ordf. Ivar Andersson, sekr. Karl Engström, kassör Anna-Greta Johansson. Anslag om 2.000 kr har erhållits från Härryda kommun. Medlemsantal c:a 130. Samlingarna har utökats med div. åkdon och jordbruksredskap samt ett jäskar för brännvinsmस्क, allt erhållet som gåva från en gård i samband med ägarskifte. Å samlingarna och Gammelgården har underhålls- och reparationsarbeten utförts, varvid frivilliga insatser från medlemmarna varit mycket värdefulla. Bland aktiviteter i övrigt kan nämnas bl.a. sommarresa, fortsatt torpinventering, torpvandring, torpgudstjänst, midsommarfest samt julkalas, de sistnämnda med mycket stort deltagarantal.

Bollebygds hembygdsförening: Ordf. Sven Svensson, v.ordf. Allan Claesson, sekr. Gösta Johansson, kassör Gull-Britt Karlsson. Samlingarna utgöres av gammal stuga med inredning, ladugård, sågverk och smedja.

Tölsjö hembygdsförening: Ordf. och sekr. Gösta Andersson, v. ordf. John Andersson, kassör Erik Karlsson.

GÄSENE HÄRAD

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Bertil Persson, v. ordf. Curt Jonsson, sekr. Åke Ungh, kassör Gösta Kyrkander, intendent Allan Skoog. Föreningen förvaltar den kulturhistoriska delen av Gäsene tingshus med tingshusmöbler från 1800-talets senare del. Vidare äger föreningen Hägna gästgivaregård i Od. Från Herrljunga kommun har för 1976 erhållits ett anslag om 4.000 kr. Från makarna Damm i Hägna har som gåva erhållits en gammal smedja med verktygsutrustning samt en spånhyvel, som avses att placeras vid Gammelgården. Enligt årsmötets beslut hålles Hägna gammelgård öppen för allmänheten fem söndagar under juli och augusti månader. Förutom arbete med ordnande och vård av samlingarna har vid olika tillfällen visats olika träbearbetning, präglatröskning, drejning av lerkärl m.m. De förevisade aktiviteterna har omfattats med stort intresse. Besöksantal c:a 1.500, medlemsantal 170.

Stiftelsen Gäsene Tingshus: Ordf. Ture Åberg, ledamöter Alice Swenson, Mary Anderberg, Ingemar Gustafsson samt från De Sju Häradernas Kult. -hist. Förening, Borås, intendenten Hans Kruse. Tingshusets bottenvåning är upplåten till Gäsene hembygds- och fornminnesförening. Övre våningen, som under året reparerats för c:a 11.000 kr, uthyres som samlingslokaler för olika aktiviteter i bygden. Besöksantal, mest på grund av uthyrning, c:a 3.000, medlemsantal 44.

Hudene Hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. Sigvard Sunnergren, v. ordf. och sekr. Göte Hallberg, kassör Artur Carlsson.

Hudene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Helmer Ljungkvist, v.ordf. Filip Gustavsson, sekr. Inger Ellström, kassör Bertil Johansson, ledamot Gunborg Carlsson. Samlingarna utgöres av husgeråd och jordbruksredskap. En tröskvandring har införskaffats till föreningen och är nu uppmonterad vid ladugården. En liten bok betitlad "Hudene socken förr och

nu'' har i 500 ex utgivits av styrelsen. Upplagan är redan slutsåld. Ännu en bok om hemsöcknen med minnesalbum över personer inom kommun och kyrka är under tryckning. Midsommarfest anordnades i Hembygdsparken med 200—300 besökare varvid föredrag, dans kring majstång och gammeldans bl.a. förekom. Föreningen har 75 betalande medlemmar.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Rune Nordner, sekr. Algot Andersson.

Källunga hembygdsförening: Ordf. Bertil Oscarsson, sekr. Algot Andersson, kassör Karl Andersson.

Närunga missionshistoriska museum: Ordf. Åke Persson, v. ordf. Josef Oscarsson, sekr. Kjell Sandblom, kassör Karl-Erik Andersson. Föremålsamlingarna belyser livet i bygden såväl före som efter väckelserörelsens genombrott. Besök efter hänvändelse till museets pastor.

Odqvistska släktmuseet, Od: Ordf. Gösta Odqvist, v. ordf. Kerstin Björkman, sekr. Lars Skoglund, kassör A-G Rosell. I släktstugan i Od förvaras diverse släktklenoder från nu avlidna förfäder. Under året har en genomgripande upprustning gjorts av släktstugan. Släktmöte avhålls vart femte år från 1920.

Skölvene hembygdsförening: Ordf. och sekr. Arne Skärebo, v. ordf. Carl Molin, kassör Helge Rickardsson. För omläggning av taket på hembygdstugan har från Herrljunga kommun ett anslag om 4.000 kr emottagits. Material till taket utgöres av vass som hämtats från Hornborgasjön, och arbetet med omläggningen har utförts under 1976. Föreningens medlemsantal är 62.

Svältornas fornminnesförening: Ordf. Simon Johansson, v. ordf. David Andersson, sekr. Greta Sävenstrand, kassör Sten Svensson. För iståndsättande av ladugården på Stora Landa har Vårgårda kommun beviljat ett anslag till föreningen om 30.000 kronor. Vidare har från Älvsborgs läns landsting erhållits anslag om 642 kr och från Alingsås Sparbank en gåva om 185:— kr. Samlingarna omfattar över 2000 föremål. Dessutom är St. Landa möblerat med föremål som skall finnas kvar i denna byggnad. Årets stora händelse var ''Hantverkets dag'' den 14 aug. Slättergille har ordnats dels i St. Landa och dels i Åsgärde, Närunga, samt tipspromenad bland fornminne på St. Landa. Under sex lördagar har helgmålsbön anordnats i gamla kyrkan i samråd med pastoratets präster. Besöksantal c:a 1500, medlemsantal 135.

KINDS HÄRAD

Ambjörnarps Hembygdsförening: Ordf. Bengt Carlsson, v. ordf. Pehr Pettersson, sekr. Elvira Hansson, kassör Daniel Nilsson. Torpinventering har startats av en studiecirkel som delvis förser platserna med skyltar. En tipspromenad har anordnats och dessutom har under vinterhalvåret utförts avskrift av husförhörslängder för Ambjörnarp från mikrofilm på Tranemo bibliotek.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, v. ordf. Arvid Thun, sekr. Mats Josefsson, kassör Egon Pettersson. Föreningen har fått hand om den s.k. tvillingstugan i Tommared, vilken stått obebodd i omkring 20 år och är i stort behov av iståndsättande för att bevaras. Härför har ibland föreningens medlemmar handplockats en fem-mannakommitté

som en kväll i veckan under den ljusare årstiden på frivillighetens väg arbetar med att i första hand få stugan i hjälpligt tillstånd. Dessutom har fyra tipspromenader anordnats under året i föreningens regi. Medlemsantalet är nu 218 och antalet besökare har varit 167.

Dannike hembygdsförening: Ordf. Lars Lycken, v.ordf. Ernst Bonander sekr. Birgitta Janung, kassör Karl Bäck. Från Borås kommun har för 1976 erhållits anslag om 1.500 kr. Under året har anordnats dels midsommardans vid Soldattorpet samt grötfest med stor anslutning. Medlemsantalet 31/12 1976 var 124.

Grönahögs hembygdsförening: Ordf. Elof Törnqvist, v.ordf. Gustaf Kjellén, sekr. Dagny Gotting, kassör Gunnar Sköld.

Gällstads pastorat: Ryggåsstuga på Höga med tillhörande samlingar.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v.ordf. Bertil Karlsson, sekr. Lise-Lotte Johansson, kassör Sture Franzén. Medlemsantal under året 52 st.

Håcksviks hembygdsförening: Ordf. och kassör Erik Larsson, v.ordf. Evy Paulsson, sekr. Ruth Hansson. En studiecirkel arbetar med uppteckning av torp och gårdar, ägare och ägarbyten intill tidigt 1700-tal. En hembygdsbok om Håcksvik håller på att färdigställas. Medlemsantal 40 st.

Kalvs hembygdsförening: Ordf. Tage Bengtsson, v.ordf. Otto Olsson, sekr. Edvin Strand, kassör Edvin Johansson. Samlingarna utgöres av husgeråd, diverse möbler samt vagnar och slädar.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Lilian Larsson, sekr. Anneli Isaksson, kassör Åke Haglund. Ett anslag om 3.000 kr har erhållits från Tranemo kommun. Samlingarna uppgår till c:a 1.200 föremål. Arbete med inventering pågår. Hembygdsmuseet Fornåsen har hållits öppet sön- och helgdagar under maj - september samt för grupper å andra tider efter begäran. En hel del aktiviteter har förekommit varvid bl.a. kan nämnas: souvenirförsäljning bestående av glasassietter och jaktflaskor tillverkade i gamla formar från Limmareds glasbruk, kåseri av rektor Gustaf Boger kallat "Västgötaknallarna i anekdot och verklighet" samt medverkan i glasutställningar dels i Limmareds Folkets Hus och dels vid Borås museum. Antal besökare 245, medlemsantal 177.

Ljungsarps hembygdsförening: Ordf. Martin Junkell, sekr. Lennart Kallin, kassör Åke Johansson. Arbete med föremålskatalogisering pågår. Ett 40-tal torpskyltar har under året uppsatts, ett 10-tal återstår. Tipspromenader med kaffeservering i hembygdsstugan samt brasaftnar med föreläsning av ljusbilder och föredrag har anordnats. Hembygdsboken "Med spett och flåhacker" är utgiven och finns att köpa hos föreningen. Medlemsantal 193.

Ljushults hembygdsförening: Ordf. Erik Hökås, v.ordf. Ivar Strömsjö, sekr. Britta Larsson, kassör Bo Lidén. Från Borås kommun har ett anslag om 2.500 kr erhållits som hjälp till hembygdsstugans upprustning. Verksamheten som legat nere ett 25-tal år har återupptagits med nya tag och stort intresse. Den gamla stugan har genomgripande reparerats, tomten har iordningsställt, ett 100-tal föremål finnes som alla insamlats under året. På höstkanten kunde stugan hållas öppen några söndagar, varvid bl.a. kaffeservering och torpvandring förekom. En loppmarknad har varit anordnad och kassan fick härvid ett gott tillskott. Antal besökare har varit 195, medlemsantal 120.

Långhems hembygdsförening: Ordf. Karl-Erik Enoksson, v.ordf. Mats Westberg, sekr. och kassör Carl Holmberg. Föreningen har 214 förtecknade föremål i relativt välbehållet skick. Nytt stängsel (gårdesgård) har uppsatts kring hembygdsstugans plan. Förhandlingar har inletts med ägaren till socknens enda kvarvarande soldatstuga att få underhålla och utnyttja densamma. Medlemsantal 23 st, besöksantal omkring 100.

Marbäck, Bäckagården, Björkmanska släktföreningen: Ordf. överstelöjtnant Ulf Björkman.

Månstads hembygdsförening: Ordf. Sture Larsson, sekr. Evert Larsson, kassör Gösta Larsson, ledamöter Ragnar Gripenstam, Gunnar Bengtsson, Bengt Claesson, Seth Pettersson och Karl Vassén.

Mårdaklevs Naturskyddsförening, hembygdssektionen: Ordf. Harald Alenäs, v.ordf. Aina Nilsson, sekr. Nils Persson, kassör Tage Dahlgren.

Sexdrega hembygdsförening: Ordf. Stig Engström, v.ordf. Carl Johansson, kassör Dagmar Hansson, sekr. Gunnar Larsson. Genom en särskilt effektiv värningskampanj har medlemsantalet ökat med 71 och är nu uppe i 205 st. Naturpromenader och midsommarfestligheter har anordnats. Vid årsmötet visade Rolf Sjölin, Gällstad, bilder och berättade om en företagen lapplandsresa.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Helmer Knutsson, v.ordf. Holger Johansson, sekr. Erling Leandersson, kassör Bengt Abrahamsson.

Svenljunga hembygdsförening: Ordf. Ingemar Jansson, v.ordf. Gösta Andersson, sekr. Birgit Axelsson, kassör Erik Svensson, materielförvaltare Walla Bowald och Svea Bolander samt stugvärd Gösta Karlsson. Samlingarna utgöres av 345 registrerade föremål. Bland aktiviteter kan förutom årsmötet den 28 april nämnas: 5 st tipspromenader med sammanlagt c:a 750 deltagare, Valborgsmässföfirande i Hembygdsparken arrangerat av Svenljunga sångkör, midsommarfirande med lekar och dans kring midsommarstången samt under augusti månad utflykt till Limmaredstrakten och Södra Åsarps kyrka. En del smärre reparationer har gjorts å byggnaderna, utomhusmöbler har anskaffats och staket kring hembygdsparken har färdigställts. Sammanlagda besöksantalet beräknas till c:a 2000 personer, medlemsantal 286.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. Gudrun Burenholm, v.ordf. Einar Abramson, sekr. Lars Almroth, kassör Arne Willhammar. Från kommunen har erhållits anslag om 1.750 kr, varav 740:— till hembygdsfest. Samlingarnas antal oförändrat. Under året har anordnats: Hembygdsfest tillsammans med vuxenskolan och kommunens kultur nämnd, utflykt till Fornåsen i Limmared, Åsarps kyrka och hembygdsmuseet i Algutstorp, 2 st filmaftnar med gamla Tranemo-filmer, flyttning av fornminnessten till hembygdsparken, reparation av basta m.m. Aktiviteterna ha varit livligt besökta, medlemsantal 130.

Tvärreds hembygdsförening: Ordf. Arvid Larsson, v.ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör Alf Johansson. Anslag om 1000:— kr. har erhållits från Ulricehamns kommun. Från Folke Karlsson med fru har föreningen som gåva fått emottaga tomten kring Raska-Minas stuga, och den kommer nu att avstyckas. Diverse verksamheter såsom tipspromenader, utflykter, visning av äldre tiders göromål och arbetsmetoder, naturvård, torpinventering m.m. Antal besökare har uppgått till c:a 1500 och medlemsantalet är nu 226.

Vegbyortens hembygdsförening: Ordf. Göran Axelsson, v.ordf. Gustav Johansson, sekr. Kerstin Claesson, kassör Märta Palm. Från kommunens kulturnämnd har erhållits anslag om 1000:— kr och som gåva från Ulricehamns Sparbank 300:— kr. I föreningens ryggåsstuga från 1800-talet förvaras samlingarna bestående av möbler, husgeråd och textilier som skänkts av ortens befolkning. En förråds- och museibyggnad är under uppföranden. Under året har anordnats: Valborgsmässöfest, sommarfest med auktion, bussresa till Danmark, Jugend-utställning samt gudstjänst, samtliga talrikt besökta. Medlemsantal 170.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v.ordf. Oscar Gabrielsson, sekr. Margit Hulander, kassör Åke Johansson.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Vilgot Josefsson, v.ordf. Martin Johansson, sekr. Ruth Svensson, kassör Levi Bredin. Anslag om 1000:— kronor har erhållits från Svenljunga kommun. Hembygdsstugan har fått nytt tegeltak och en del målningsarbeten har utförts å stugorna. Torpinventering pågår. I övrigt har anordnats loppmarknad tillsammans med Örsås Bydegårdsförening, vårotta med tipsrunda på kristihimmelfärdsdag, folkdanssuppvisning och dans kring midsommarstången jämte kaffeservering under midsommaraftonen. Stugorna ha under året varit flitigt besökta. Medlemsantal 140.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Annika Lennström, v.ordf. Nils Andersson, sekr. Mats Svensson, kassör Gösta Torén.

MARKS HÄRAD

Berghems hembygdsförening: Ordf. Erik Carlsson, v.ordf. Allan Carlsson, sekr. Dagmar Axelsson, kassör Bertil Folkesson. Från Marks kommun har erhållits anslag om 5000:— kr. I föreningens hembygdsstuga finnes katalogiserade samlingar. Bland aktiviteter kan nämnas mannekänguppvisning av familjen Bökmans bevarade dräkter o kläder från sekelskiftet samt torpvandring. F.n. pågår arbete med att försöka förvärva en torpladugård från mitten av 1800-talet att uppsättas intill hembygdsstugan. Medlemsantal 323.

Fritsla Naturskyddsförening, hembygdssektionen: Ordf. Sven Svensson, v.ordf. Kenneth Persson, sekr. Lars-Åke Andersson, kassör Willard Wernblom. Anslag om 2000:— kr. har erhållits från Marks kommun. I ryggåsstugan Hallen har föreningen en mindre föremålssamling. Under året har anordnats 10 tipspromenader, 2 utflykter samt 3 möten av annat slag. Uppbyggnad av en fotosamling som beskriver utveckling i Fritsla under 100 år har påbörjats. Medlemsantalet är 350.

Horreds hembygdsförening: Ordf. Per Sandlund, sekr. Knut Hansson, kassör Folke Bengtsson, ledamöter Astrid Arnesved, Anna-Stina Kullbo, Per Ivar Ericsson och Frank Dahlgren.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, sekr. Hugo Johansson, kassör Karl Asserlund.

Kinna hembygdssförening: Ordf. Knut Karlsson, v.ordf. Lennart Larsson, sekr. Ingegärd Strömme, kassör Karl Ottosson. Anslag från Kinna kommun 1976 kr 67.500:— . Bidrag från olika institutioner och föreningar kr. 3.600:— . Samlingarna omfattar något över 1000 registrerade föremål. Under vår- och höstsäsongen har tipspromenader anordnats. Vidare har förekommit Valborgsmäsofirande, gökotta, midsommarfest, hembygdens dag, utflykter, vandringar och studiebesök. På Lilla Sanden har pågått kurser i metallslöjd, halmarbeten samt folkmusik. Grupper har arbetat med dräktforskning, torp och torpminnen, gammaldanskurser och folkdansträningar har pågått året runt varjämte danslaget har gjort ett flertal uppvisningar. Under vandrarmässasäsongen har över 1000 turister besökt Lilla Sanden. Antalet besökare beräknas till c:a 18.000 och medlemsantalet är 550 st.

Kinnarumma hembygdssförening: Ordf. Hans Strömberg, v.ordf. Arne Johansson, sekr. John Sörling, kassör Bengt-Arne Johannesson.

Kungsäters hembygdssförening: Ordf. Einar Karlsson, v.ordf. Evert Lidberg, sekr. Betty Spång, kassör Folke Karlsson.

Seglora hembygdssförening: Ordf. Valborg Gustafsson, v.ordf. Olof Andersson, sekr. Anton Eriksson, kassör Sven Larsson. Föreningen har samlingar i Hembygdsgården som utgöres av Seglora gamla prästgård och två st torpstugor, samtliga i gott skick. Öppethållande för besök under maj - september månader med livlig besöksfrekvens. Den s.k. "knektalagården" har nedmonterats och skall nu uppsättas vid gamla prästgården. Studiecirkeln för torpinventering har efter omkring två års arbete redovisat detta i samband med en anordnad utställning om torp och torparliv. Tillställningen lockade c:a 500 besökare. Föreningens medlemsantal är nu c:a 300.

Skene - Örby hembygdssförening: Ordf. Brita Carlsson, v.ordf. Gunnar Karlsson, sekr. Gustav Larsson, kassör Axel Hedih. Från Marks kommun har bidrag till diverse driftskostnader erhållits. Föremålsamlingen bestående av drygt 700 olika saker håller nu på att vårdas, registreras och uppordnas till ett bydemuseum i Baskagården, Assberg. Härvid har Anders Larsson, Borås museum, bistått med råd och anvisningar. I samlingarna ingår också c:a 400 gamla foton som nu registreras. Årsmöte hölls den 6 mars i samband med visning av filmer från 1930-talet. En stor mängd aktiviteter har anordnats och omfattats med glädjande stort intresse. Bl.a. har cykelutflykt inom Örby socken, film- och visafton jämte musikunderhållning, Valborgsmäsofirande med tal, sång, musik och vårbrasa, utställning och servering m.m. förekommit. Baskagården och Håven har hållits söndagsöppna för besök under eftersommaren. Arbetsaftnar har förekommit varje onsdagkväll och förbättringsarbeten å fastigheterna har utförts. Vid två i laga ordning utlysta möten har beslutats att föreningen i fortsättningen skall heta "Skene-Örby Hembygdssförening". Vid årets slut var medlemsantalet 450 st.

Sätilla hembygdssförening: Ordf. Folke Eriksson, v.ordf. Alrik Skarin, sekr. Rigmor Davidsson, kassör Karl-Erik Eriksson. Från kommunen har ett anslag om 4.000:— kr erhållits. Under året har en naturvårdssektion bildats inom föreningen. Valborgsmäsofirande, tipspromenader m.m. har anordnats. Föreningens medlemsantal är 141 st.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v.ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Pettersson, kassör Elna Persson.

Wästra Marks hembygdsförening: Ordf. Einar Nyrell, v.ordf. Hjärdis Carlsson, sekr. och kassör Bo Davidsson. Anslag om 6.500:— kr har erhållits från Marks kommun. En gammal ladugård har flyttats till av föreningen disponerad mark och utgör ett gott utrymmestillskott. Medlemsantal 67 st.

Älekulla hembygdsförening: Ordf. Berta Larsson.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Kent Svedberg, v.ordf. Stig Karlsson, sekr. Sven-Erik Fasth, kassör Astrid Johansson. Från Marks kommun har anslag om 1.500:— kr erhållits. Fr.o.m. 1 april 1977 har föreningen äganderättsavtal tecknat å torpet Långås. Bland aktiviteter kan nämnas: Upprustning av torpet Långås, tipspromenader, torpinventering, kurser, Valborgsmässa- och midsommarfirande. Medlemsantal 338 st.

Öxnevalla J U F: Stuga med samlingar: Slätten, Källeberg.

REDVÄGS HÄRAD

Blidsbergs hembygdsförening: Ordf. Gustaf Bjälming, v.ordf. Sten Berger, sekr. Assar Ek, kassör Hans Kåremark. Från Kulturnämnden i Ulricehamn har anslag om 2.000:— kr samt gåvor från div. personer om kr 84:50 erhållits. Samlingar om c:a 350 föremål förvaras i fornstugan samt delvis i förhyrda utrymmen. Torpinventeringen för Blidsberg och Humla har slutförts, 196 boplatser har markerats med ekepålar och namnskyltar. Insamling till bygdearkivet av handlingar och fotografier har pågått med hittills gott resultat. Besöksantal 110 och medlemsantal 145 st.

Dalums hembygdsförening: Ordf. Karin Störner, v.ordf. Erik Claesson, sekr. Rickard Andersson, kassör Erik Johansson. Från Ulricehamns kulturnämnd har anslag om 2.000:— kr och från Ulricehamns Sparbank har som gåva kr. 300:— erhållits. Samlingarna som utgöres av 200—300 föremål i form av redskap för hushåll, jordbruk och hantverk m.m. förvaras i fornstugan samt i en under året nyanskaffad lokal för större föremål. Under sommarsöndagarna har fornstugan och samlingarna visats och servering varit anordnad. Visning å särskild tid kan även ordnas efter anmälan per tel. 0321/323 88. I övrigt har två torpvandringar och en konsertafton arrangerats. Medlemsantal 125 st.

Humla församling: Stuga med samlingar.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Harald Knutsson, v.ordf. Gustav Karlsson, sekr. Anna-Lena Hultman, kassör Anita Andersson. Anslag från Kulturnämnden 3.700:— (inkl. bidrag för rep. av ett standar från bondetågets dagar) samt bidrag från Ulricehamns Sparbank om 300:— kr. Samlingarna utgöres av inventarierna i hembygdsgården och den gamla smedjan. Bland aktiviteter kan nämnas: Slättergille i Hjortåsen, filmförevisning vid årsmötet, torpvandring under pingsthelgen, utflykt till Tissereds kyrkoruin samt visafton i Hembygdsgården. Medlemsantal 19 enskilda och 27 familjer.

Kölaby hembygdsförening: Ordf. Olle Josefsson, sekr. Inga Gustafsson, kassör Gunnar Josefsson. Föreningen har fornstuga med inventarier. Under året har diverse reparationer gjorts å stugan och på området kring stugan

har slätterhjälp varit anordnad. I övrigt har en resa på Göta kanal och julfest arrangerats den senare i samband med årsmötet. Medlemsant. c:a 200 st.

Liareds hembygdsförening: Ordf. Mats Svensson, v.ordf. Lars Johansson, sekr. Henrik Isaksson, kassör Sten Svensson. Föreningen nybildades 1974 och medlemsantalet har under det gångna året nästan fördubblats och är nu c:a 70 st.

Norra Åsarps-Smulas natur- och hembygdsförening: Ordf. Bengt Fransson, v.ordf. Sven Thor, sekr. Rolf Ivarsson, kassör Valter Tärning. Föreningen har samlingar av div. husgeråd och verktyg i Fageråsstugan.

Strängsereds och Gullereds hembygdsförening: Ordf. Nils Larsson, v.ordf. Bertil Johansson, sekr. Nils Lidén, kassör Arne Axelsson. Undersökning angående gamla torp och boplatser inom Gullered och Strängsered har påbörjats. Antal medlemmar 16 st.

Timmele hembygdsförening: Ordf. Karin Johansson, v.ordf. Bertil Edberg, sekr. Magareta Engqvist, kassör Jan-Erik Johansson. Från Ulricehamns kommun, Ulricehamns Sparbank och Stiftelsen Adolf Molanders Minne, Timmele, har i anslag och bidrag emottagits sammanlagt 2.800:— kr. Samlingarna utgöres av c:a 400 föremål i 2 st ryggåsstugor. Torpinventeringen är nu slutförd och redovisad i bokform. Fotosektionen har insamlat och arkiverat c:a 500 bilder. Föreningen har medverkat vid utgivningen av boken "Minnesbilder från 1800-talets Redväg" av Haldor Andersson. Medlemsantal 310 st.

VEDENS HÄRAD

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Thorsten Nilsson, v.ordf. Åke Magnusson, sekr. Astrid Johansson, kassör Gustaf Adolfsson. Föreningen äger Bygdegården i Bredared, hembygdsstuga i Holsten samt en äldre byggnad i Frugården jämte föremålssamling.

Fristads hembygdsförening: Ordf. Waldemar Johanneson, v.ordf. Stig Flyckt, sekr. och kassör Folke Andersson. Kr 500:— har erhållits i anslag från Borås kommun. Föreningen arrenderar tillsammans med Fristads Naturskyddsförening Mølarpes gamla kvarn, vilken är i mycket dåligt skick och i behov av iståndsättande. Årsmöte hölls den 27 april och i samband härmed kåserade redaktör Ingvar Björk om västgötar, Inga Petrén-Hansson medverkade med vissång varefter kaffesamkväm avslutade mötet. I traditionell stil hälsades våren på Valborgsmässoafton under medverkan av Fristads kyrkkör och NTO-kören från Borås. Tal hölls av diakoniföreståndare Lennart Björklund. Tipspromenad genomfördes annandag pingst i Krökklings hage. I Kyrkans Hus har avhållits ett möte med rikt underhållningsprogram i form av musik, filmvisning, föredrag om Fristads historia jämte samkväm med kaffedrickning, mycket välbesökt. Antal medlemmar 251 st.

Hedareds Bystämna: Ordf. Thure Andersson, v.ordf. Göran Samuelsson, sekr. Bengt Andersson, kassör Erik Johansson.

Sandhults hembygdsförening: Ordf. Karl Sandin, v.ordf. Sven Nyman, sekr. Erik Klasson, kassör Linnea Johansson. Från Borås kommun, kultur-nämnden, har anslag om 2000:— kr samt dessutom särskilt för ungdomsverksamheten kr. 1.550:— kr erhållits. I Hembygdsgården finnes en del fö-

remål samlade dock i ganska blygsam omfattning. Arbetsaftnar har anordnats i såväl Hembydsgården som i Nordtorps-skolan. En äng har planerats och ett uthus har uppförts vid Hembydsgården. En studiecirkel arbetar med torpinventering och har kommit bra igång. Friluftsgudstjänst och tipspromenader ha genomförts med god tillslutning. Medlemsantal 250 st.

Vänga Hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, v.ordf. Arvid Andersson, sekr. Bo Englund, kassör Josef Svensson. Anslag om 500:— kr har erhållits från Borås kommun. Föreningen äger sex st hus, varav ett större magasin där samlingarna bestående av c:a 400 gamla bruksföremål och böcker förvaras. Bland aktiviteter kan nämnas: Reparationsarbeten å fastigheterna, vård av föremålen samt hembygdsstudier i samband med anordnade vandringar. Medlemsantal 97 st.

Ålsborgs läns folkhögskolas lantbruksmuseum, Fristad: Föreståndare Stig Johansson. Museet är tillgängligt för allmänheten efter anmälan per tel. 033/600 62 eller 603 29.

ÅS HÄRAD

Gingri hembygdsförening: Ordf. Waldemar Johanneson, v.ordf. Sture Nilsson, sekr. Anna-Lisa Edvinsson, kassör Åke Axelsson. Anslag om 500:— kr har erhållits från Borås kommun, kulturnämnden. C:a 500 föremål finnes samlade i föreningens hembygdsmuseum. Skarbostugan, i, Gingri. Stugan hålles öppen sommartid varje onsdagskväll för visning. Särskild överenskommelse om visning kan ske per tel. 033/605 68, Hildur eller Sture Nilsson. Arbete med vård, inventering och studium av föremålen har förekommit. Vidare har tipspromenader, torpvandringar samt gudstjänst vid Gingri kyrkoruin anordnats. Besöksantal c:a 300 och medlemsantal 90 st.

Grovare-Fenneslunda hembygdsförening: Ordf. Lennart Lövgren, sekr. Birgitta Valentin, kassör Gustav Rydén. Föreningen är nybildad och någon egen hembygdsstuga e.d. finnes ännu inte. Torpinventering har utförts i Grovare och ett 70-tal torp har påträffats. En teaterafton har anordnats i Grovare under medverkan av en teatergrupp från Målsryd. Medlemsantal 114 st.

Härna hembygdsförening: Ordf. Gerhard Claesson, v.ordf. K.W. Törnblad, sekr. Gösta Hernbo, kassör Karin Bodin. Under det gångna året har skyltar uppsatts vid c:a 75 ruiner efter torp och boplatser.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Norra Ås hembygdsförening: Ordf. Einar Gustavsson, v.ordf. Bertil Svensson, sekr. Valborg Bong, kassör Margareta Karlsson.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Märtha Gustafson, v.ordf. Bertil Andersson, sekr. Cissi Sigurdson, kassör Åke Bohlin. Anslag om 500:— kr har erhållits från Ulricehamns kulturnämnd och gåva om 500:— kr från Ulricehamns Sparbank. Beträffande samlingarna ingen förändring. Föreningens verksamheter har omfattats med mycket stort intresse. Sålunda har anordnats loppmarknad, slätterhjälp, växtfärgning, utställning av gamla handarbeten, friluftsgudstjänst, utflykter till Eskhults by och Tjolöholms slott m.m. Besöksantal omkring 500 och medlemsantal 90 st.

Toarps hembygdsförening: Ordf. Fredy Gustavsson, v.ordf. Per Andersson, sekr. Paul Hallberg, kassör Gunnar Salmonsson. Föreningens årliga

hembygdsfest anordnades den 7 augusti med stort deltagande. Amanuens Anders Larson, Borås museum, talade om "Hembygdsrörelsen nu och i framtiden" Borås Hembygds-gille visade upp folkdanser, Jarl Hallberg visade dia-bilder från Toarp. Vidare visades bandvävning och linnevävning varjämte för barnen bl.a. var ordnat med ponnyridning m.m.

Åspered's hembygdsförening: Ordf. Sven Jakobsson, v.ordf. Kerstin Follin, sekr. Bengt Jonson, kassör Gösta Wahlgren. Från Ulricehamns kulturnämnd har erhållits anslag om 2.000:— kr. Samlingarna bestående av husgeråd, verktyg, äldre åkdon, diverse inventarier till handelsbod m.m. håller på att ordnas och vårdas. Föreningen har anordnat filmkvällar med visning av "Åsperedsfilmerna" och "Ett år med Herman" av John Nilsson, teaterföreställning om "Kattarpsläkten", utflykt till Toarps hembygds-gård, slåtter-gille samt höst- och julmarknad. Medlemsantal 209 st.

ULRICEHAMN

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. Gösta Ljungström, ledamöter Meje Josefsson, Sten Josefsson, Arne Garelius, Carl-Magnus Ekeskog, Gunnar Högborn och Stig Hallgren. Arbetet inom föreningen har enligt årsmötets beslut fördelats på ett antal kommittéer bland vilka kan nämnas: torpinventering och fornminnesvård, studiekommitté, medlemsvärningskommitté samt kommitté för utflykter m.m. I samband med årsmötet höll landsantikvarie Sven-Axel Hallbäck från Skara föredrag över ämnet "Så levde vi fört".

Brunns hembygdsförening: Ordf. Anna-Lisa Carlsson, v.ordf. Gustav Azelius, sekr. Göran Lindgren, kassör Tore Karlsson. Anslag om 2.000:— kr. har erhållits från Ulricehamns kulturnämnd. Föremål, f.n. omkring 200 st, finns i föreningens hembygdsstuga. Denna har tyvärr ännu en gång varit utsatt för inbrott varvid ett trettiotal föremål blevo stulna. Reparation av hembygdsstugan har fortsatt för en kostnad av 2.076:— kr och med frivilligt arbete från föreningens medlemmar. Vidare har ordnats friluftsgudstjänster och kyrkkaffe, utflykt till Skara domkyrka och Läckö slott med Rörstrands porslinsutställning samt uppsatts en julgran vid kyrkan. Medlemsantal 46 och besöksantal 75 st.

BORÅS

Regementsmuseet vid I 15/Fo 34, Borås: Ordf. överste Å. Lundberg, sekr. överstelöjtnant C-F. Holmqvist, museiföreståndare övlöjtn. C-F. Holmqvist och fanjunkare G. Henriksson. Samlingar i museilokaler å Katrieberg samt i regementets soldattorp. Visning under ordinarie tjänstgöringstid efter kontaktande av fanjunkare G. Henriksson eller Kasernvakten vid I 15/Fo 34.

Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Bengt Arvidsson, v.ordf. Jan-Erik Andersson, sekr. Irene Koppelman, kassör Karin Arvidsson. Vid Svenska Ungdomsringsens för Bygdekultur årsmöte i Borås fungerade föreningen som värdförening. Under nio tisdagskvällar har dans och lekar anordnats i Ramnaparken samt midsommarafton folkdansuppvisning, dans kring midsommarstång och lekar ha genomförts på samma ställe.

Borås Hembygds-gille: Ordf. Hans Ahlqvist, v. ordf. Bengt-Åke Bollgård, sekr. Rose-Marie Karlsson, kassör Bert Liljeberg. Från Borås kommun, kulturnämnden, har grundbidrag om 10.500:— kr och inventarieförskott om 1.500:— kr erhållits. Under 1976 kunde föreningen äntligen flytta in i egna lokaler i Druveforsgården. Huvudsakliga verksamheten är folkdans med övning en dag per vecka. Tre ungdomslag i åldern 7—14 år finnes som tränar folkdans. Ett 40-tal uppvisningar i folkdans och herrskapsdans har utförts på offentliga platser, ålderdomshem, sjukhem o. d. Verksamheter i övrigt har varit dräktsömnad (folkdräkter), vävning, knyppling, bandflätning samt gammaldanskurser m. m. Under 1976 var medlemsantalet 275 st. Antal besökare har i medeltal varit c:a 200 per vecka.

Folkdanslaget Skytteln: Uppgifter saknas.

Kindsgillet i Göteborg: Ordf. Bengt Lorentzon, v. ordf. Bernt Strömbom, sekr. Lars B. Lagging, kassör Erik Andén. Samlingar förvaras i föreningens stuga inom Lisebergsområdet i Göteborg.

almedahls

skapar skönare hemmiljö.

För Ditt kök (almelondukar)

vardagsrum (gardiner)

badrum (frotté)

sovrum (påslakan)

Allt i härliga färger, mönster
och lättskött material.

almedahls

510 50 Dalsjöfors

är specialister på skönare hemmiljö

BOROSAN

interiör

Det är den tapetkollektionen som alla talar om. De nya mönstren och färgerna är utsökta och i detalj genomtänkta av svensk designgrupp.

Även priset tål en jämförelse — och så är rullen 11,2 m lång vilket ger en extra våd.

Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB
Box 1
501 02 Borås 1 Tel. 033/12 73 20

Borås Sparbank

Vi satsar på Sjuhäradsbygden

Lätt att bädda med påslakan!

Trä upp påslakanet
och fatta tag i filten.

Skaka ner.

Färdigt!

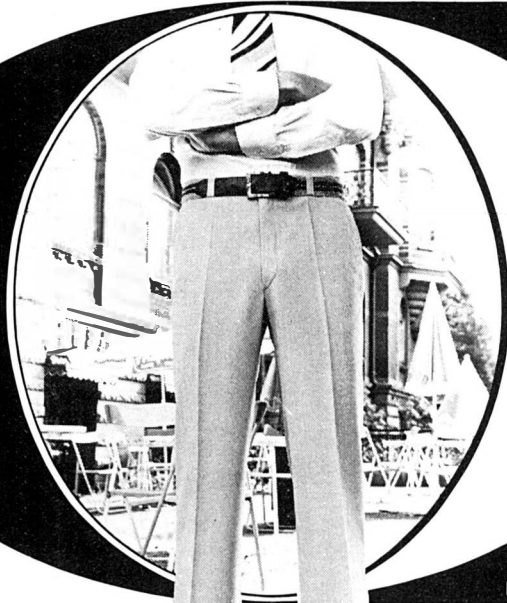
*Visste Ni att Borås Wäveri är Sveriges största tillverkare av bäddtextilier?
Mer än tre miljoner plagg per år!*

ERLA-gör det lättare att köpa byxor

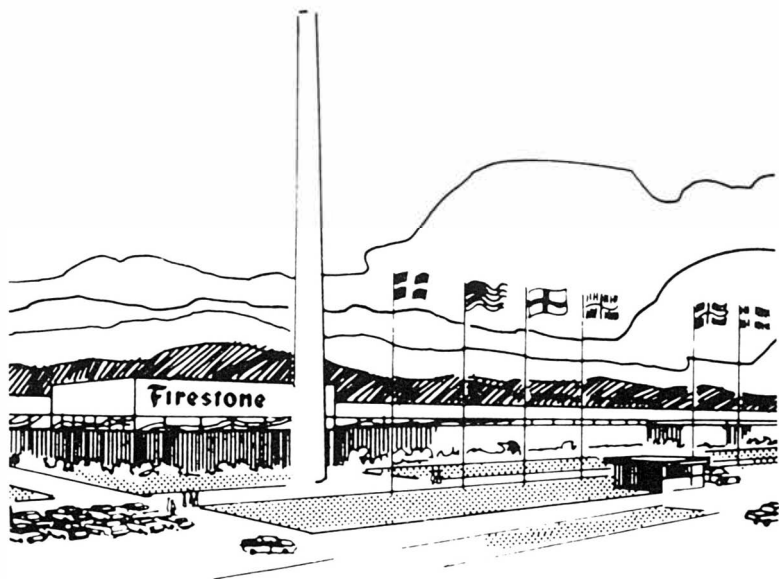
— tack vare
rätt passform
förstklassig
sömnad i prak-
tiska tyger.
Gör dej bekant
med en ERLA-byxa!

 ERLA **Svenskt
och bra!**

ERLABOLAGET, Borås

TERYLENE

världens renaste gummifabrik ligger i Borås

Vår nya Borås-fabrik är fortfarande en sensation från miljö-vårdssynpunkt. Byggd helt i stål och med en hög grad av dammfrihet tack vare överlägsen luftkonditionering. Slutet vattensystem — ingen vattenförorening. Dubbla rökfilter och speciellt reningsaggregat för att reducera luftföroreningen till ett minimum. Dessa miljövärdande åtgärder utgör en kapitalkrävande investering som är väl värd sitt pris. Den uppskattas såväl av våra egna medarbetare som av våra grannar. Att den rena luften och det rena vattnet dessutom ger våra kunder en bättre gummikvalitet är dubbelt värdefullt.

Firestone

FIRESTONE VISKAFORS AB

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
KINNASAND
KINNA

Brostorp

På gården Brostorp i Timmele socken bor medlemmar i Södra Skogsägarna.

Sammanlagt har Södra Skogsägarna 8.586 medlemmar med en skogsmarksareal av 292.112 hektar i de mellersta och södra Älvsborgsregionerna.

Totalt har Södra Skogsägarna i sju sydsvenska län 44.000 medlemmar med omkring två miljoner hektar skog.

 SÖDRA SKOGSÄGARNA

abecita

abecita

BOX 770 46

BORÅS 7

TEL. 12 76 60

Konfektion av:

Damunderkläder

– behå, korsetter

Hemadressar

Bad- & Strandmode

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 11 03 76

BORÅS

AB BORÅS KONSTHARTSPRODUKTER

ALMENÄSVÄGEN,

B O R Å S

Anno 1826

— för 151 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är
Borås och Sjuhäradsbyg-
dens pålitliga nyhetsför-
medlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 10 23 10 - Tga SPLENDIDE

B. H. & Gördelfabrik

AB Henning Persson

510 35 Bollebygd

Lagerbutiker: Kungsgatan 34, Borås
Grönkullen, Bollebygd

Värdeförvaltning kräver sakkunskap!

Vår notariatavdelning hjälper Er med råd och upplysningar vid

- aktieplaceringar
- upprättande av testamente och bouppteckningar m m
- självdeklaration för notariatkunder

Skandinaviska Enskilda Banken

Våglängsgatan 5
Sjöbo Torg

Stora Erogatan 12
Österlånggatan 45

Ordertel.:
033/12 78 70, 13 64 65
Övr. kontor, vx: 13 71 00

DET LÖNAR SIG ATT HANDLA HOS ELLOS

Öppet vanliga affärstider
Tel. 033/13 71 00

V Ä L K O M M E N !

VARUHUSET FÖR HELA FAMILJEN

AB Borås Jacquardväfveri

Hemtextilier

I HEMSLÖJDEN

Österlånggatan 17, Borås

finner man mycket som bygger på gammal
tradition från Sjuhäradsbygden.

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 11 77 50:16
föreståndaren eller 11 77 50 vaktchefen eller dagoff.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

C. L. BLOMQVIST AB

FRITSLA

Garnfirman i Mark med 90.000 väverskor
från hela landet till kunder

JASSÅ VICTOR TAR
INGET STARKT NUMERA

NÄ, HAN BRUKAR
SÄJA ATT DET ENDA
STARKA HAN NYTTJAR
ÄR FRISTADS

AB SKYDDSKLÄDER, FRISTAD

PKbanken ligger bra till.

PKBANKEN

Alingsåsvägen 35 · Allégatan 11-13 · Stora Torget
BORÅS

centraltryckeriet

DRUVEFORSVÄGEN 8 • BORÅS TELEFON 033-10 02 60

JOHANSONS
foto

**Välsorterade i
branschen**

Västerlånggatan 21
502 30 Borås 033/11 09 32

KASTHALLS MATTFABRIK
AKTIEBOLAG
KINNA

AB ARNE CARLSSON
SPINNERI och YLLEFABRIK
GÄLLSTAD

Fråga oss då det gäller

rörledningsarbeten

BESÖK VÅR
COMFORTBUTIK

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 11 18 54, 11 82 54

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinluster och sängöverkast
Metervaror i Linne, Bomull, Terylene*

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 10 03 15

Meterstockar Tumstockar

HULTAFORS

HULTAFORS SANATORIUM

Kurort och enskilt sjukhem

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbningsar etc.
Bastu, simhall, gymnastiksal och tennisbana.

Överläkare: N. Blomstedt

Begär prospekt!

Pa 501 36 Bollebygd, tel. Borås 950 50

**ALL FRAMGÅNG
BYGGER
PÅ SAMARBETE.**

GÖTABANKEN
Allégatan 41

Inredningstextilier för
hem och offentlig miljö

PELLE VÄVARE AB
Kinnahult

**AB SVENSKT KONSTSILKE
BORÅS**

*förädlar och säljer
rayon och syntetiska garner
för textila och tekniska ändamål*

**Får du
rätt ränta
på dina
pengar?**

**Tala med oss om olika konton
och räntesatser**

Handelsbanken

6 kontor i Borås.

Aktiebolaget Sven Sjölin

RÖRLEDNINGSFIRMA

Skrymegatan 24, 502 55 Borås
Tel. Borås 033/11 03 41, 11 01 96 - Alingsås 0322/152 45

BETALD ANNONSPLATS

KINNAHULTS VÄFVERI AB
KINNAHULT

Heminredningstextilier.
Färdigsydd sängöverkast.
Tel. 0320/130 10

AB JOHN V. HANSSONS
ELEKTRISKA AFFÄR

Stenbocksgatan 20 - Borås - Tel. 10 22 90

Entreprenör för Borås stads elverk

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/10 22 00

Stora Brogatan 39, B O R Å S

Bryggaregatan 8 BORÅS

Tel. 033-10 04 10

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT TILL NEDANSTÅENDE INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH SAMMANSLUTNINGAR FRAMFÖRA ETT TACK FÖR GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

Abecita AB
Almedahls
C.L. Blomqvist AB
AB Borås Jacquardväfveri
AB Borås Koksaffär
AB Borås Konsthartsprodukter
Borås Sparbank
Borås Tapetfabriks AB
AB Borås Tidning
Borås Wäfveri AB
Bröderna Magnusson AB
AB Arne Carlsson
Centraltryckeriet
ELLOS Postorder AB
Eskil Johanssons Tryckeri AB
Firestone-Viskafors AB
Götabanken
AB John V. Hanssons Elektr. affär
Föreningen Hemslöjden u. p. a.
AB Rob. Holmqvist
Hultafors AB

Hultafors Sanatorium
Häggåstrands Väveri AB
Johanssons foto
Jönells AB
Kasthalls Mattfabrik AB
Kinnahults Väfveri
AB Kinnasand
Militärmuseum I 15
Pelle Väware AB
PK-banken
AB Henning Persson
Hadar Sjölin AB
AB Sven Sjölin
Skandinaviska Enskilda Banken
AB Skyddskläder
H. Swegmark Fabriks AB
AB Svenskt Konstsilke
Svenska Handelsbanken
AB Textilfabriken Merkur
Södra Skogsägarna

INNEHÅLL

CARL GUSTAF RYDIN, EN MAN ATT MINNAS	4
<i>av Bengt Rune Dungal</i>	
BORÅS PÅ RYDINS TID	28
<i>av Torgny Bondestam</i>	
CARL ABRAHAM LEVERIN, KONSTNÄR, LÄRARE OCH FOTOGRAF	50
<i>av Philip Josefson</i>	
ETT GRAVFÄLT I TIMMELE	59
<i>av Mats Jonsäter</i>	
BILDKALENDER 1975-1976	70
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	
Årsberättelse 1975	81
Årsberättelse 1976	94
Gåvoförteckning 1975	107
Gåvoförteckning 1976	108
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	109
ANNONSER	120

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

har till uppgift att inom häraderna Bollebygd, Gäsene, Kind, Mark, Redväg, Veden och Ås samt Borås och Ulricehamn bedriva och befrämja kulturminnesvård, museal verksamhet, speciellt inom det textila området.

Stöd oss i vår verksamhet genom att bli medlem. Medlemskap berättigar bl.a. till Föreningens årsbok och till fri rådgivning rörande konst- och antikviteter. Årsavgiften är 25 kr (5 kr för fam. medlem)

Anslutning via hembygdsförening 15 kr.

